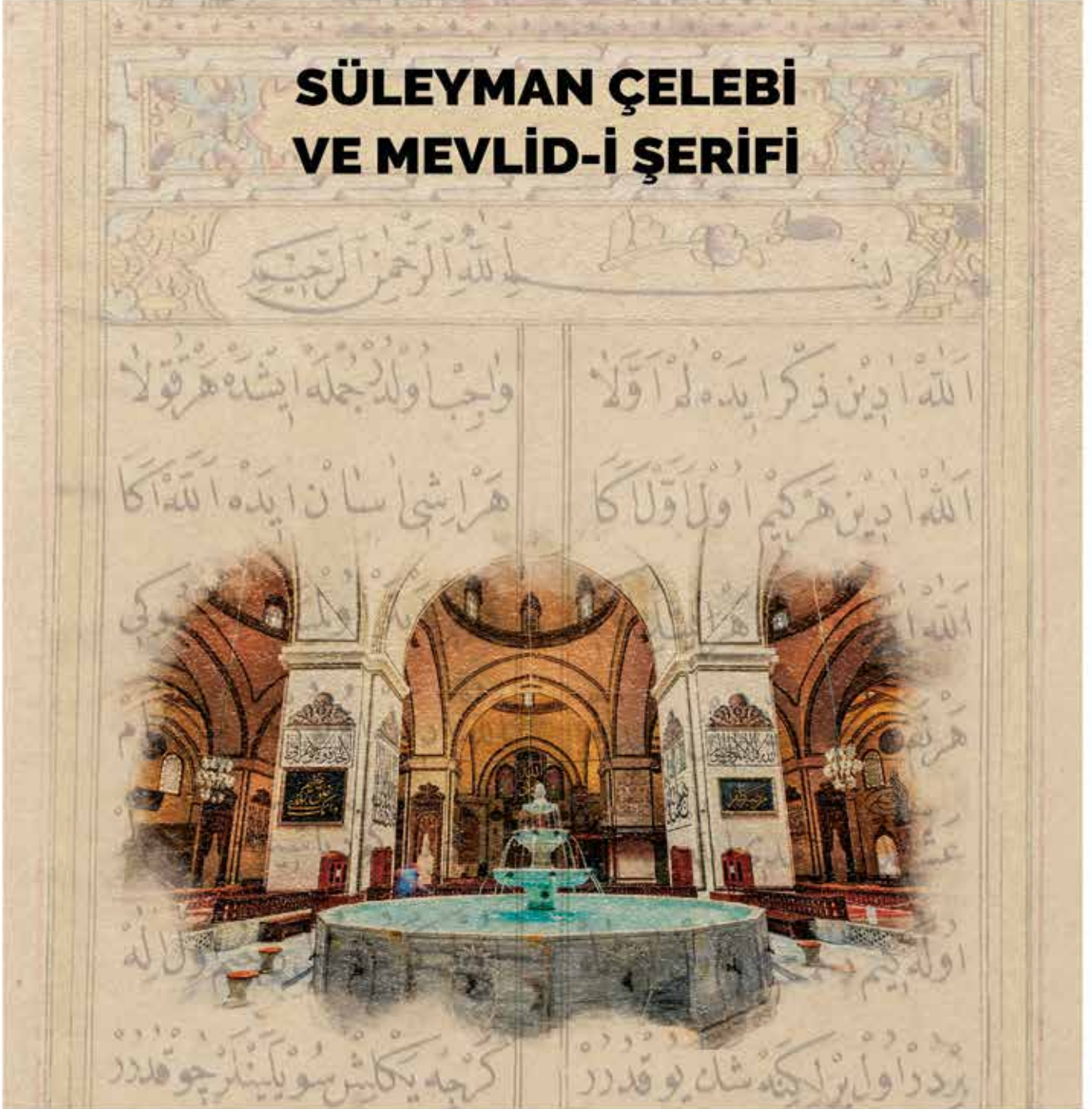

diyanet

Aylık Dergi | Kasım 2022 | Sayı: 383

SÜLEYMAN ÇELEBİ VE MEVLİD-İ ŞERİFİ

■ Bir Medeniyet
Vesikası Olarak
Mevlid-i Şerif

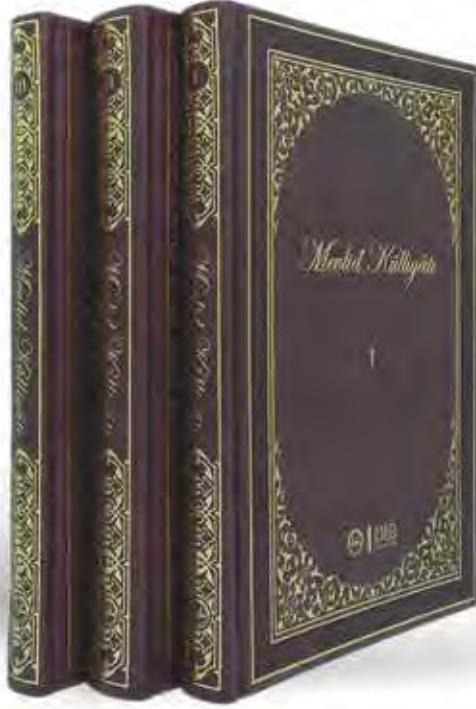
■ Süleyman Çelebi
Mevlid'i

■ Mevlid'e
Felsefi Bakış

■ Prof. Dr. Bilal Kemikli
ile Süleyman Çelebi
Üzerine Söyleşi

■ Büyük Âlim
Yusuf Karadavi'nin
Ardından

YAYINLARIMIZ

Müslümanlar tarih boyunca, Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin bir neticesi olarak çeşitli türlerde eserler kaleme almışlardır. Türk edebiyatında ise Süleyman Çelebi'nin açtığı çığır neticesinde gelişen bu tür ile Türk halkının peygamber sevgisi, dil ve estetik imkânlarla dile getirilmiş ve geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Külliyyatta Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat adlı eseri ile çeşitli dillere tercümesini ve başkaca isimler tarafından kaleme alınmış diğer mevlitleri bulabilirsiniz.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Müslümanların hayatında peygamber sevgisinin yansımalarını görmek mümkündür. Bu yansımaların en kolektif ve kültürel bir zemin kazanmış olanı şüphesiz ki mevlit geleneğidir. İslam tarihinde geleneksel döneme ait edebî eserlerde Allah'ı tespih ve tazim, Resulullah'a salavat, olmazsa olmaz bir usuldü. Mesneviler, destanlar, pend-nameler daima bu iki hususa riayet etmişlerdir. Müslüman edipler, şairler, Peygamber Efendimize olan sevgilerini, hürmetlerini edebî bir üslupla da göstermek için âdeta birbiriyle yarışmışlardır. Fakat mevlit geleneği, müstakil olarak Allah Resulü'nün anlatıldığı, övülüp yüceltildiği şiirsel formla yazılan eserlerdir.

Hz. Peygamber'le ilgili şiir yazma geleneği sahabe döneminde başlamış, fakat toplu hâlde mevlit törenleri düzenlemek X. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Resulullah'a olan sevginin, özlemin tezahürü olarak yaygınlaşan mevlit geleneği kısa sürede Türkler arasında da bir geleneğe dönüşmüş ama özellikle 1409 yılında Bursa'da Ulu Cami imamı olarak görev yapan Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı Vesiletü'n-Necat adlı eserle en mükemmel seviyesine ermiştir. Osmanlı döneminde Süleyman Çelebi'nin eserinden ilhamla pek çok mevlit yazılmışsa da hiçbiri onunki kadar toplum nezdinde karşılık bulmamıştır. Osmanlı Devleti mevlit kandillerine resmî hüviyet kazandırmış, mevlitleri Sultan III. Murad döneminden itibaren devlet protokolünün bir parçası hâline getirmiştir.

Üst düzey devlet erkânının katıldığı bu toplantılar kısa sürede halk arasında da yaygınlık kazanmış; Anadolu'dan Arabistan coğrafyasına, Orta Asya'dan Balkanlara kadar çok geniş bir havzada köklü bir gelenek hâlini almıştır. Peygamberimiz (s.a.s.) hakkında yazılan ve halkta büyük bir ilgiyle karşılık bulan eserlerin başında gelen Vesiletü'n-Necat, Peygamberimizin hayatını, ahlakını, yüceliğini ortaya koymayı amaç edinen bir eserdir.

Diyanet Dergisi olarak bu ay "Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif'i" başlıklı gündemle huzurlarınızdayız. Dosyamıza, Prof. Dr. Mustafa Kara, "Bir Medeniyet Vesikası Olarak Mevlid-i Şerif"; Prof. Dr. Mehmet Akkuş, "Süleyman Çelebi Mevlid'i"; Prof. Dr. Ahmet Çapku, "Mevlid'e Felsefi Bakış"; Prof. Dr. Süleyman Baki, "Balkanlarda Mevlit Kültürü" yazılarıyla katkıda bulundular. Söyleşi konuğumuz ise Prof. Dr. Bilal Kemikli Hocamız.

Bartın'da maden kazasında şehit olan kardeşlerimize Cenab-ı Hak'tan rahmet, yakınlarına ve aziz milletimize başsağlığı diliyorum.

İyi okumalar...

Doç. Dr. Fatih KURT

İÇİNDEKİLER

16 GÜNDEM

MEVLİD'E FELSEFİ BAKIŞ
Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU

6 GÜNDEM

BİR MEDENİYET VESİKASI OLARAK
MEVLİD-İ ŞERİF
Prof. Dr. Mustafa KARA

12 GÜNDEM

SÜLEYMAN ÇELEBİ MEVLİD'İ
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ

20 SÖYLEŞİ

PROF. DR. BİLAL KEMİKLİ:
"VESİLETÜ'N-NECAT HEM ANADOLU'DA
HEM GÖNÜL COĞRAFYAMIZDA 600
YILDIR YAŞAYAN, KURUCU BİR
METİNDİR."
Mahir KILINÇ

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

BALKANLARDA MEVLİT KÜLTÜRÜ
Prof. Dr. Süleyman BAKİ

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

DÜNYA FÂNİ, AHİRET BAKİ
Dr. Bayram KÖSEOĞLU

32 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

İSİMLERİMİZ KİMLİĞİMİZDİR
Halil KILIÇ

34 DİYANET ARŞİVİ

MÜŞAVERE HEYETİNDE BİR HEKİM
DR. HASAN FEHMİ GÖKALP - 2
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
383 | KASIM
2022

Diyaret İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Fatih KURT
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Görsel Koordinatör
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Aren Tanıtım
www.arentanitim.com.tr

İletişim

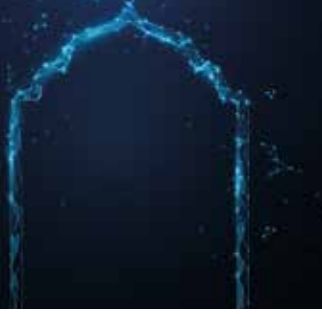
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

38 YARININ DÜNYASI

DİJİTAL DİNİN YENİ GÖRÜNÜMLERİ!
Doç. Dr. Şevki IŞIKLI

42 LİSAN-I KALP

MARİFETULLAH
Dr. Lamia LEVENT ABUL

44 BUNU KONUŞALIM

ABDULLAH ÖZKAN: "HATİMLE
MOTOSİKLET TURUMDA EN ÇOK
HUDUT KARAKOLLARINI ZİYARET
ETTİĞİMDE ETKİLENDİM."
Mahir KILINÇ

46 DİN TARİH TOPLUM

BÜYÜK ÂLİM VE MÜCADELE ADAMI
YUSUF KARADAVİ'NİN ARDINDAN
Prof. Dr. Ahmet YAMAN

51 DİN TARİH TOPLUM

ÖMÜR DEDIĞİN
Ayşe GÜREL

54 DİN TARİH TOPLUM

YER ALTINDA SOLAN HAYALLER
Kaan H. SÜLEYMANOĞLU

56 ALLAH'IN ELÇİLERİ

PUTPERESTLİKLE MÜCADELE EDEN
PEYGAMBER
HZ. İLYAS
Meryem DALĞIÇ

60 | *Gezici*
Mikrofon

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

EDEBİYATIMIZDA MEVLİDİN YERİ
Mustafa Mirza DEMİR

66 KAFAMA TAKILANLAR

MUCİZE NEDİR?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

68 ÖNCÜ ŞAHSİYETLER

KAFKASYA'NIN HÜRRİYET KIVILCIMI
ŞEYH MANSUR
Koray ŞERBETÇİ

72 İNSAN HÂLİ

PARMAKLARIM NE ZAMAN ÇIKACAK?
Ayşe Nur ÖZKAN

74 HATIRA DEFTERİ

İKİ CİHAN YOLDAŞI
Nagihan AYDIN

76 YERYÜZÜ MESCİDLERİ

BİR OKYANUS MURABITI
FAS II. HASAN CAMİİ
Büşra Nur GÜLER

80 KİTAPLIK

SANAT AHLÂKI
Ayşe KIZILAY

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 120.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 72 ABD Doları
AB Ülkeleri: 47 Euro
Avustralya: 119 Avustralya Doları
İsviçre: 49 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sarıncı Yolu No: 7 Gaziemir/İzmir
Tel: 0 232 274 22 15

Basım Tarihi: 24.10.2022

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

SÜLEYMAN ÇELEBİ VE MEVLİD-İ ŞERİF

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyanet İşleri Başkanı

Düşünceleri, idealleri ve savundukları ile milletlerin zihin ve gönül dünyasında derin izler bırakan ve her daim hatırlanan öncü şahsiyetler vardır. Yaşadıkları çağı aşan bu kişiler ortaya koydukları eserler, savundukları fikirler ve temsil ettikleri değerler ile asırlara ışık tutmuş, toplumlarının gelişimine rehberlik etmişlerdir. İlhamını Kur'an-ı Kerim'in hakikatlerinden ve Sevgili Peygamberimizin örneğinden alan nice İslam münevveri de sözleri, fikirleri ve eserleri ile Müslümanların olduğu kadar diğer din ve inanç mensuplarının da hayatlarında kalıcı izler bırakmıştır. İslam'ın ilim, hikmet ve ahlaki değerlerini nesilden nesile aktarma ve kalıcı kılma hususunda büyük görevler ifa etmiş, bu mümtaz kişiler bir taraftan madden ilerlemenin diğer taraftan ahlaken yücelmenin öncülüğünü yapmışlardır. Bu meyanda İslam kültür ve medeniyetinin en önemli merkezlerinden biri olan Anadolu; yetiştirdiği âlimleri, arifleri, erenleri ve edipleriyle siyasetten kültüre, bilimden sanat ve edebi-

yata kadar mühim bir merkez olmuştur. Anadolu'da yetişen bu arif ve ediplerden biri de Mevlid-i Nebi'nin yazarı Süleyman Çelebi'dir.

Peygamber âşığı bir mutasavvıf olan Süleyman Çelebi sancılı bir dönemin şairidir. Siyasi anlamda Moğol istilasının, dinî ve fikrî anlamda Bâtınlık propagandasının toplumu derinden sarstığı bir dönemde yaşamıştır. O, Vesiletü'n-Necat (kurtuluş yolu) adıyla bilinen meşhur eserini böylesi bir ortamda yazmıştır. Yazdığı bu eser ile bir taraftan Bâtınlık propagandalarına engel olup topluma umut vermeyi, diğer taraftan İslam'ın inanç ve akidesini savunarak insanlara Peygamber sevgisini ve ahlakını aşılamaı gaye edinmiştir. Tıpkı kendisinden önceki Yunus Emre gibi açık ve sade dili, samimi, duygulu ve heyecanlı anlatışı ile insanlar nezdinde büyük bir itibara sahip olmuştur. Yazdığı mevlit, sadece kendi çağında değil diğer asırlarda da her daim etkisini sürdürmüştür. Öyle ki İslam edebiyatının en yaygın edebî türlerinden biri

olan mevlit âdeta onun eseri ile özdeşleşmiş, kendisinden önce ve sonra birçok mevlit yazılmış olmasına rağmen hiçbiri onunki kadar okunmamış, dillerde ve gönüllerde yer edinememiştir.

Süleyman Çelebi'nin eseri, sadeliği ile olduğu kadar içeriğiyle de tarih boyunca Müslümanlar tarafından büyük bir takdire mazhar olmuştur. O, mevlidini Allah-âlem ilişkisinden yaratılış keyfiyeti ve tasavvuruna, bilginin öneminden güzel ahlakın zorunluluğuna ve insanın varlık içindeki konumuna kadar çok geniş bir perspektifle yazmıştır. Bu meyanda varlığın temeline Allah'ı koymuş ve mevlidine "Allah adın zikridelim evvela" diyerek giriş yapmış, Allah-âlem ilişkisini ise ehlisünnet akidesi doğrultusunda ele almıştır. Nitekim:

*"Cümle âlem yoğiken Ol var idi,
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi.*

*Yoğiken var eyleyen çün
Ol-durur,*

*Kudretinden cümleyi Ol ol-
durur.*

*Var iken Ol yoğidi ins ü melek,
Arş u ferş u ay u gün hem nüh
felek.*

*Sunile bunları Ol var eyledi,
Birliğine cümle ikrar eyledi.*

*Kudretin ızhar edip Ol Celil,
Birliğine bunları kıldı delil"*

mısraları ile Allah'ın âleme hâkim bir varlık olduğunu anlatır ve âlemin yaratılışının Allah için keyfiyetini

*"Bir kez ol demek ile oldu ci-
han / Olma dirse girü yok olur
heman. Bunlar olmasa yine
Ol idi Ol / Her neye Ol 'ol' dise
ol oldu ol" veciz dizeleri ile
dikkatimize sunar.*

Allah-âlem ilişkisinden sonra sözü âlem içerisindeki konumu sebebi ile Sevgili Peygamberimize, onun faziletlerine ve ona duyulan muhabbete getirir. Özellikle Bâtinilerce topluma yayılmak istenen Hz. Peygamber'i itibarsızlaştırma anlayışlarına, "Enbiânun şeksüz ol sultanıdır / Cümlesinün cânı içre cânıdır. / Gerçi kim anlar dahi mürsel durur / Lakin Ahmed ekmele ü efdal durur" dizeleri ile cevap vermiştir.

Geçmişten günümüze şairleri naat, kaside ve mevlit yazmaya sevk eden en önemli sebep hiç kuşkusuz Allah'ın övdüğü peygamberine duyulan sevgi ve hasret olmuştur. Bu meyanda "Vesiletü'n-Necat" adlı eseri ile Süleyman Çelebi beşerî ve ilahi tüm ilişkilerde çok önemli bir yere sahip olan ahlak meselesini Hz. Peygamber'in şahsı üzerinden anlatır. Onun ahlakının Kur'an ahlakı olduğunu söyler ve sözü ümmete getirerek: "Ümmetisen anun ahlâkını tut / Tâ ki ümmetlik bula sende sübût" mısralarıyla ifade eder. Allah'ın rızasını elde etmenin yolunun da peygamberi sevmekten, onun ahlakına tabi olmaktan ve kötü ahlaktan uzak durmaktan geçtiğini söyler.

Mevlit her ne kadar Peygamber Efendimizin doğumu ve

buna bağlı olarak yapılan kutlamalar olsa da peygamber sevgisinin bir nişanesi olarak asırlarca sünnet düğünlerinden evlilik merasimlerine, hacı ve asker uğurlamadan bunların karşılanmasına kadar hemen hemen sosyal hayatın tüm alanlarında var olmuş, medeniyetimiz ve kültürümüzün ayrılmaz bir ögesi hâline gelmiştir. Bu sebeple mevlit asırlarca insanları camilerde, evlerde, salonlarda bir araya getiren, davet ve icabet kültürünü canlı tutan bir tesire sahip olmuştur. Her kesimden insanı bir araya getirmiş, ikramlar ve yapılan hayırlarla sosyal, kültürel ve iktisadi hayatın güçlenmesine büyük katkılar sunmuştur. Öyle ki fakirlerin ihtiyacını karşılamak için "Mevlit Vakıfları" bile kurulmuştur.

Peygamber sevgisini dile getirmenin en önemli vasıtası olan mevlit bugün ilmî ve akademik çalışmalara konu olmaktadır. Esasen mevlidin 'Doğu ve Batı'da birçok dile çevrilmiş olması da onun önemini ortaya koyar. Süleyman Çelebi'nin, Osmanlı'nın fetret döneminde yazdığı bu eser asırlarca Müslümanların vahdet zemini olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bugün bizlere düşen en büyük sorumluluk, eserin yazıldığı zamanı ve ortamı göz önünde bulundurarak mesajlarını doğru anlamak ve günümüze doğru aktarmak olmalıdır. ■

BİR MEDENİYET VESİKASI OLARAK MEVLİD-İ ŞERİF

| Prof. Dr. Mustafa KARA

Insanoğlunun yeryüzünde gerçekleştirdiği en geniş organizasyonun adı medeniyettir. Bu o kadar geniş bir “şemsiye”dir ki birkaç imparatorluğu rahatlıkla içine alabilir. Yaşlı dünyamızın muhtelif yerlerinde ve farklı zamanlarda kurulan medeniyetlerden biri de İslam medeniyeti adını taşımaktadır. “Yönetici insanların rehberliği ve desteği ile kurulan medeniyetlerin ortak unsurları nelerdir?” sorusuna farklı cevaplar verilebilir. Bunları üç ana başlıkta toplamak mümkündür: 1. İlim ve irfan. 2. Fikir ve felsefe. 3. Güzel sanatlar

Birinci madde ile günümüz üniversitelerinde okutulan bütün anabilim dalları, ikinci başlık ile felsefe tarihinin bütün arayışları ve nihayet üçüncü madde ile de şiir ve musiki başta olmak üzere bütün güzel sanatlar kastedilmektedir. İnsan toplulukları, söz konusu üç dalda birinci sınıf beyinler, bir başka ifade ile ilim, felsefe ve sanat dallarında insanlık dünyasını aydınlatan üstün şahsiyetler yetiştirmeleriyle medeniyet kozasını örmeğe başlarlar. Hemen ilave edelim, bu üç grup insan birbirinden ayrı ve kopuk değildir. Çoğu zaman birbirinden istifade eden, birbirini besleyen bir özellikleri vardır. Mesela bazı âlimler filozoftur, bazı filozoflar sanatkârdır.

Burada bir başka soru gündeme gelmektedir: Ortaya konan eserlerin birinci sınıf olduğunu kim nasıl tespit edecektir? Bunun objektif ölçüsü nasıl bulunabilir? Bu soruya cevap ararken şöyle bir yol izlenebilir: Hangi medeniyet havzasına mensup olursa olsun “öteki”ler tarafından okunan, tercüme edilmesine, hatta yazıldığı dilin öğrenilmesine ihtiyaç duyulan eserler a gurubu eserlerdir denebilir. Onun için İslam felsefesi tarihine bakanlar ilk yüzyıllarda mühim bir “tercüme hareketi” ile karşılaşılır. Bunu garipsememek gerekir. Çünkü biz Âdem’in çocuklarıyız ve tanışabilmek, yardımlaşabilmek için millet ve kabilelere ayırdık. (Hucurat, 49/13.) Ortaya koyduğumuz eserler, bir anlamda kamunun malıdır. Şeyh Galib’in Mesnevi için kullandığı ifade ile “miri mal”dır.

Konuyu İslam medeniyetine getirmek için bir soru daha soralım: Batı medeniyetinin mensupları, yüzyıllar önce bazı eserleri okuyup anlamak için Arapça öğrenmenin peşine düştüler mi düşmediler mi? Bu sorunun cevabı bellidir. “Rönesans’ı İslamiyet’e borçluyuz.” diyenler de kendileridir. Yani Batılılar Arapça’yı, öncelikle İslam’ı öğrenmek için değil, mesela, İbn Rüşd’ün Arapça olarak kaleme aldığı eserlerdeki derinliği, dolayısıyla Aristo felsefesini daha iyi kavramak için öğrenmek istemişlerdir.

Üç kitap

İnsanlık tarihini aydınlatan üç kitap vardır: 1. Hz. Allah’ın kitabı. 2. Hz. Resulüllah’ın kitabı. 3. Hz. Halifetullahın kitabı.

Osmanlı toplumunda mevlit kandillerini büyük bir manevi coşku ile ihya etme geleneği ilk yıllarla birlikte görülüyorsa da mevlit törenlerinin devlet protokolüyle birlikte yaşanması Sultan III. Murad dönemine tarihlenmektedir.

Birinci madde ile peygamberlere gelen vahiy, ikinci madde ile hadis-i şerifler, üçüncüsü ile de yukarıdaki üç ana konuda, ilim, irfan, sanat dallarında âlim, arif, mütefekkir ve sanatkârların kaleme aldığı eserler kastedilmektedir. Bir başka ifade ile dünya klasikleri.

İslam dünyasında Hz. Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve insanlara anlatmak için yüzyıllardan beri farklı dünya dillerinde binlerce, on binlerce eser kaleme alınmıştır, alınmaktadır.

Hz. Peygamber Efendimizin sözlerini farklı tasniflerle bir araya getiren hadis kitapları bir tarafa, zaman içinde onunla ilgili pek çok kitap türü kültür tarihimize ve kütüphanelerimize intikal etmiştir, etmektedir. Âlemlere / insanlığa rahmet olarak gönderilen bir peygamberi tanıyıp ona gönülden tabi olmanın, Allah sevgisinin ön şartı olduğu bilinmektedir. (Âl-i İmran, 3/31.) Yani medeniyetimizin ilim irfan ve sanat hayatı ile Peygamberimiz arasında güçlü bir bağ vardır. Şimdi doğrudan onunla ilgili olarak kaleme alınan kitap türlerinden birkaç tanesini zikrelelim:

1. Siyer: Hz. Peygamber'in hayatını anlatan kitaplardır. Arapça pek çok eserin yanında ilk Türkçe Siyer-i Nebi, Erzurumlu Mustafa Darir tarafından 1388 tarihinde Mısır'da yazılmış ve Memluk Sultanı Berkuk'a takdim edil-

miştir. Umur Bey'in 1449 tarihinde Bursa'da kurduğu kütüphanede bulunan Türkçe kitaplardan biri de bu eserdir.

2. Naat: Hz. Peygamber'i şiirle tasvir eden eserlerdir. Bütün divanlar Hz. Allah'ı anarak yani tevhit ve münacaat ile başlar, sonra Hz. Peygamber'i överek yani naat ile devam eder. Şair Nâzım, Salahaddin Uşşaki gibi bir değil yüzlerce naat yazan şairlerimiz de vardır.

3. Hilye: Hz. Resulullah'ın dış görünüşünü tasvir eden eserlerdir. Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadis, bu tür kitapların en önemli kaynağıdır. Osmanlı döneminde en büyük temsilcisi Hakani'dir. Eserini 1598'de kaleme almıştır. Büyük Hattat Hafız Osman'ın tezhip ve hatlarıyla güzel sanatların ihtişamı, Hz. Peygamber aşkıyla bir araya gelmiş, dolayısıyla konu görsel bir boyut kazanmıştır.

4. Kısas-ı enbiya: Diğer peygamberlerle birlikte son peygamberi de anlatan kitaplara verilen isimdir. Osmanlı medeniyetinin mühim şahsiyetlerinden biri olan Ahmet Cevdet Paşa, bu sahanın yıldız şahsiyetlerindendir.

5. Miraciye: İsminden de anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber'in yaşadığı en derin hâli tasvir etmek için kaleme alınan eserlerdir. Nayî Osman Dede'nin yaklaşık üç asır önce yazıp bestelediği Miraciye, miraç kandillerinde dergâhlarda büyük bir coşkuylla okunmuştur. Yıllar sonra

2021 yılında Miraç Kandili'nde Ayasofya Camii'nde tekrar okunmuştur.

6. Kaside: Onu anlatan, özelliklerinden bahseden manzumeler. En meşhur örneği Kerbelalı Fuzuli'nin Su Kasidesi'dir.

7. Mevlit: Onun hayatını ve bazı özelliklerini şiirle, menkıbevi bir üslupla anlatan yadigâr eserlerdir. (Mevlit Külliyyatı, Ankara, 2015. M. Fatih Köksal, Mevlid-nâme, Ankara 2011.)

Mevlit törenleri

Hz. Peygamber'in doğumunu vesile ederek toplantılar yapmak, dört halife, Emevi ve Abbasi dönemlerinde olmadığı bilinmektedir. Ancak onunla ilgili şiir yazma geleneği sahabe dönemiyle birlikte başlamış, Hasan b. Sabit, Kâ'b b. Malik, Kâ'b b. Züheyr ve Abdullah b. Revaha, bu geleneğin öncüleri olmuşlardır.

Hz. Peygamber ve ehl-i beyt ile ilgili toplu mevlit törenleri, X. yüzyılda Suriye - Mısır bölgesinde kurulan Şif Fatımi devletiyle birlikte tarih sahnesine çıkmış, daha sonra Memluklerle devam etmiştir. Bu anma toplantılarının Sünni muhitlerde yaygınlaşması Selahaddin Eyyübi'nin kayınbiraderi Erbil Atabegi Muzafferuddin Kökböri döneminde XIII. yüzyılda başladığı konusunda kaynaklar aynı bilgiyi vermektedirler.

Endülüslü hadis âlimi, tarihçi İbn Dihye, 1207 yılında yolu Erbil'e düştüğünde mevlit kutlamaları o kadar

dikkatini çekmiştir ki bu heyecanla kaleme aldığı konu ile ilgili et-Tenvir fi mevlidî's-sirâci'l-münir (Tercüme ve neşreden: N. Erkan-A.İ. Dündar, Bursa 2020.) isimli eserini Kökbörü'ye takdim etmiş ve bin dinar ile taltif edilmiştir. Yine Endülüs-lü seyyah İbn Cübeyr 1183 tarihinde Mekke hatıralarını er-Rihle (Çev. Ramazan Şeşen, İstanbul, 2018.) isimli eserine kaydederken Mekke'de söz konusu günlerde Hz. Peygamber'in doğduğu evin ziyaret edildiğini ilave etmiştir.

Türk dünyası

Resulüllah aşkını terennüm eden ve Arapça kaleme alınan şiir ve methiyelere, zamanla Türk dünyasında yenileri eklenmiştir.

Türkistan coğrafyasında Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig isimli eseriyle başlayan bu yürüyüş, Edib Ahmet Yükeneki'nin Atabetü'l-Hakaik'i ve Ahmed Yesevi'nin Hikmet'iyle devam etmiştir. Yesevi hikmetlerinin yeni Müslüman olmuş göçebe Türkler arasında "Yesevihanlar" tarafından makamla okunduğu bilinmektedir. Bu gelenek bugün de devam etmektedir.

Anadolu sahasında Erzurumlu Mustafa Darir ile başlayan bu gelenek, 1409 yılında Bursa'da Ulu Camii imamı Süleyman Çelebi tarafından kaleme alınan Vesiletü'n-Necat isimli eserle zirveye yürümüştür. Osmanlı coğrafyasında Türkçe pek çok mevlit kaleme alındıysa da farklı dillere tercüme edilen metin

Mevlit metinlerini hattatlar harfleriyle, müzehhipler tezhipleriyle süslerken musikişinaslar besteleriyle bu mübarek hizmete katılmış ve âdeta tevşihler/ilahiler eşliğinde Kâinatın Efendisi'ne sunulabilecek bir şahesere dönüştürmüşlerdir.

Süleyman Çelebi'ye aittir. Son yüzyıl itibarıyla Uşşaki derviş şair Hüseyin Vassaf, Mevlid'i şerhetmiş, Hattat Kâmil Akdik yazmış, Rifaî derviş hattat Kemal Batanay ise bestelemiştir. Süleyman Çelebi türbesinin onarılıp 1952 tarihinde yeniden ziyarete açılması vesilesiyle Ulu Camii'de okunan mevlide katılanlardan biri de Sultanahmet Camii imamı Bestekâr Sadeddin Kaynak'tır. (M. Kara, Bir Peygamber Aşığı Süleyman Çelebi ve Mevlid, Bursa, 2022, s.69.)

Osmanlı toplumunda mevlit kandillerini büyük bir manevi coşku ile ihya etme geleneği ilk yıllarla birlikte görülüyorsa da mevlit törenlerinin devlet protokolüyle birlikte yaşanması Sultan III. Murad dönemine tarihlenmektedir (1588). Sultanahmet Camii'nde ihya edilen mevlit kandilleri, devletin üst yöneticileri başta olmak üzere toplumun her kesiminin katılımıyla tam bir şehrayine/donanmaya dönüşmüş, sosyal yardımlaşmalara zemin hazırlamıştır. Durum böyle olunca Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Camii'nin 1531 tarihli vakfiyesinde mevlit için tahsisat ayrılmasında şaşılacak bir durum görülmemektedir.

2022 yılında Türk Dünyası Kültür başkenti seçilen Bursa'da iki faaliyet yıl boyu öne çıkmıştır. Süleyman Çelebi'nin vefatının 600. Yılı ve Bursa'nın kurtuluşunun 100. yılı. Ekim 1922 tarihinde Bursa'da coşkulu bir anma

toplantısı tertip edilmiş, devlet erkânı Ankara'dan gelerek kutlamalara katılmış Yeşil Cami'de okunan mevlidi dinlemişlerdir. (Bu törenlere İstanbul'dan gelen heyetle birlikte katılan Yahya Kemal Beyatlı, "Akıncı" ve "Gazi Selim Giray" isimli şiirlerini okumuştur. Bk. M. Kara, Kurtuluşla Yüzyüze, Bursa, 2022, s.113.)

Mescid-i Nebevi'de Mevlit Kandili

Rumelili Eyüp Sabri Paşa (ö. İstanbul 1890) görevli olarak Hicaz'da bulunurken kaleme aldığı meşhur Mirâtü'l-haremeyn (Nşr. Ö.F. Can- F.Z. Can, İstanbul 2018.) isimli eserinde kaydettiğine göre, 12 Rebiülevvel Mekke ve Medine'de resmî tatil olup kaleden topraklar atılır, o gün dükkânlar açılmazdı. İnsanlar yeni ve güzel elbiselerini giyinerek dolaşır, tebrikleşir, gece Mescid-i Nebevi'de ihya edilirdi. Sabaha karşı bab-ı nisa önünde toplanılır burada kurulan kürsi üzerinde güneşin doğmasıyla birlikte beş hatipten ilki bir hadis okuyup padişah için dua eder, diğerleri sırayla mevlidin veladet ve hicret bahirlerini okur sonuncusu da dua ederdi. İçilen şerbetlerle toplantı sona ererdi.

Mevlit metinlerini hattatlar harfleriyle, müzehhipler tezhipleriyle süslerken musikişinaslar besteleriyle bu mübarek hizmete katılmış ve âdeta tevşihler/ilahiler eşliğinde Kâinatın Efendisi'ne sunulabilecek bir şahesere dönüştürmüşlerdir. Bu güzelliği bugün yaşamanın yolla-

**Âlemlere /
insanlığa rahmet
olarak gönderilen
bir peygamberi
tanıyıp ona
gönülden tabi
olmanın, Allah
sevgisinin ön
şartı olduğu
bilinmektedir.
Yani
medeniyetimizin
ilim irfan ve
sanat hayatı ile
Peygamberimiz
arasında güçlü
bir bağ vardır.**

rından biri de güzel sanatlarla olan ilgi ve ilişkileri biraz daha kuvvetlendirmekten geçmektedir.

Söz konusu anma merasimleri sürüp giderken 1910 tarihinde Osmanlı topraklarında resmî bayramlara dâhil olan Mevlit Kandili ile ilgili dikkat çekici bir uygulama da Ankara hükûmetince başlatılmıştır. Saltanatın kaldırılması ile ilgili kanunun 1 Kasım 1922'de Meclis'te kabul edilmesinin 12 Rebiülevvel'e rastlaması sebebiyle bu günün Hâkimiyet Bayramı olarak kutlanması kabul edilmiştir. İşte 362 no'lu kanunun ilgili maddesi:

"Leyle-i vilâdet-i Hazret-i Risâletpenâhiye müsadif olup Türkiye'de saltanat-ı şahsiyenin ilgâsiyle hukuk-i saltanatın uhde-i millete istikrarını ve hâkimiyet-i milliyenin tesisini suret-i katiyyede tesbit eyleyen kararın Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edildiği 12 Rebiülevvel gecesini ile günü Hâkimiyet Bayramı addolunmuştur." Bu bayram, 21 Mayıs 1935 tarihine kadar geçerli olmuştur. Şemseddin Mısri'nin (Ulusoy) bu bayramla ilgili bir şiiri de bulunmaktadır.

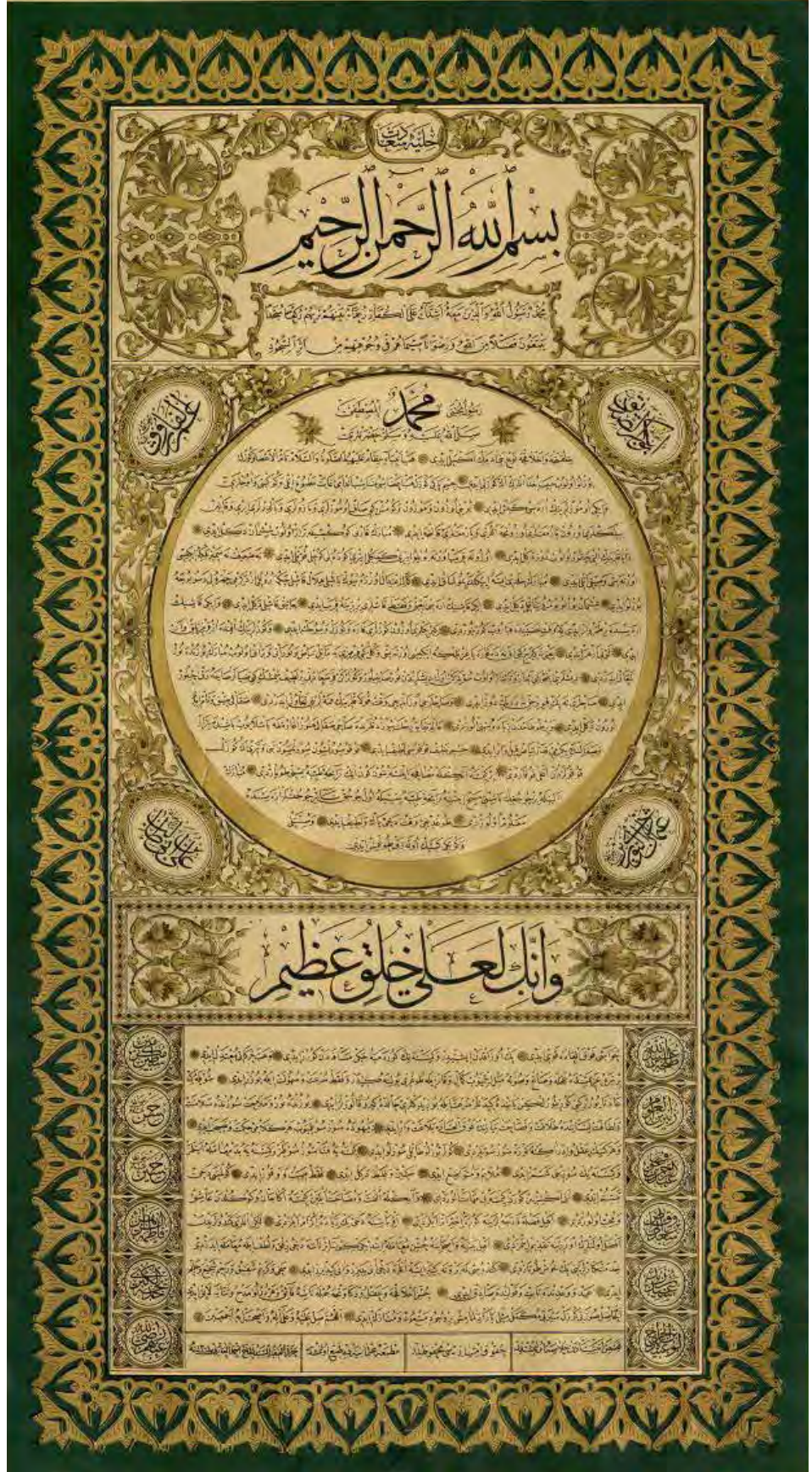
Bir renkli bilgi daha ilave edelim. İki yüzyıl önce Bursa Emirsultan Camii imamı Akif Efendi tarafından kaleme alınan mevlit, bugün Bursa'da bilinmemekte/okunmamakta fakat Kastamonu'da "Kadınlar Mevlidi" (Nşr. M. Kara, Bursa, 2015.) adıyla kadınlar kendi aralarında okumaya devam etmektedirler.

Tenkrit

Yüzyıllar boyu, özellikle dergâhlarda (Derya Baş, Seyyid Ahmed el-Bedevî, İstanbul, 2008.) derişlerin rehberliğinde yaşanan bu kutlamaların lehinde eserler olduğu gibi aleyhinde de risaleler vardır. Farklı coğrafyalarda ve değişik asırlarda bazen “çizmeden yukarı” çıkan uygulamaları normal karşılamak gerekir. Mevlit törenlerinde dinî coşkuyu son haddine kadar hisseden ve yaşayan müminler olduğu gibi onu şehvetlerine kurban edenler de vardır. Geçen yüzyılın Sovyet Rusyası’nda görüldüğü gibi din ile olan biricik bağıni mevlit ile koruyanlar olduğu gibi onu eğlenceye dönüştüren, geçim vasıtası yapan “açıkgöz” ve “açgöz”ler de vardır, bundan sonra da –ne yazık ki- olacaktır. Bugün bir iki Müslüman ülke hariç Endonezya’dan Fas’a, Yemen’den Kazan’a kadar bu gelenek yaşatılmaktadır.

Mevlit törenleriyle birlikte oluşan geleneklere yapılan itirazlara cevap verenlerden biri de Bursa Ahmed Gazzî dergâhı şeyhi Gazzîzâde Abdüllatif Efendi’dir. (M. Kara, Bir Peygamber Aşığı Süleyman Çelebi ve Mevlid, Bursa, 2022, s.83.vd.)

Son söz olarak Süleyman Çelebi başta olmak üzere ortaya koydukları eser, fikir ve yorumlarıyla medeniyetimizin sacayağını meydana getiren âlim, arif ve sanatkârlarımızı rahmet ve minnetle yâd ediyoruz. ■

Ahmed Cevdet Paşa tercümesi esas alınarak Filibeli Ârif Efendi tarafından 1304 (1887) tarihinde yazılan ve Matbaa-i Osmâniyye’de basılan Türkçe hilye

SÜLEYMAN ÇELEBİ

Mevlid'i

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslami Türk edebiyatımızın konularından en başta geleni Hz. Peygamber'dir. Onun nurunun yaratılmasından başlayarak doğumu, çocukluk dönemi, sütanneye verilmesi, gençlik döneminde Mekke'de herkesin itimadını kazanması, risaleti, mucizeleri, İslam'ı tebliği, hicreti, müşriklerle savaşları ayrı ayrı

eserlerin konusu olmuştur. En güzel ahlaklı, örnek bir aile reisi olması; sözleri, davranışları, topyekûn örnek hayatı ile âlemlere rahmet olarak gönderilmesinden dolayı nice şair ve yazar, onu methüsenâ eden manzumeler, naat-ı şerifler; yürüyüşünü, konuşmasını, cemalini anlatan, şemal ve hilye tarzında eserler; hadislerinden der-

lenmiş kırk ve yüz hadis gibi kitaplarla siyer-i nebiyi nesillere anlatmak, sevgisine nail olmak ve şefaatinin kazanmak için eserler yazmışlardır.

Peygamberimiz (s.a.s.) hakkında en çok yazılan eserlerin başında mevlitler gelmektedir. Manzum ve mensur olarak Arapça ve Türkçe yazılmış yüzlerce eser bulun-

maktadır. Türk edebiyatında yazılmış mevlitler, sayı bakımından Arap edebiyatında yazılan eserlerle mukayese edilebilecek derecededir.

Edebiyatımızda çeşitli zamanlarda muhtelif şairler tarafından iki yüze yakın mevlit yazılmışsa da bunların içinde en meşhur olanı Süleyman Çelebi'nin (1351-1422) Vesiletü'n-Necat (Kurtuluş Vesilesi) isimli manzum eseridir. Süleyman Çelebi, Bursa Ulu Cami imamlığı sırasında İranlı bir vaizin, Bakara suresinin 285. ayetindeki, "Biz, peygamberler arasında fark gözetmeyiz." ifadesinden hareketle Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında bir fark olmadığını söylemesi üzerine cemaatin içinden bir şahıs, "O peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir." mealindeki aynı surenin 253. ayetini delil göstererek itiraz etmiş, onlar arasındaki farkın resullük ve nebilik bakımından olmadığını, fazilet ve üstünlük açısından olduğunu ifade etmiştir. Yapılan bu tartışmadan Süleyman Çelebi'nin oldukça etkilendiği; Peygamberimizi daha iyi tanıtmak, onun hayatını, ahlakını, yüceliğini ortaya koymak gerektiğini düşünerek bugün okunagelen mevlidini kaleme aldığı, kendisinden bahseden edebiyat tarihi kaynaklarında ifade edilmektedir. Müellifin şu ifadelerinin, böyle bir olaydan sonra yazıldığı ve diğer peygamberlere verilen derecelerin hep Hz. Peygamber yüzün-

den olduğunu anlatmak için söylenmiş olmalıdır:

*Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol
Ümmetinden olmak için idi ol*

*Hem dahi Musa elindeki âsâ
Oldu onun izzetine ejderhâ*

*Ceddi olduğu için ol Halîl
Nârı cennet kıldı ona ol Celîl*

*Çok temennâ kıldılar
Hak'dan bular
Kim Muhammed
ümmetinden olalar*

*Gerçi kim bunlar dahi
mürseldürür
Lîk Ahmed ekmel ü
efdaldurur*

Hz. İsa'nın göğe yükselmesi, tekrar gelip Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ümmetinden olması içindir. Hz. Musa'nın elindeki asanın ejderha olması da yine onun izzetindedir. İbrahim Halilullah'ın atıldığı ateşin cennet bahçesine dönmesi de onun ceddi olmasındandır. Bundan dolayı peygamberler hep Muhammed

ümmetinden olmak istemişlerdir. Gerçi onlar da Allah'ın resulüdür lakin Ahmed aleyhisselam onlardan daha faziletli ve kâmilidir.

Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat adını verdiği bu eserden önce XIV. asırda Anadolu'da kaleme alınan bazı eserler de ona ilham kaynağı olmuştur. Bunlardan biri Âşık Paşa'nın (1272-1332) Garibname adlı on bölümden meydana gelen, siyer konularını da içine alan eseridir. Yine aynı yüzyılın şairlerinden olan Ahmedî'nin (ö. 1412) Bursa'da kaleme aldığı İskendername adlı mesnevisinin ilgili kısımlarının kaynakları arasında olduğu zikredilmektedir. Bu hususta ona ilham veren bir başka eser ise Erzurumlu Darîr'in Mısır'da bulunduğu sırada Sultan Berkuk'un talebiyle Hz. Peygamber'in soyu, doğumu, çocukluğu, evlenmesi, mucizeleri, İslam'ı tebliği, sahabenin hayatı, Müslümanların fetihlerine dair

Bursa Ulu Cami

yaptığı sohbetlerden ve İbn Hişam, Vâkıdî ve Ebu'l-Hasan-ı Bekrî'nin siyerlerinden de istifade ederek meydana getirdiği altı ciltlik Siyerü'n-Nebi'sidir.

Hangi sahada olursa olsun İslami dönem eserlerimizde besmele, hamdele ve salatüselamla başlamak esastır. Eser manzum veya mensur olsun Cenab-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini esas alan tevhit ile O'na dua ve yakarışı ihtiva eden münacatla başladıktan sonra Hz. Peygamber'e salatüselamla devam etmektedir. Vesiletü'n-Necat'ta da muhteva aynı tarzda meydana getirilmiş olup Tevhit ve Münacat bahriyle başlamaktadır. Mevlidin diğer bölümlerinde ise âlemin yaratılması, Hz. Peygamber'in ruhunun yaratılması, doğumu ve bu esnada meydana gelen fevkalâde olaylar, mucizeleri, miracı, hicreti, vefatı nazmen ele alınmaktadır. Mevhit manzumesi, müminlere olan nasihati ve

kötü amellerden sakınmayı öğütleyen kısmından sonra nihayete ermektedir.

Çeşitli baskılarda, farklı sayıda beyitlerden ibaret olan mevhit manzumesinin çeşitli vesilelerle tertip edilen merasimlerde tamamı yerine Tevhid, Veladet, Miraç bahirlerinin bazı kısımlarıyla aslında Süleyman Çelebi'ye ait olmadığı da iddia edilen Merhaba bahri okunmaktadır. Mevlidin bazı baskılarında yer alan Kesikbaş, Güvercin Hikâyesi, Ukkâşe Hikâyesi, Deve Hikâyesi gibi kısımlar da Süleyman Çelebi'ye ait olmayan manzumelerdir.

Süleyman Çelebi'nin mevlidi sadece Türkçe ve Türkiye'de okunan bir eser değildir. Vesiletü'n-Necat'ın Türkçe konuşulmayan Balkan ülkelerinde hâlen Türkçe okunmasının yanında birçok dilde yapılan tercümeleleri de okunmaktadır. Merhum Muhammed Tayyip Okiç, Vesiletü'n-Necat'ın Boşnakça ve Arnavutça dışında çeşitli dillere yapılan tercümeleleri arasında Arapça, Çerkesçe, Rumca, Kürtçe, Tatarca, Sevahilice, Almanca ve İngilizce tercümelelerinden söz etmektedir.

Vesiletü'n-Necat her ne kadar Hz. Peygamber'in doğum günü olan Mevhit Kandili'nde camilerde okunsa da Regaib, Berat, Miraç ve Kadir Gecesi gibi mübarek gün ve gecelerde; düğün merasimlerinde, doğum münasebetiyle yapılan kutlamalarda ve ölüm yıldönümlerinde, asker uğurlama ve dönüşlerinde, hac dönüşü gibi çeşitli vesileler-

le yapılan merasimlerde de okunmaktadır.

Süleyman Çelebi'nin mevlidini, bir bakıma siyer olduğundan çeşitli vesilelerle düzenlenen cemiyetlerde makamla okumakla iktifa etmeyip okunan bahirlerin konuları üzerinde konuşmalar yapmak, hatta uzun soluklu programlar yapılarak metnini şerh etmek gerekir. Çünkü her ne kadar gayet sade ve akıcı bir Türkçe ile yazılmış olsa da metinde bulunan bazı kelime ve tabirler günümüzde ya kullanılmamakta ya da başka manalara gelmektedir. Mevlidi bu şekilde okumak, Hz. Peygamber'in hayatını öğretmek için de bir vesiledir. Özellikle din görevlilerimizin kendi aralarında yapacağı veya cemaate yönelik tertip edilecek böyle bir faaliyetin daha yaygın hâle geleceği ve etkili olacağı şüphesizdir.

Mevhit merasimlerinde okunmayan dua ve münacat kısmını ve sadeleştirilmiş hâlini verelim:

*İmdi gel isyânımız yâd idelim
Nâle vü zârı vü feryâd idelim*

*Her ne denlü çok yaşarsa bir
kişi
Âkıbet ölmek dürür ânın işi*

*Ölümümüz gussasını yiyelim
Dâimâ estağfirullâh diyelim*

*Hakk'a lâıyk kılmadık
a'mâlimiz
Bilmeyiz kim n'oluser
ahvâlimiz*

*Bir yaramaz fi'li tağyir
itmedik
Âhîret bâbında tedbîr
itmedik*

*Halk içinde adımız hâs
eyledik
Lîk halvetde gönül pas
eyledik*

*Her nefesde eyledik yüz bin
günâh
Bir günâha itmedik hiç bir
gün âh*

*Nâzenîn ömrü kamu virdik
yele
Nefsin arzûlarına yele yele*

*Nefse uyup eyledik bî-had
günâh
Bilmeyiz ki ne kılavuz yâ ilâh*

*Bir bölük bî-çâre mücrim
âsîyüz
Kulluğında kâsır u hem
kâsîyüz*

*Cümlemiz isyânımızı bilmişiz
Hazretine rahmet uma
gelmişiz*

*Umarız senden inâyetler ola
Rahmet irişe şefâatler ola*

Şimdi gelin isyanlarımızı hatırlayalım da inleyip sızlayarak feryat edelim. Her ne kadar çok yaşarsa yaşasın bir kişi, sonunda ölmektir onun işi. Öleceğimizi düşünerek daima Allah'a istiğfar ve tövbe edelim. Çünkü biz Rabbinimize layık ameller yapmadık, onun için ahirette hâlimiz nasıl olur bilmiyoruz. Yaptığımız yaramaz işleri değiştirmedik, ahiret konusunda tedbirimizi almadık. Her ne kadar halkın içinde bulunurken dikkatli olduysak da kimsenin görmediği zamanlarda gönlümüzü paslandırdık. Her nefes alıp verdiğimizde yüz bin günah işledik ama işlediğimiz her bir günah için bir gün bile ah çekip pişman olmadık.

Nefsimizin arzu ve isteklerine uyararak ömrümüzü boşa harcadık, yel gibi geçti gitti. Nefsimize uyup hadsiz hesapsız günah işledik, ancak Allah'a kullukta hep noksanımız var. Bizler bir bölük isyan eden günahkârlarız, Sana olan kullukta da noksanlarımız var. Ya Rabbi! Cümlemiz isyanımızı biliyoruz, bunun için rahmetini ummaktayız. Umarız ki senin rahmetin, yardımın ola, rahmetin erişip de şefaatin ola.

*Yâ ilâhî sakla-gıl îmânımız
Virelim îmân ile tâ cânımız*

*Biz güneh-kâr âsî mücrim
kulları
Yarlıgayup kıl günahlardan
berî*

*Kabrimiz îmân ile pür-nûr kıl
Mûninin ğılmân ile hem hûr kıl*

*Hem dahi mîzânımız eyle
sakîl
Cennete girmeye lutfın kıl
delil*

*Mustafâ'ya civâr it yâ Kerîm
Cennetü'l-Firdevs içinde yâ
Rahîm*

*Lutf ile göster bize dîdârını
Ni'metinle duyla-gıl kullarını*

*Afv idüp isyânımız kıl
rahmeti
Ol habîbin yüzü suyu hürmeti*

*Sana lâyük kullar ile hem-
dem it
Ehl-i derdin sohbetine
mahrem it*

*Hem Süleymân fakîre rahmet it
Yoldaşın îmân makâmın
cennet it*

*Yâ ilâhî kılma bizi dâllîn
Bu duâya cümleliz deyin
âmîn*

*Ümmetinden râzı olsun ol
Muîn
Rahmetu'llâhi aleyhim
ecmaîn*

Ey Allah'ım! İmanımızı muhafaza eyle de bu iman ile canımızı teslim edelim.

Bizim gibi isyan eden günahkâr kullarını bağışlayıp da günahlardan uzak eyle.

İman ile kabrimizi nurlandır, bize orada huri ve gılmanları nasip eyle.

Hem de ahirette sevaplarımızın terazisini ağır eyle, böylece lütfunla cennete girmeyi nasip kıl.

Ey Kerim olan Allah'ımız! Bizi ahirette Firdevs cennetinde habibin Mustafa'ya (s.a.s.) komşu eyle.

Lütfet de cemalini göster, nimetlerini kullarına ihsan eyle.

Habibin Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) yüzü suyu hürmetine isyanımızı affedip de rahmetini bol eyle.

Ve de bize dert ehlinin sohbetlerinde bulunmayı, sana layık olan kullarınla dost olmayı nasip eyle.

Bir de fakir Süleyman'a rahmet eyle, iman Kur'an nasip et, ahirette makamını da cennet eyle. Ya Rabbi! Bizi yolunu sapıtanlardan da eyleme. Bu duaya cümleliz âmin deyin.

Muîn olan Allah Teâlâ ümmetinden razı ve rahmeti de hepsinin üzerine olsun. ■

Eser: Faruk TAŞKALE

MEVLİD'E FELSEFİ BAKIŞ

Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU

Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

*“Muhammed'den muhabbet oldu hâsıl,
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl.”*

Süleyman Çelebi'nin (ö. 1422) Mevlit olarak bilinen Vesiletü'n-Necat (Kurtuluş Vesilesi) adlı eseri, yüzyıllardır çeşitli dinî merasimlerde beğenilerek okunmuş, üzerine muhtelif çalışmalar yapılmış nadir eserlerdendir. Asırlar boyu bir çağlayan gibi akıp gelen Mevlid'i bu denli kalıcı kılan hususlardan bazıları içtenlik, dilin inceliği, içerdiği konunun çağlar üstü oluşu gibi unsurlar zikredilebilir. Eserin Hz. Peygamber'e bir naat olarak kaleme alınmış olması hem Kaside-i Bürde'den beri gelenek hâlini almış peygamber âşıklarının terennümlerini muhtevi olması hem de kendi döneminin itikadi, ahlaki ve sosyal/içtimai sorunlarına çözüm sunması, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Mevlid'in kaleme alınış hikâyesi olarak Bakara suresindeki 253. ve 258. ayetler üzerine Bursa Ulu Cami'de cemaatin tartışmalarına tanık olan Süleyman Çelebi'nin, yanlış anlayışları izale etmek ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) varlık âlemindeki konumunun ne olduğunu izah etmek amacıyla böyle bir eseri kaleme aldığı söylenir. (Necla Pekolcay, Mevlid, Dergâh Yay., İstanbul 2013.) Bunun yanında dönemin Bursa'sında sosyal yapı, Müslümanların mefkûreleri ve hangi zemin üzere yeni devleti inşa etmek istedikleri gibi konular açısından mezkûr metin, bizlere birçok yorum imkânı sunar. Özellikle kelam-tasavvuf-felsefe açısından eser incelendiğinde önce varlık konusuyla giriş yapılır ve devamında bilgi-ahlak teorilerine yer verilir. (A. Saim Kılavuz, Mevlid'in Akaid ve Kelam Açısından Analizi, Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlit ve Süleyman Çelebi, Ankara 2010, TDV Yay.)

Felsefi açıdan varlık problemi (ontoloji), akıl ve vahyin en temel konularından biri olagelmıştır. Mevlid'in ilk faslının,

”

**Peygamber
sevgisinin eserde
merkeze alınması,
Müslümanlar
açısından bir anlam
küresi inşa etmeyi
beraberinde getirir.
Şu hâlde toplumda
ahlaki bir düzeni
kurabilmenin
yolu, İslam
Peygamberi'nin
izini takip etmek
olacaktır.**

“fî-Tevhîd-i Bârî” başlığını taşıması bu açıdan anlamlıdır. İlgili bahiste Allah-âlem, Allah-insan ilişkisi ele alınır. Çelebi, Allah Teâlâ ile ilgili olarak; “Birdir OL, birliğine şek yok-durur / Gerçi yanlış söyleyenler çok-durur.” derken hem Allah hakkında yanlış inanışlara hem de o bölgedeki Hristiyan ve diğer inanç sahiplerine reddiye kabilinden cevap verir. (Necla Pekolcay, a.g.e., s. 47.) Özellikle “Cümle âlem yoğ-iken OL var idi / Yaradılmışdan ganî cebbâr idi” (...) “Var iken OL, yoğ-idi ins ü melek / Arş u ferş u ây u gün hem nüh fe-

lek” mısraları bize, Çelebi’nin evren anlayışı yanında kelami bir tavır sergilediği izlenimini de verir. “Hak Teâlâ ne yaratdı evvela / Cümle mahlûktan kim OL öndin ola // Hem sebep olmuş ola bu varlığa / Işk ile dinleyeni Hak yarlığa // Mustafa rûhını evvel kıldı var / Sevdî ânı OL kerîm ü girdigâr” mısralarında Allah’ın ilk yarattığı varlığın Ruh-ı Muhammedî olduğunu ve bunun, diğer varlıkların yaratılmasına sebep teşkil ettiğini dile getirir. Böylece Çelebi, vahdet-i vücud düşüncesindeki Allah-âlem ilişkisine yaklaşmış olur. (Necla Pekolcay, a.g.e., s. 52-54.) Bu durum, Bursa’da kelami düşünce yanında vahdet-i vücudçu düşüncenin de yer aldığına, Mevlit müellifinin ilmî-siyasi birikiminin yanında sufi bir tavrının da olduğuna işaret eder. “Ger Muhammed olmasa idi ayân / Olmayısardı zemîn ü âsumân” mısraları bize sufi bakışın bir yansıması olarak görünür.

Allah dışında varlığın (âlemin) temeline Hz. Muhammed’in (s.a.s.) konulması itibarıyla, “Enbiyanın şeksüz ol sultanıdur / Cümlesinin cânı içre cânıdur // Gerçi kim, anlar dahi mürsel-durur / Lakin Ahmed, ekmele ü efdal-durur” ifadeleri, Hz. Muhammed’in diğer peygamberlerden üstün oluşunu açıkça beyan eder. Öyle ki “Ânın için oldu bu varlık kamu / Ay ü yıldız, yir ü gök, uçmak tamu” cümleleri, görülen ve görülmeyen bütünlüğü ile âlemin varoluş

sebebi olarak Hz. Muhammed’i gösterir. (Necla Pekolcay, a.g.e., s. 57.) Bu açıdan varlık ve nebiler silsilesi için Hz. Peygamber (s.a.s.) mukaddem ve mufaddal varlık olarak zikredilir. Şu hâlde, “Peygamberler arasında bir fark yoktur.” şeklindeki iddiaya, gerçekte peygamberler arasında büyük bir farklılığın var olduğu ve bunun ne şekilde olduğu üst seviyeden dile getirilmiş olur.

Bilgi problemi (epistemoloji) açısından Süleyman Çelebi, âlemi görünen ve görünmeyen olarak kabul eder. Duyu, vehim ve aklın, fizik âlemine; vahyin ise metafizik (gayb) âleme dair bilgi verebileceğini ifade eder. Çünkü Miraç bahsinde Hz. Muhammed’in, Allah Teâlâ’yı “bî kem ü keyf” (nicelik ve nitelikten uzak şekilde) gördüğünü, bu yolculukta nice hicapları geçtiğini, varlık âleminin Peygamber’e (s.a.s.) gösterildiğini ve buna dair gördüklerini bir vahiy bilgisi olarak ümmetine anlattığını dile getirir. (Necla Pekolcay, a.g.e., s. 95.) Nitekim Miraç bahsinde tavus kuşuna benzetilen akıl yetisi ancak gönül denizine girerse oradaki incileri meydana çıkarabilir. Onu aşk pazarına götürüp satar. Demek ki gayb âleminin bilgisi, aşk (ilham) ve vahiy ile elde edilebilir. Buna göre akıl, gayb âlemine dair bize net/güvenilir bilgi sunamaz.

Değer sorunu (askiyoloji) açısından Çelebi, insan-ı kâmil olabilmek, ahlakı kuşanabil-

Nice naat ve methiyelere, “Muhammed dünyaya geldi.” şeklinde başlayan ilahi formunda nice şiirlere konu olan peygamber sevgisi, asırlar boyunca dilden dile, gönülden gönüle aktarılmış, bu konuda epey mürekkep harcanmıştır.

mek ve insanca yaşayabilmek için Hz. Muhammed'i (s.a.s.) örnek gösterir ve onun yolunun takip edilmesi gerektiğini belirtir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamalarında muhtelif mezhep ve meşrebin bulunduğu, fetret döneminin yaşandığı Bursa'da, müminlerin ortak bir değer etrafında buluşabilmeleri hayati derecede önemi haizdir. Onun için peygamber sevgisinin eserde merkeze alınması, Müslümanlar açısından bir anlam küresi inşa etmeyi beraberinde getirir. Şu hâlde toplumda ahlaki bir düzeni kurabilmenin yolu, İslam Peygamberi'nin izini takip etmek olacaktır. "Her kemâlâtile kâmil bir şâh idi / Ânun için ol, Habîbullah idi" mısraları, onun güzel ahlakını betimler. Onun ümmeti olmanın yöntemi; "Ümmetisen ânun ahlâkını tut / Tâ ki, ümmetlik bula sende subût" mısralarında kendini gösterir. (Necla Pekolcay, a.g.e., s. 98-102.)

"Kılmağıl hiç kimse aybına nazar / Sana ayruk kişi aybindan ne zâr ?", "Kimse hakkında dime hiç ayb söz / Çün değülsin sen dahi hiç aybsuz" (Necla Pekolcay, a.g.e., s. 103.) mısraları, Çelebi'nin mahviyetine ve ahlak bahsinde dervişane tavrına verilmelidir. Özellikle, "Gerçi tâmm u nâkısı kâmil bilür / Kâmil olan, cümleyi kâmil bilür" sözü, insan-ı kâmil nasıl olunur ve bunun mertebesi nedir sorusunun cevabı niteliğindedir. Allah (c.c.), ilk önce Hz. Muhammed'in ru-

Allah dışında varlığın (âlemin) temelinde Hz. Muhammed'in (s.a.s.) konulması itibarıyla, "Enbiyanın şeksüz ol sultanıdır / Cümlesinin cânı içre cânıdır // Gerçi kim, anlar dahi mürsel-durur / Lakin Ahmed, ekmele ü efdal-durur" ifadeleri, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün oluşunu açıkça beyan eder.

hunu var etmiş, onu nice bin yıl terbiye etmiş, onun ahlakını övmüş ve onu üsve-i hasene olarak göstermiştir. Bu açıdan ahlakın temelinde, din/vahiy yer alır. Demek ki bir değer olarak ahlak, teorik açıdan vahiy temelli iken pratik açıdan Hz. Peygamber'in hayatında kendini ikmal/itmam etmiştir. Öyleyse bir Müslümandan beklenen şey Allah rızasına erebilmek için onun ümmetliğini hakıyla yaşamaya çalışmasıdır diyebiliriz.

Nice naat ve methiyelere, "Muhammet dünyaya geldi." şeklinde başlayan ilahi formunda nice şiirlere konu olan peygamber sevgisi, asırlar boyunca dilden dile, gönülden gönüle aktarılmış, bu konuda epey mürekkep harcanmıştır. Bununla birlikte Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, şiir-edebî yönünün güzelliği ve bunun mevlit-hanlık geleneğinde kendine mahsus okunuşu ile ayrı bir yere sahiptir. İçeriği itibarıyla bir dünya görüşünü temsil etmesi, Hz. Peygamber ve diğer peygamberler üzerine (ve dolayısıyla İslam ile diğer dinler arasında) yapılan tartışmaya harika bir izah getirmiş olması, fetret döneminin aşılmasına yönelik çözüm önerisi gibi özellikleri itibarıyla büyük bir beğeni ile günümüze kadar terennüm edilmiştir. Bu açıdan Mehmet Akif'in deyişiyle; "Yetişilmez ki; Süleyman Dede yükseklerde"dir.■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ:

“Vesiletü’n-Necat hem Anadolu’da hem gönül coğrafyamızda 600 yıldır yaşayan, kurucu bir metindir.”

Türk edebiyatında pek çok mevlit kitabı olmasına rağmen Süleyman Çelebi’nin yazmış olduğu mevlit kadar hiçbiri halk üzerinde tesirli olamamıştır. Bu eserin, bu denli etkili olmasını siz neye bağlıyorsunuz?

Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n-Necat’ı mevlit edebiyatımızın öncü metinlerinden biridir. Diğer bir ifadeyle Süleyman Çelebi eseri aslında Türk İslam edebiyatı içerisinde kurucu bir metindir. Bu kurucu metin, bir yandan mevlit türünü inşa ettiği gibi öte yandan miraciye, mucizatü’n-nebi, hilye-i nebi gibi doğrudan doğruya Hz. Peygamber’i konu edinen edebî türlerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Vesiletü’n-Necat’ı kurucu bir metin olmanın yanı sıra dil inşa eden bir metin olarak ve dinî, edebî hayatı tanzim eden bir metin olarak da değerlendirmek mümkündür.

Mevlid-i Şerif'in etkili olmasında temel saik, Süleyman Çelebi'nin, eserini samimi duygularla yazmış olmasıdır. Sanat yapma amacı güdülerek yazılmış bir eser değil bilakis o duyguları yaşayarak ortaya konulmuş bir eserdir ve bu eserin temelinde de ilim vardır.

Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu mevlit, halk nezdinde de büyük bir tesir oluşturmuş ve hâlâ okunmaktadır. Bu eser, sadece Anadolu coğrafyasında değil gönül coğrafyamız olarak da nitelendirdiğimiz Rumeli, Balkanlar, Macaristan, Romanya, Kırım, Kazan, Azerbaycan, Irak, Kerkük bölgesinde ve keza Avrupa'nın çeşitli ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'ne giden muhacir işçilerimiz vesilesiyle vatandaşlarımız tarafından okunan ve geniş coğrafyada varlığını 600 yıldır koruyan bir metindir. Bu kadar uzun soluklu bir metin âdetâ bir şaheserdir. Bu metnin etkili olmasında temel saik, Süleyman Çelebi'nin, eserini samimi duygularla yazmış olmasıdır. Sanat yapma amacı güdülerek yazılmış bir eser değil bilakis o duyguları yaşayarak ortaya konulmuş bir eserdir ve bu eserin temelinde de ilim

vardır. Yani mevlit, temelinde şiidir ama Süleyman Çelebi sahip olduğu geniş ilmî birikimiyle farklı ilim dallarının Peygamber-i Zîşan Efendimiz hakkındaki temel yaklaşımını bu esere nakşetmiştir. Bu eser hem edebî açıdan samimi hem ilmî açıdan da derinliği olan bir eserdir. Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat'ında bir anlamda Kur'an ve hadis ilminin varlığına tanık oluyoruz. Keza temel İslami bilimler olarak nitelendirdiğimiz ilm-i kelim, ilm-i tasavvufun, ilm-i ahlakın ve siyer-i nebi türünün de onun münderecatı içerisinde varlık kazandığına tanık oluyoruz. Süleyman Çelebi, âlim bir imam olması hasebiyle o ilmî birikimini bu eserine sunmuştur. Ancak bunu sunarken de kuru bir ifadeyle değil de coşkun bir şekilde okunmasını sağlayacak şiir ve musikiyle harmanlayarak sunmuştur.

Bu tür söyleyişlere biz sehl-i mümteni diyoruz. Sehl-i mümteni; en zor, en girift ve anlaşılması çok güç olan bir metni en kolay ve anlaşılır bir şekilde sunmaktır. Süleyman Çelebi sehl-i mümteniye muazzam bir biçimde kullanabilen âlim, hakîm bir şairdir. Bu yüzden de insanlar üzerinde çok tesirli olmuştur.

Süleyman Çelebi yazmış olduğu mevlidi, Vesiletü'n Necat yani "Kurtuluş Vesilesi" olarak isimlendirmiştir. Bu eseri, bir kurtuluş vesilesi olarak görmesinin nedeni üzerine neler söylemek istersiniz?

Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat adlı eserinin "kurtuluş vesilesi" anlamına gelecek şekilde isimlendirilmesinin nedenini dönemin sosyolojisinde aramak gerekiyor. Her şair ve sanatkar, devrinin, döneminin sanatçısıdır. Dolayısıyla

da her sanatkâr, döneminin problemlerini sanatı üzerine nakşeder. Mütefekkirlere, büyük düşünürler, hükemâ dediğimiz hakîm insanlar da çağın sorunlarına hikmet nazarıyla çözümler üretirler. Bu eser, hakîm, bilge bir imamın eseridir ve çağının problemlerine çözüm sunan bir eserdir. Vesiletü'n-Necat sosyal tarih açısından okunduğunda yazıldığı dönem, Ankara Savaşı'nın kaybedildiği ve akabinde Yıldırım Beyazıt'ın çocuklarının iktidar mücadelesi içerisine girdikleri ve keza beylerin de isyan ettikleri bir dönemdir. Bu döneme fetret dönemi diyoruz. Bu dönemde Anadolu ve Rumeli'de birlik dağılmış, çeşitli iktidar mücadeleleri ve kaos baş göstermiştir. Bazı insanlar, kurtuluş için bu problemlerden, siyasi istikrarsızlıktan, sosyal parçalanmışlıktan ve ekonomik çöküşten kurtulmanın yolu olarak dinî bazı literatürleri kullanarak mehdilik, mesihlik iddialarıyla ortaya çıkmışlardır. Süleyman Çelebi, eserini tam da bu dönemde yazmıştır. Bununla şu mesajı vermektedir: “Yeniden kurtulmak, yeniden toparlanmak istiyorsak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bize bıraktığı mirasa sahip çıkmamız gerekmektedir.” O miras da “Hakikat-i Muhammediye” yani Kur'an ve sünnete bağlı kalarak peygamberî ahlakla ahlaklanmaktır. İşte bu surette insanların yeniden var oluşunu gerçekleştirebilmenin mümkün olduğuna işaret ederek eserin adına Vesiletü'n-Necat yani kurtuluş vesilesi demiştir.

Kısaca söylemek gerekirse Vesiletü'n-Necat, insanın dünya ve ahirette kurtuluşuna vesile olacak yegâne iksir Muhammedî hakikatin bize sunmuş olduğu manayı anlattığı için sadece yazıldığı dönem için değil her dönem insan için bir kurtuluş vesilesi hükmünde olan çağını aşip başka çağlara da hitap edebilme gücüne sahiptir. Yazıldığı günden bugüne kadar okunan ve hâlâ kurtuluş vesilesi hüviyetini haiz olma özelliğini barındıran bir şaheserdir.

Süleyman Çelebi'nin 1409 yılında yazdığı Vesiletü'n-Necat kendinden önce yazılanlar olmasına rağmen mevlit türünün mihenk taşı mahiyetindedir. Özellikle Süleyman Çelebi sonrası pek çok mevlidin yazılmış olmasının sebebi sizce nelerdir?

Eserin yazıldığı dönemde Bursa'da iki önemli isim var. Bunlardan birisi kıraat ve hadis âlimi El Cezeri ve İskendername adlı eserin şairi Ahmedî'dir. Cezeri'nin bir Arapça mevlit kitabı, Ahmedî'nin de İskendername'de kısa bir mevlidi vardır. Bu iki eserin varlığından hareketle Süleyman Çelebi'nin bu kültürlerden haberdar olduğunu düşünüyoruz ve eserlerinde de bunu görüyoruz. Her ne kadar Süleyman Çelebi'den önce mevlit yazılmış olsa da Türk edebiyatında derli toplu, geniş muhtevalı, bu konuyu doğrudan doğruya işlemesi ve müstakil bir eser olması bakımından Süleyman Çelebi'nin yazmış oldu-

ğu mevlidi ilk ve kurucu mevlit kabul ediyoruz. Bu kurucu metin daha sonraki dönemlerde tanzir edildi yani bir benzeri yazılmak istendi ve hemen her dönemde de yazıldı. Özellikle sosyolojik açıdan toplumsal çözülmenin yaşandığı dönemlerde daha çok yazıldı. Çünkü mevlit, etrafına bir diriliş ve yeniden doğuş düşüncesi veriyor.

Mesela XIX. yüzyılda Batılılaşmanın etkisiyle yaşanan sosyal buhranlara karşı bir cevap olsun, peygamberî muhabbet toplum içerisinde yaygınlaşsın, hakikat-i Muhammedî etrafında toplanma çabaları artsın diye daha çok mevlidin yazıldığını görüyoruz. Bu dönemde 150 civarında mevlit yazılmış olmasına rağmen hiçbir Süleyman Çelebi'nin eseri kadar şöhrete ulaşamamıştır. O yazılan mevlitlerden Hamdullah Hamdi'nin, Şemsettin Sivasî'nin ve Bursalı Akif'in mevlitleri kısmen Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu mevlide yaklaşılmaya çalışmıştır. Ancak bütün bu eserler Süleyman Çelebi'yi esas alarak yazıldıkları için onun kadar etkili olamamışlardır. Mevlit şairlerinin her birisinden Diyanet İşleri Başkanlığımızın da yayınları arasında çıkan 3 ciltlik Mevlit Külliyyatı adlı eserde de bahsetmiştik.

Hoca Ahmet Yesevi, “Manayı Türkçe nakletmek gerek.” diyerek açtığı dil ve irfan yolunu daha da genişletmiş Süleyman Çelebi de bu düstur üzere yürümüştür. Sehl-i mümteni diye nitelendirdiğimiz saf Türk-

çenin kullanımıyla irfan geleneğine nasıl bir katkı sunulmuştur?

Ahmet Yesevi'yi bendeniz Türkiye'yi Müslümanlaştıran kişi olarak nitelendiriyorum. Zaten onun Pir-i Türkistan olarak tanımlanmasının altında yatan en önemli saiklerden birinin, dilimizi Müslümanlaştırması olduğunu düşünüyorum. Diliniz evinizdir, diliniz dünyanızdır. Dilinizi Müslümanlaştırarak dünyanızı da ona göre tanzim etmiş oluyorsunuz.

Ahmet Yesevi:

"Ayet, hadis manası Türkçe söylemek evladır,

Manasını bilirse borkün yere kor o erler."

Börkü yere koymaktan murat secdedir. Yani Asya'nın steplerinde mücadele eden, savaşıyor o yiğitler ayetin, hadisin manasını bilse hepsi Müslüman olur diyor Ahmet Yesevi. Bundan ötürü de hikmetlerini hep Türkçe söylemiştir. Hikmetlerini Türkçe söyleme arkı Yunus'la birlikte Anadolu'da zirveleşti. Sonra Âşık Paşa Garibname'sinde bunu önemli bir noktaya getirdi ve bir bakıma din dilini Türkçeleştirme çabası içerisinde oldu. Haddizatında Âşık Paşa da Ahmet Yesevi'den aldığı o ilhamla "Türkçe söylemek lazım." diyerek Türkçeyi bayraklaştırmaya çalıştı ve Türkçenin ilim dili hâline gelmesi için de çaba sarf etti. Süleyman Çelebi de bu çizgi ekseninde eserlerini ortaya koymuştur. Nitekim Süleyman Çelebi'nin eserini incelediğimiz-

İnsanın dünya ve ahirette kurtuluşuna vesile olacak yegâne iksir Muhammedî hakikatin bize sunmuş olduğu manayı anlattığı için sadece yazıldığı dönem için değil her dönem insan için bir kurtuluş vesilesi hükmünde olan çağını aşip başka çağlara da hitap edebilme gücüne sahiptir.

de Garibname'nin etkileri de görülür. İrfan geleneğini sürdüren ve yaygınlaşması için uğraşan bu insanlar toplumun düştüğü yerden yeniden ayağa kalkmasının ve düştüğü kuyudan çıkmasının yolunun Peygamber Efendimizin etrafında buluşmakla mümkün olacağını bilmektedirler. Hz. Peygamber etrafında buluşmanın da ancak o halkın anlayacağı bir dille güzel ve anlaşılır bir Türkçeyle sağlanacağını bilmektedirler. Dolayısıyla anlaşılması zor meselelerde dahi halkın anlayabileceği bir dille anlatabilme becerileriyle de Türkçenin inceliklerine de ne kadar sahip olduklarını göstermektedir.

Şiirin mana penceresinden açılan ve irfana bürünen yönü hikmet, Süleyman Çelebi gibi sufi şairler arasında önemli bir kıstas olmuştur. Şiirin hikmete dönüşümüne yönelik neler söylemek istersiniz?

Hikmet, evvelemirde insanın sınırını bilmesidir. İnsanın sınırını bilmesi de nefsinin bilmesidir. Nefsinin bilmekten murat da insanın kendi hakikatini öğrenme çabası içerisinde olmasıdır. "Kendini tanıyan yani nefsinin tanıyan, Rabbini tanır." cümlesi fehvasınca bir kendini tanıma ya da bugünkü modern psikolojide kullanıldığı gibi kendilik bilinci. Ancak kendini tanıyan ve kendilik bilincine ulaşan insanlar kalıcı söz söylerler. Eğreti, sanat yapmak için sadece gösteriş için söylenen söz değil bunlar. Bir tecrübe içerisinde ortaya çıkarlar.

Çünkü hakikati ya da kendini keşfetme yolculuğu bir çaba işidir, bir süreç işidir. Bu süreçte bir tecrübe elde ediliyor. Burada bu tecrübeyi bilgiye dönüştürmek ve o bilgiyi sunmak söz konusudur. İrfani şiir dediğimiz, bizim genellikle irfan perspektifine baktığımız şiir bu kendilik bilinciyle oluşan şiir; olması hasebiyle orada, kendini tanıyan, kendi hakikatinin farkına varan insanların vecd hâlinde manayı sunma çabası vardır. Çünkü mana önemli bir cevherdir ve o cevheri taşımak çok zordur. Bu durumu iki şekilde anlamamız lazım: Birincisi o manayı paylaşarak çoğaltabilir, bir bakıma dile getirerek insanların da ilgisini arttırabilir ve bir şeye vesile olursunuz. İkincisi ise o ulaşılan manayı ya da elde edilen bilgiyi topluma sunarak toplumun da manen terakki etmesini, toplumsal huzurun sağlanmasını temin edersiniz. Ahmet Yesevi ve Mevlana gibi büyük şahsiyetler bunu yapmıştır ve sözlerini saklamamışlardır.

Vecd hâlinde elde edilen ve hikmet adı verilen bu bilgileri ancak şiir diliyle insanlara sunabilirsiniz. Çünkü şiir dili sembolik, metaforik ve mazmunlara dayalı bir dil olması, içinde kendine ait bir musiki barındırması hasebiyle okuyanlar tarafından kendilerine dönüştürebilecekleri metinler hâline gelir. Daha açık bir ifadeyle bu subjektif bilgiyi doğrudan doğruya siz nesir ve yalın bir şekilde sunduğunuzda size ait olan bir bilgiyi ya da ulaştığınız hakikati insanlara empoze etmiş ve on-

Öncelikle kürsüden vaaz ettiğimiz, minberde sunduğumuz mesajı yaşamamız gereken ciddi bir sorumluluk gerektiren imamlık ancak ilimle artar. Yani sürekli bir ilim öğrenme, ilim talebi içerisinde olma ve sürekli okumamız, okuduklarımızı ve öğrendiklerimizi Türkçemizin güzelliklerini kullanarak topluma sunmamız gerekiyor.

ları zorunlu olarak o hakikate bir bakıma zebun etmiş olursunuz. Oysa şiir diliyle bunu anlatmaya çalıştığınızda herkes o metinde kendine ait bir şey bulacaktır ve kendisi onu tecrübe edecektir.

Şiirin hikmete dönüşümünün de temelinde bu vardır. Ahmet Yesevi şiir demedi, hikmet dedi. Çünkü Ahmet Yesevi sanat yapmadı ve ulaştığı hakikati ifade etmeye çalıştı. Kendi sınırını sınırlıya elde ettiği, kendini tanıma süreciyle elde ettiği bilgiyi sunma çabasına girdi. Ve bu çabaya da hikmet adını verdi. Bu bizde ilahi oldu, varidat oldu ya da nefes oldu ve keza Süleyman Çelebi örneğinde olduğu gibi mevlit olarak isimlendirildi.

Sizin kitabınızdan da mühem Ulu Cami'nin bilge imamı olarak nitelendirilen Süleyman Çelebi'nin dinî ilimlere yönelik vukufiyetinden bahseder misiniz?

Bendeniz Süleyman Çelebi'yi bilge imam olarak nitelendiriyorum. Bilge tabiri tabii hakîm yani hikmete sahip olan insan anlamındadır. Süleyman Çelebi, kendi hakikatini keşfetme yolculuğu içerisinde olmuş ve Molla Fenari'den İbn Arabi'yi okumuş birisidir. Çünkü Emir Sultan'ın muhitinde bulunduğunu biliyoruz. Emir Sultan'ın muhitinde Molla Fenari'nin İbn Arabi'nin eserlerini okuduğunu da biliyoruz. Keza Süleyman Çelebi'nin dedesi tezkirelerin vermiş olduğu bilgilerden hareketle Şeyh Mahmut Efendi'dir ki bu kişi Fusus'ül Hikem şairi olarak

da bilinir. Yani İbn Arabi felsefesini devam ettiren kişilerden biri olarak nitelendirilir. Bu bakımdan Süleyman Çelebi'ye bilge ve hükemâdan diyorum. Yani hikmet sahibi olmak bilginin yanında o bilgiden bir şeyler çıkarabilmek, hayata ilişkin cevaplar oluşturabilmek, toplumun problemlerine çözüm üretebilecek bir bilgi oluşturabilmek, meseleye ölçülü bakabilmek anlamına geliyor. Süleyman Çelebi bu vasıfları haiz âlim bir zattır.

Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat adlı eserinin metin değerini incelediğim ve ortaya koymaya çalıştığım uluslararası bir sempozyumda şunu gördüm. Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat'ında Kur'an ve hadise vukufiyetinin yanı sıra kelimeler, tasavvuf, ahlak ilmine ve siyer-i nebiye vukufiyeti çok iyi bir noktada. Yani döneminde genellikle bu tür âlimleri Dursun Fakih örneğinde olduğu gibi fakih olarak nitelendirirler. Süleyman Çelebi de bu bağlamda bir fakih'tir. Yani içtihat yapar anlamında fakih diyemiyorum çünkü eser yok ortada. Ancak toplumun ihtiyaçlarını cevaplandırabilecek bir ilmî birikime sahiptir. Bunu biz eserinden yola çıkarak söylüyoruz.

Tarihî ve biyografik kaynaklar, Süleyman Çelebi'nin ilim tahsili hakkında bize fazla bir bilgi vermez. Her ne kadar nerede ilim gördüğü, kimlerden ders aldığına dair bilgi sahibi olmasak da vermiş olduğu eserin derinliğine ba-

karak Süleyman Çelebi'nin büyük bir âlim olduğunu, dönemine ve ilimlerine vâkıf olduğunu ifade etmek isterim.

Süleyman Çelebi'nin hayatındaki pek çok hususu birey olarak elbette hayata geçirmemiz gerekmektedir. Özellikle din görevlisi olan kimselerin gerek âlim gerekse imam olarak hangi hususları özellikle hayatında tatbik etmesi gerekiyor?

İmamlık, peygamber varisi olmayı gerektirir. Yani Süleyman Çelebi'den ya da diğerlerinden önce bir peygamber varisi olduğumuz farkında olmamız gerekiyor. Peygamberin varisi olmak, peygamberin bıraktığı ahlakı Muhammedî'ye, hamideye sahip olmak ve topluma örnek olmak demektir. Bu anlamda imamlığın, imamların sorumluluğu çok büyüktür. Samimi olarak görevini yapanlar iz bırakırlar tıpkı Süleyman Çelebi ve hem imam hem vaiz olan Mevlana gibi.

Kültür tarihimizin büyük şahırlarının bir kısmının imam olması maalesef bugün pek üzerinde durulan bir konu değil. Bendeniz bu anlamda sorunuza önemsiyorum. Ve buraya dikkat çekmek istiyorum. Zaten "Ulu Cami'nin Bilge İmamı" adlı kitabı yazarken de özellikle imam arkadaşlarımızın konuya dikkat kesilmesini istediğim için bunu söyledim. Yani bir imamı biz bu sene konuşuyoruz ve bir imam, altı yüz yıldır etkili. Ve yine bir imam bir vaiz olan Mevlana, asırlardır hâlâ tesiri olan bir kişidir.

Öncelikle kürsüden vaaz ettiğimiz, minberde sunduğumuz mesajı yaşamamız gereken ciddi bir sorumluluk gerektiren imamlık ancak ilimle artar. Yani sürekli bir ilim öğrenme, ilim talebi içerisinde olma ve sürekli okumamız, okuduklarımızı ve öğrendiklerimizi Türkçemizin güzelliklerini kullanarak topluma sunmamız gerekiyor. ■

ÖZ GEÇMİŞ

Prof. Dr. Bilal Kemikli, Sivas'ta doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. 1998'de doktor, 2002'de doçent ve 2008'de profesörlüğe yükseldi. Ankara, Van Yüzüncü Yıl ve Süleyman Demirel Üniversitelerinde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Dekan olarak DPÜ İlahiyat Fakültesinin kurulmasına öncülük etti. Bir dönem Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı olarak da görev yapan Kemikli, hâlen aynı fakültede öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Eserlerinden bazıları şunlardır: Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı, Şair Şeyhülislam Ârif Hikmet Beyefendi, Oğlanlar Şeyhi Müfid ü Muhtasar, Dost İlinden Gelen Ses, Âteş-i Aşk: Mesnevî Mektupları, Şiir ve İrfan, Şiir ve Hikmet, Şehir Hayat ve Dervîş, İnsan Deniz ve Hayat, Ramazan Güzellemeleri, Süleyman Çelebi ve Mevlid, Oğul Sen Sen Ol, Sen Sen Ol, Sevgili Kızım, Sufiyem Halk İçinde: Yunus Emre ve Kapı.

BALKANLARDA MEVLİT KÜLTÜRÜ

Prof. Dr. Süleyman BAKİ

Kuzey Makedonya Tetova Üniversitesi Felsefe Fakültesi

Üsküp'te
mevlit
merasimi.
(1965)

Balkanlarda Hz. Peygamber sevgisi ve mevlit geleneği

Balkanlar ya da Rumeli diye ifade edilen coğrafyada yaşayan Müslümanlarda Hz. Peygamber sevgisi ayrı bir anlam ifade etmektedir. Rumeli insanında peygamber sevgisi bazen şiirde bazen nesirde yankı bulmaktadır. Beş asırdan fazla Osmanlı Devleti idaresi altında kalan Rumeli topraklarında Hz. Peygamber'e duyulan aşk ve sevgi, başka hiçbir insana karşı hissedilmemiştir. Yine Rumeli insanı, gönlündeki peygamber aşkını, mahza Mevlit Kan-

dili olarak bilinen rebiülevvel ayının 12. gecesinde coşkulu bir şekilde hisseder ve yaşar. Osmanlı'nın bir parçası olan Balkanlar'da mevlit geleneği, fert ve toplum hayatının kıymet ifade eden bir değeridir. Bu sebepten dolaydır ki mevlit ve mevlit merasimleri Rumeli'de oldukça neşvünema bulmuş, son zamanlarda bazı bölgelerde kısmen değerini yitirmeye başlamış olsa da hâlâ yaygınlığını sürdürmektedir.

Osmanlı kültüründe, Hz. Peygamber'in doğum günü olarak kabul edilen rebiülevvelin 12. gününde tertiple-

nen merasimlerin başlangıcı hakkında kesin bir bilgi olmamasına rağmen, Osmanlılar tarafından Balkanlar'ın fethiyle birlikte bu coğrafyada mevlit merasimlerinin yapılmaya başlandığı da bilinmektedir. Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Camii'nin 938 (1531) tarihli vakfiyesinde mevlit için yılda 300 dirhem tahsis edildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu tarih, mevlit töreninin Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yı fethinden (1463) 68 yıl sonra yapıldığını göstermektedir. Bu coğrafyadaki diğer camilere ait vakfiyelerde veya şahsi vasiyetnamelerde de benzeri kayıtlara rastlanmaktadır. Ancak, Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren saray tefrişatında/protokolünde yer almaya başlamış olması, söz konusu geleneğin belki de ilk olarak Balkanlar'daki resmî protokol olarak ortaya çıktığının bir kanıtıdır. Selânikî'nin kaydettiğine göre, 1566 yılındaki Zigetvar (Macaristan) seferi sırasında Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatının saklanmaya çalışıldığı bir ortamda, padişahın otağında rebiülevvelin on ikinci gecesini mevlit okunmuş, ertesi gece de sadrazamın çadırında tekrar-

lanmıştır. Şeyhülislam Şeyhî Efendi'nin öğrencisi olarak zikredilen Sırbistan'daki Alacahisarlı (Kruševac) ve babası Sofyalı Bali Efendi'nin halifesi olan Şeyh Necmuddin Hasan, mevlit okurken ilk olarak onun tarafından bizzat caminin minaresinde kandil yakılmaya başlandığı zikredilmektedir. Bu olay Padişah III. Murad'ın çok hoşuna gitmiş ve 10 Şubat 1588'de (12 Rebü'l-Evvel 996) bütün minarelerde Resul-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetiyle kandil yakılmasını ve camilerde, mescitlerde mevlit okunmasını emretmiştir. Osmanlı geleneği olan bu merasimin, o tarihten itibaren Balkanlar'da da resmen kutlandığının kanıtıdır. (Aruçi, Muhammed, "Balkanlarda Mevlit Geleneği", Köprü Dergisi, Üsküp, Aralık, 2006, yıl:4, sayı:19, s. 28-31; Okıç, Tayyib, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süyeman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", İİFD, sy. 1, Ankara 1975, s. 38.)

Osmanlı döneminde, XIX. asrın ikinci yarısına kadar günümüz Kuzey Makedonya, Bosna, Sancak, Arnavutluk, Bulgaristan, Sırbistan, Batı Trakya, Karadağ ve Kosova'da Süleyman Çelebi'nin "Vesiletü'n-Necat" adlı eserinden Türkçe mevlitler okunmuştur. Bu tarihten sonra Hafız Ali Ulçinaku tarafından 1884 tarihinde İstanbul'da basılan "Terceme-i mevlud ala lisani Arnavud" ismiyle yayımlanarak Arnavutça'ya (Dizdari, İslam, "Mevludet në gjuhën shqipe u ndikuan nga mevludi Sulejman Çelebiut", Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlit Sempozyumu, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa, 2007, s. 353-356.) ve Nikşiçli Salih Gaşeviç tarafın-

dan da Boşnakça'ya tercüme edilmiştir. Arnavutça ilk mevlit metni, elyazması olarak XVIII. asırda yazılmıştır. Daha sonra XIX. asırda Osmanlıca yazıyla Arnavutça mevlitler yayımlanmaya başlamıştır.

Kuzey Makedonya ve Kosova'da Türkçe ve Arnavutça mevlit okunmakta, az da olsa Makedonca ve Boşnakça da okunmaktadır. Türkçe olarak sadece Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necat adlı mevlidi okunmaktadır. Dizdari'ye göre Arnavutça yazılan mevlitlerin çoğu Süleyman Çelebi'nin mevlidinden esinlenerek kaleme alınmış, hatta bazı bölümler bu mevlidin tercemesidir. Hz. Peygamber'in hayatının anlatımında hemen hemen hepsi Süleyman Çelebi'nin anlatımıyla yetinmişlerdir. Bir kısmı bazı bölümlere eklemeye bulunmuş veya bazı bölümleri çekmişlerdir. Buna örnek, ilk mevlit olan Hasan Züko Kamberi'nin mevlididir.

Mevlit okuma merasimleri incelendiğinde Arnavutlarda çok etkin olan Türk geleneğini görmek mümkündür. Kuzey Makedonya ve Kosova'da mevlit merasimleri, özellikle Hz. Peygamber'in doğumu, kandil geceleri veya özel durumlarda yani yöre halkının mutlu veya yakınlarının ölümü gibi hüznü günlerinde okunmaktadır. Mevlide, Kur'an'dan bir aşır okunarak başlanmakta; günün önemine binaen bir konuşma, aralarda ilahilerle birlikte mevlidin tüm bahirleri okunmakta, arada salavatlar getirilmektedir. Peygamber Efendimizin doğum anını anlatan bölüme gelindiğinde saygı ifadesi olarak herkes ayağa kalkmaktadır. Sonunda mevlit duası okunur. (Dizdari, age, s. 362-367.)

Osmanlı döneminde Balkanlarda mevlit merasimleri

Osmanlı döneminde Balkanlar'da mevlit törenlerini iki başlıkta incelemek mümkündür:

Üsküp'te mevlit merasimi. (1967)

1- Konaklarda ve evlerde icra edilenler.

2- Resmî devlet ricalinin katıldığı merkezî camilerden birinde yapılanlar.

Bosna'da başlıca mevlit töreni Gazi Hüsrev Bey Camii'nde gerçekleşir. En yüksek devlet ricalinden avama kadar bütün halk, kalabalık bir kitle hâlinde camiye doldurur, törenden sonra da özellikle XIX. yüzyılda vali konağına gidilir ve zamanın valisi Mevlid-i Nebi vesilesiyle tebrik edilirdi. Bosna resmî gazetesi olan Bosna'nın 14 Haziran 1870 tarihli nüshasında öyle bir haber yer almaktadır. Dolayısıyla Osmanlı döneminde diğer bölgelerde olduğu gibi Balkanlar'da da Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla hicri 812'de (1409) yazdığı Vesiletü'n-Necat adlı eser, bu coğrafyanın hemen her yerinde özellikle Resul-i Ekrem'in doğum yıl dönümü münasebetlerinde okunmuş, bestelenmiş, çeşitli dillere çevrilmiş ve nazireleri yazılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca tüm Balkan coğrafyasında, mübarek gün ve gecelerin (kandil geceleri) yanı sıra doğum, ölüm, sünnet, evlenme, askere gönderme, satın alınan veya inşa edilen yeni eve girme gibi pek çok vesile ile ve âdeti bir ibadet ciddiyetiyle günümüze kadar okunagelmiştir. Sehl-i mümteni kabul edilen ve sade bir Türkçe ile yazılan Vesiletü'n-Necat adlı eser ayrı bir değer taşımaktadır. Balkanlar'daki Türk, Boşnak, Arnavut, Pomak ve benzeri halk-

lar arasında çok beğenilmiş, Süleyman Çelebi'nin aynen yazdığı Türkçe ile sevilerek okunmuştur. Söz konusu eser, asıl isminden ziyade bu bölgede "mevlid", "mevlid-i nebi", "mevlid-i şerif", "mevlüt", "mevlûd" veya "mevlûd-i şerif" olarak tanınmaktadır. Boşnaklar ve Pomaklar arasında yeni doğan çocukların bir kısmına "Mevludin", Arnavutlar'da ise "Mevlüt / Mevlyt" veya "Mevlûdin" isimleri verildiği de görülmektedir. (Aruçi, Muhammed, "Balkanlarda Mevlit Geleneği", Köprü Dergisi, Üsküp, Aralık, 2006, yıl:4, sayı:19, s.28-31; İzeti, Metin, "Rumeli İnsanında Peygamber Sevgisi", Yedi İklim Dergisi, İstanbul, sayı 194, Mayıs 2006, s.100.)

Kuzey Makedonya ve Kosova'da mevlit merasimlerinin toplumsal değeri

Bütün Rumeli coğrafyasında olduğu gibi Kuzey Makedonya ve Kosova'da, Osmanlı'nın bu bölgeye gelişinden itibaren mevlit ve mevlit merasimleri dinî ve kültürel değer olarak kabul görmüştür. Mevlit törenleri âdet ve gelenek hâline gelmiş, mübarek gün ve gecelerde, ölüm, doğum, çocukların sünnet merasimi gibi değişik vesilelerle düzenlenmiş ve de düzenlenmeye devam etmektedir.

Özellikle Osmanlı'nın bölgeden çekilişinden ve Komünist rejimin gelmesinden sonra Makedonya ve Kosova Müslümanları, dinî hayatta baskı ve zorlamalara maruz kalmıştır. Dinî eğitim ve uygulamaların yasaklandığı, din, iman, İslam, Allah, peygamber gibi

kavramların dile getirilmesinin yasaklandığı, dinî merasimlerin sıkıca yasaklandığı, medrese ve mekteplerin kapatıldığı, camilerin yıkıldığı ve kapatıldığı, Müslümanların bir araya gelip dinlerini öğrenmelerinin yasak olduğu bu dönemlerde Müslümanların toplanmasına, İslam dininin bazı temel esaslarının öğrenilmesine, Kur'an okunup dinlenmesine, Hz. Peygamber'in hayatının bazı bölümlerinin öğrenilmesine, Müslüman çocukların Müslüman olduklarının hatırlatılmasına sebep olan nadir vesilelerden biri de mevlit merasimleridir. Komünizmin ağır şekilde uygulandığı o dönemlerde mevlit merasimlerinin polis iznine tabi tutulması, merasime katılacakların sayısının kısıtlı olmasına müsaade edilmesi ve katılanların tek tek isimlerinin tespit edilerek merasimlere kısmi müsaade verilmesi, yaşlılar ve dönemin uleması tarafından belirtilmektedir. O dönemlerde mevlit merasimleri, toplum düzeyinde dinî hayatın canlılığını koruyabilmesi için Makedonya ve Kosova Müslümanları açısından çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Mevlit merasimleri, dinî şuurun canlı tutulması, millî manevi değerlerin yaşatılması, Kur'an ve Allah sevgisinin zinde kalması, Hz. Peygamber'e olan aşkın dile getirilmesi anlamına gelmekteydi. Ayrıca mevlit merasimleri, toplumsal ve siyasi konular gibi temel hususların tartışıldığı günümüz "panel", "konferans" veya "yuvarlak masa toplantıları" mesabe-

sindeydi. Akrabalık, dostluk ve komşuluk ilişkilerinin gelişmesinde mevlidin önemli katkısı vardı. Kısacası, millî ve manevi değerlerin yasaklandığı o dönemlerde dinî ve millî şuurun muhafazasında mevlit ve mevlit merasimleri önemli bir görev ifa etmiştir.

Evlerde yapılan mevlitlerde, duanın ardından yemekler ikram edilir ve ev sahipleri arasında büyük bir sevinç gözlemlenir. Müslüman her çocuk, dinin ilk ve en güzel tezahüratını bu tür münasebetlerde bizzat yaşamıştır. Büyük bir coşku ve sevgi ile Hz. Peygamber’i bu tür törenler sayesinde küçücük kalplerde tasavvur etmeyi başarmışlardır. Hatta bölgemizdeki yaşlılarımızdan alınan bilgilere göre, II. Dünya Savaşı ve sonrasında bu coğrafyada piyasadaki şeker kıtlığı yıllarca yaşandığında, ev sahipleri bir yıl boyunca mevlit gecesi için özel olarak şekerin temininde çaba gösterirler, yılın sair günlerini şekersiz geçirmeyi tercih ederlerdi.

Günümüzde, Makedonya ve Kosova’da mevlit ve mevlit merasimleri hâlâ canlılığını korumaktadır. Mevlit Kandili’nde Üsküp, Kalkandelen, Gostivar, Ohri, Ustruga, Prizren, Priştine, İpek, Gilan, Cakova gibi büyük şehirlerde ve bunlara bağlı köylerin camilerinde mevlit okutulmaktadır. Özellikle büyük şehirlerde, bölgedeki diyanet başkanlıkları ve müftülüklerce merkezî bir camide, Mevlit Kandili ve diğer mübarek gün ve gecelerde halka açık mevlit me-

Üsküp Murad Paşa Camii’nde mevlit merasimi. (2017)

rasimleri düzenlenmektedir. Ayrıca istenen her camide mevlit merasimleri de düzenlenmektedir. Bu merasimlere diyanet başkanı veya müftülerin yanısıra bölgenin ünlü hafız ve mevlidhanları katılmaktadır. Bölgeye göre Türkçe, Arnavutça ve Boşnakça mevlitler, ilahiler, kasideler ve aşrı şerifler okunmakta, vaaz ve sohbetler edilmektedir.

Bunun yanı sıra nişan, düğün, nikâh, doğum, ad koyma, ölüm, sünnet, askere uğurlama, ev alma, dükkân satın alma, işe girme, iş yeri açma, hacdan dönme, hastalık ve kazadan kurtulma gibi insanların mutlu ve hüzünlü anlarında mevlit okutulmakta ve mevlit merasimleri tertiplenmektedir.

Her ne kadar 1990’lü yılların başından itibaren Vehhabi/Selefi inanç ve anlayışının etkisinde kalan bazı gruplar ve

bazı ilahiyatçılar tarafından mevlit okumanın, dinlemenin ve mevlit merasimi düzenlemenin ve bunlara iştirakin bidat hatta küfür olduğu konusunda yanıltıcı bilgiler yayılsa da halkın büyük bir kısmında mevlit hâlâ güncelliğini korumayı başarmıştır. Hem camilerde hem de evlerde mevlit okunmakta ve mevlit merasimleri düzenlenmeye devam edilmektedir. Bu husus Makedonya’da Kosova’ya nazaran daha canlıdır.

Makedonya ve Kosova’da Türkçe mevlit, Süleyman Çelebi’nin mevlidi Osmanlıca harflerle okunmaya devam etmektedir. Arnavutça mevlitler ise çoğunlukla Süleyman Çelebi’nin mevlidinin Tahir Popova tarafından Arnavutça tercümesi Osmanlıca ve Latin harflerle okutulmaktadır. Fakat, yer yer farklı mevlitlerin de okunduğu bilinmektedir. ■

DÜNYA FÂNİ AHİRET BAKİ

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْضَلْنَا بِهِ نَبَاتَ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ
وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا

“Onlara dünya hayatına dair şu örneği de ver: O, gökten indirdiğimiz su gibidir; o su sayesinde yerdeki bitkiler gelişip birbirine karışır, sonra da bu bitkiler rüzgârın savurduğu çerçöp hâline gelir. Allah her şeye muktedirdir.”

(Kehf, 18/45.)

İnsanın doğumla başlayıp ahirete uzanan yolculuğunun en önemli durağı hiç şüphesiz dünya hayatıdır. Öyle ki ebedî hayat olan ahirette kurtuluş veya hüsrân, insanın dünya hayatındaki yaşantısına bağlıdır. Bu yüzden Kur’an’da değişik vesilelerle dünya hayatının, aslında ahiret hayatı için bir araç olduğu vurgulanmış, insanın ahireti kazanmak için nasıl bir hayat yaşaması gerektiği ilahi yönlendirmelerle belirlenmiş, hem olumlu hem de olumsuz örnekler gözler önüne serilmek suretiyle insanların ibret almaları hedeflenmiştir.

Kur’an’ın dünya hayatı ile ilgili tasvirlerine baktığımızda ortaya çıkan şudur ki insan, dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Bu imtihanın en

önemli basamağı ise Yüce Allah’ı tanıyıp O’na iman etmektir. Allah ile beraber başka varlıklara da değil sadece ve sadece O’na iman etmek, O’nu rab edinmektir. Zira insanı kurtuluşa götürecek olan tevhit inancının gereği budur. İmtihanın diğer basamağı ise bir olan Allah’a gereğince kul olabilmek, rab olarak kabul ettiğimiz Yüce Allah’a teslimiyet göstermek, emir ve yasaklarına riayet etmektir. Kısacası, iman ve salih amel şeklinde özetlenen bu iki haslet, dünya hayatında insandan istenen kurtuluş anahtarıdır.

Her fırsatta ahiret hayatının önemine vurgu yapan Kur’an-ı Kerim’de, ahireti isteyen ve bir mümin olarak ahiret için ona yaraşır şekilde çalışıp çabalayanların bu gay-

retlerinin karşılıksız kalmaya çağrı ifade edilmektedir. (İsra, 17/19.) Dünya hayatında yapılan fiillerin ahirette faydalı olabilmesi için gerekli olan ise sağlam bir iman, halis niyet ve doğru ameldir. (Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/656.) Buna göre, işlediğimiz fiillerin doğru olması gerektiği gibi niyetimizin de halis olması gerekir. Zira gösteriş için yapılan fiiller belki dünyada bir kazanca vesile olacaktır ama bunların ahirette bir faydası olmayacaktır.

Kur’an’da yer alan benzetmelerde dünya hayatı, yağın yağmurlarla yemyeşil olan, insanların hoşuna giden, içini aydınlatan ancak bir süre sonra kuruyup yok olan bir yer olarak sunulmaktadır. (Yunus, 10/24; Kehf, 18/45; Hadid, 57/20.) Dünya hayatında in-

sanın en çok değer verdiği, uğruna pek çok değerden vazgeçtiği şeyler ise “Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi davranışlar ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha layıktır.” (Kehf, 18/46.) ayetinde yer aldığı üzere gelip geçici şeyler olarak takdim edilmektedir. Bu dikkat çekici benzetme, insanları aldatan dünya hayatının fâni olduğunu, dünyada övünç vesilesi olan mal, mülk ve çocukların ise bir süsten ibaret olduğunu ifade etmektedir. Kısa bir süre sonra ise fâni olan gidecek, asıl değerli olan salih amel kalacaktır. (Kur’an Yolu, 3/557.) Ayrıca Kur’an’da yer alan, dünyanın yok olacağı; dağların, denizlerin, güneşin, ayın, yıldızların vb. düzeninin bozulacağı yönündeki kıyamet tasvirleri de dünyanın fâni olduğuna, insanın dünya hayatına kendisini kaptırmaması gerektiğine yönelik etkili anlatımlardır.

Kur’an’da değişik vesilelerle peygamberlerin mücadelelerinden, önceki toplumların hayatlarından kesitler sunulmaktadır. Bazı toplumların Allah’a ve peygamberlerine karşı gelmeleri sebebiyle bazılarının gayriahlaki yaşantıları sebebiyle bazılarının ticarete hile yaparak insanları aldatmaları sebebiyle vb. helak edildikleri anlatılmaktadır. Bütün bunların ortak noktası ise insanların dünya hayatına kendilerini kaptırmaları, asıl yaratılış gayeleri olan kulluk sorumluluklarını unutmalarıdır. İnsanlık tarihi boyunca tekerrür eden bu hakikat ne yazık ki günümüz-

de de farklı şekillerde tezahür etmektedir. Dünyaya kendini kaptırma, dünyayı ebedî gibi görme, ahireti ise hesaba katmama ne yazık ki bizleri de kuşatan bir hastalık olmuştur. Kur’an’da, “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttaki olanlar için şüphesiz ki ahiret yurdu daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?” (Enam, 6/32; Ankebut, 29/64; Muhammed, 47/36; Hadid, 57/20.) buyrulduğu hâlde bu hakikati yeterince idrak edemedik. Ahiretin yanında dünya hayatının geçici bir faydadan ibaret olduğunu vurgulayan Kur’an’ın (Rad, 13/26; Mümin, 40/39.) bu ikazını anlayamadık.

Kimimiz daha çok kazanma uğruna heba etti ömrünü kimimiz makam ve mevki uğruna feda etti ahiretini. Daha çok kazanma hırsı esir etti bizi dünyaya. Öyle ki kendimizi kaybettik, çoluk çocuğumuzu unuttuk bu uğurda. Bizi biz yapan sabır, şükür, kanaat, cömertlik, helal haram bilinci gibi değerlerimizi yitirdik. Hırs, tamah ve açgözlülüğün pençesine düştük. Kulluğumuzu unuttuk, Rabbinizden uzaklaştık. Dünyaya gereğinden fazla değer verdik, değerli olan ahireti ise ihmal ettik. Yüce Allah’ın, “Bilin ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlatta bir çokluk yarışından ibarettir...” (Hadid, 57/20.) şeklindeki ikazlarını unuttuk. Gösteriş yaptık, övündük, daha çok kazanma yarışına girdik.

Oysa Allah (c.c.) bizleri ebedî kurtuluş olan “Dârusselâm”a,

esenlik yurduna çağırmaktadır. (Yunus, 10/25.) O hâlde, Rabbinizin bu çağırısına kulak verelim, geçici olan dünya hayatı için ebedî olan ahiretimizi kaybetmeyelim. Yüce Allah’ın “Dünya hayatı zaten aldatıcı şeylerden ibarettir.” (Âl-i İmran, 3/185.) şeklindeki ikazını aklımızdan çıkarmayalım. Dünyaya aldanmayalım. Başboş bırakılmadığımızı (Kıyamet, 75/36.), kulluk için yaratıldığımızı (Zariyat, 51/56.) her daim hatırlayalım. Oyun ve eğlence gibi geçici bir heves olarak kabul edilmesi gereken dünya hayatının kendilerini aldattığı kimselerden olmayalım. Kul olalım, kulluğumuzun bilincinde olalım. Ahirette malın mülkün değil, salih amellerin ve kalbiselimizin fayda vereceğinin idrakinde olalım. Dünyamızı imar ederken, ahiretimizi ihmal etmeyelim. Dengeli olalım, dengeyi bozmayalım. Bir araç olan dünyayı amaç hâline getirmeyelim. Dünya menfaatleri uğruna dinimizden, imanımızdan, onurumuzdan, duruşumuzdan asla taviz vermeyelim. Kısacası, Müslüman olalım Müslümanca yaşayalım. ■

Dünya hayatında yapılan fiillerin ahirette faydalı olabilmesi için gerekli olan sağlam bir iman, halis niyet ve doğru ameldir.

İSİMLERİMİZ KİMLİĞİMİZDİR

Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ، وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ، فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ

“Muhakkak ki siz kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O hâlde (çocuklarınıza) güzel isimler koyunuz.”

(Ebu Davud, Edeb, 61.)

H.z. Peygamber (s.a.s.) bir gün ashabıyla beraber iken sütü bol bir deve gördü ve “Kim (bizim için) bu deveyi sağar?” dedi. İçlerinden biri deveyi sağmak için kalkınca H.z. Peygamber ona “Adın nedir?” diye sordu. Adam isminin “Mürre (acı)” olduğunu söyleyince H.z. Peygamber ona yerine oturmasını söyledi. Bir başka kişi kalkınca H.z. Peygamber ona da “Adın nedir?” diye sordu. Adam isminin “Harb (savaş)” olduğunu söyleyince H.z. Peygamber ona da yerine oturmasını söyledi. Bunun üzerine üçüncü bir kişi kalktı. H.z. Peygamber ona da adını sordu. Adam “Yaîş (yaşıyor)” diye cevap verince H.z. Peygamber, onun deveyi sağmasına izin verdi. (Muvatta, İstizan, 24.)

H.z. Peygamber’in bu tutumu, isimlerin güzel ve olumlu bir anlama sahip olması noktasında bizler için önemli bir referanstır. “Allah güzeldir, güzel olanı sever.” (Müslim, İman, 147.) sözünü hayatına düstur edinmiş bir peygamber, çocuklara verilecek isimlerin de güzel olmasını arzulamış ve şöyle buyurmuştur: “Muhakkak ki siz kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O hâlde (çocuklarınıza) güzel isimler koyunuz.” (Ebu Davud, Edeb, 61.)

Allah Resulü (s.a.s.), her alanda olduğu gibi isim koyma konusunda da ashabı için güzel bir örneklik sergilemiş, başta kendi evlatlarına ve torunlarına olmak üzere isim koyması

için kendisine getirilen çocuklara tevhit inancına uygun isimler koymuş, anlamı hoş olmayan bazı isimleri de bizzat kendisi daha güzel isimlerle değiştirmiştir. Nitekim tevhit inancını yerleştirmek maksatlı sıkça verdiği Abdullah ve Abdurrahman gibi isimlerin Yüce Allah’ın en sevdiği isimler olduğunu beyan etmiştir. (Ebu Davud, Edeb, 61.)

İsim koymak bir ibadettir

İster kız ister erkek olsun, dünya hayatının en güzel süslerinden ve en değerli nimetlerinden biridir çocuk. Böylesine değerli bir nimet de özel bir şükürü gerektirmektedir. Yüce Allah’ın bizlere bir evlat bahşetmesinden dolayı kestiğimiz akika kurbanları işte bu şükürün bir nişanesidir. Ancak bundan daha evvel, evlatlarımıza koyacağımız isimler de daimi bir şükür göstergesi olması bakımından ayrı bir önemi haizdir. Bu noktada Allah ve Resulü’nü memnun edecek isimleri tercih etmek, modayı değil manayı öncelemek şükreden bir kula daha çok yakışacaktır.

Öte yandan çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunduktan sonra isminin konulması, ona hayat yolunun ta en başında fitratında var olan tevhit inancının ve kulluk bilincinin aşılması demektir. İşte bu yönüyle isim koymak, sıradan bir hadise olmayıp başlı başına bir ibadettir.

İsim, kişinin ait olduğu inancın ve medeniyetin izlerini taşır

Çocuklarımıza koyacağımız isimler, toplum içerisinde on-

ların tanınmalarını ve diğer fertlerden ayrılmalarını sağlayan bir unsur değildir sadece. Koyacağımız isimler, bu dünyadaki varoluş gayelerini ve tabii oldukları medeniyeti onlara gösterecek bir pusuladır. Bir Müslüman, dünyanın neresinde, hangi topluluk içerisinde yaşarsa yaşasın, anne ve babasının kendisine koyduğu güzel isim sayesinde kimliğini, Müslüman şahsiyetini ve ait olduğu medeniyeti her dem canlı tutabilme imkânına sahip olacaktır.

İsimlerin anlamı bilinmeli, manası güzel olmalıdır

Hiç şüphesiz çocukların ebeveynleri üzerindeki haklarından biri de onların kendilerine güzel bir isim koymalarıdır. Bundan dolayı çocuklara konulacak ismin, onların zihinsel ve psikolojik gelişimine etki edebileceği de dikkate alınarak, alay konusu olabilecek veya yadırganabilecek isimler olmamasına özen gösterilmelidir. İsim konulurken kulağa hoş gelmesi ya da yeni ve orijinal olması gibi bazı gerekçelerle çoğu kere çocuklara bir anlam ifade etmeyen veya güzel bir anlamı olmayan isimlerin verildiği görülmektedir. Söz konusu gerekçeler nedeniyle güzel bir manası olduğu veya İslam, kültür ve medeniyet tarihimizdeki önemli şahsiyetlerden birini temsil ettiği hâlde sırf yaygın kullanıldığı için bir ismi tercih etmemek büyük bir nasipsizliktir.

Diğer taraftan çocuklara konulacak isimlerin anlamlarının ne olduğu hususunda internet veya sosyal medyada

gelişigüzel ve kaynaksız bir şekilde verilen bilgilere itimat etmemek de önem arz etmektedir. Örneğin “Cennet kapısında bekleyen melek” (Burada kastedilen “Rıdvan” ismi değildir.) veya “Cennet bahçesine düşen ilk yağmur damlası” şeklinde manaları olduğu söylenen bazı isimlerin gerçekte bu manayı taşımadıkları ve böyle bir anlam için herhangi bir kaynak da gösterilmediği müşahede edilmektedir. Dolayısıyla isimlerin manaları konusunda başta Türk Dil Kurumunun “Kişi Adları Sözlüğü” [<https://sozluk.gov.tr/>] olmak üzere güvenilir kişi, kurum veya kaynaklardan bilgi alınması daha uygun olacaktır.

İsimlerin Arapça olması veya Kur’an-ı Kerim’de geçmesi zorunlu değildir.

İnsan mahlûkatın en şerefli ve Yüce Allah’ın yeryüzündeki

**Evlatlarımıza bir
ömür boyu onurla
taşıyacakları,
kendilerinin hangi
din ve medeniyete
ait olduklarını daima
hissettirmek ve
hayat serüvenleri
boyunca doğru yol
üzere olmalarını
telkin edecek isimler
vermeye gayret
edelim.**

halifesidir, temsilcisidir. Böylesine saygın bir konumu olan insanın sahip olacağı ismin de saygın olması, olumsuz bir manayı muhtevi olmaması önem arz etmektedir. Esas olan İslam’ın ruhuna uygun, örf ve âdetlerimizle örtüşen, manası güzel olan isimlerin konulmasıdır. Dolayısıyla çocuklara konulacak bir ismin Arapça olması veya Kur’an’da geçmesi zorunlu değildir. Bu noktada çoğu kez Arapça olsun veya Kur’an’da geçsin kaygısıyla konulan bazı isimlerin olumlu bir mana taşımadığı veya hiçbir mana ifade etmediği ya da toplum tarafından yadırganabileceği görülmektedir. Yüce Allah’ın “Birbirinize kötü ad/lakap takmayın.” (Hucurat, 49/11.) buyruğu gereğince bir Müslümana bir kez bile olsa kötü bir isim veya lakapla seslenmek yasaklanmışken evlatlarımıza bir ömür boyu taşıyacakları olumlu bir anlam içermeyen veya hiçbir anlamı olmayan ya da yadırganabilecekleri isimleri koymak ne kadar makuldür?

Öyleyse evlatlarımıza bir ömür boyu onurla taşıyacakları, kendilerinin hangi din ve medeniyete ait olduklarını daima hissettirecek ve hayat serüvenleri boyunca doğru yol üzere olmalarını telkin edecek isimler vermeye gayret edelim. Zira insanın nihai amacı son nefesine kadar imanını ve istikametini korumak olduğundan bu amaç katkı sağlayacak isimleri çocuklarımıza vermek ebedî saadetleri için küçümsenmesi gereken bir adım olacaktır. ■

MÜŞAVERE HEYETİNDE BİR HEKİM DR. HASAN FEHMİ GÖKALP - 2

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Dinî yüksek tahsil (onun Süleymaniye Medresesi mezunu olduğunu tekrar hatırlatalım) yanında bir tıp eğitimini tamamlayıp Başkanlıkta üst düzey bir görev olan Müşavere Kurulu azalığına getirilmiş tek şahıs olma yönüyle dikkatimizi çeken Hasan Fehmi Gökalp, Müşavere Heyetindeki çalışmalarıyla ve Başkanlıktan sonra çok değişik hastanelerde görev yapmasıyla da dikkatimizi çekmektedir. Önce onun tabiplik hizmetlerini özetleyelim.

Sinop Memleket Hastanesi Dâhiliye Mütihazsıslığı ve sonrası: Diyanet İşleri Başkanlığının 23 Ekim 1948 tarihli bir yazısı üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından gönderilen 7 Aralık 1948 tarihli yazıda Dr. Hasan Fehmi Gökalp'in Sinop Memleket Hastanesi Dâhiliye Mütihazsıslığına 80 lira maaşla (azalığı 90 lira maaşlı idi)

naklen tayininin gerçekleştirildiği ve durumun ilgiliye tebliği istenmiştir.

Fehmi Gökalp'in söz konusu hastanedeki görevi uzun sürmemiş, 1 Ocak 1949'da başladığı bu görevinden 20 Temmuz 1949'da ayrılmıştır. Sonra sırayla 1 Ağustos 1949'da Aydın Memleket Hastanesi Dâhiliye Mütihazsıslığına, 22 Kasım 1951'de Eskişehir Verem Hastanesi Mütihazsıslığı ve Baş Tabipliğine, 4 Nisan 1957'de İstinye Sağlık Merkezi Tabipliğine tayin edilmiştir. 30 Temmuz 1957'den 31 Mayıs 1961'e kadar ise Yedikule Göğüs Hastalıkları Mütihazsıslığı olarak, 3017 sayılı kanununun 78. maddesi gereği İstinye Sağlık Merkezi tabibi olarak görev yapmıştır.

Fehmi Gökalp'in, eski harflerle kaleme alıp zamanın Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem'e gönderdiği 4 Mayıs 1961 tarihli özel mek-

tubunda "ahval dolayısıyla" Sıhhat Vekâletinde yaşlı ve kıdemli arkadaşlarının emeklilik işlemlerinin başladığından söz etmesine binaen kendisinin de emeklilik hazırlığı yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim yaklaşık 35 yıllık bir hizmetten sonra 31 Mayıs 1961'de re'sen emekliye sevk edilmiştir.

Bir önceki yazıda sözü edilen 1972 tarihli dilekçesinde emeklilikteki ikamet adresini Ataköy, 2. Kısım, M1, 6/14 Bakırköy şeklinde bildirmiştir.

Dr. Hasan Fehmi Gökalp, 10 Nisan 1984 tarihinde 87 yaşında vefat etti.

Müşavere Kurulu kararlarında Hasan Fehmi Gökalp: Müşavere Kurulu'nun 1948 yılında aldığı kararlardaki imzasından, bir yıl süren üyeliği sırasında Fehmi Gökalp'in Heyet çalışmalarına yoğun bir şekilde katıldığı anlaşılmaktadır. Burada onun da

imzasını taşıyan kararların hepsinden söz etmek makalemizin konusu dışında kalmaktadır. Bu bağlamda bu bir yıllık görev süresi içinde alınan Kurul kararlarından bir kısmına Dr. Gökalp'in şerh düştüğüne, farklı mütalaada bulunduğuna işaret etmek isterim. Yeri gelmişken burada bir cümleyle, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda başta Diyanet İşleri Başkanları Ord. Prof. M. Şerefettin Yalıtıkaya ve Ahmet Hamdi Akseki olmak üzere Kurul üyelerinden bazılarının, sayıca az da olsa alınan bazı Kurul kararlarına şerh düşerek farklı kanaatler belirttiklerini not etmek isterim. Fehmi Gökalp'in şerh düştüğü kararlardan biri tıbbi yönü de olan bir konuyla ilgiliydi; bir örnek olarak söz konusu karara burada yer vermek istiyorum.

Cevaplandırılması talebiyle Reisliğe gönderilen ve makamdan Müşavere Kuruluna havale edilen Halil Can'a ait 19 Nisan 1948 tarihli dilekçede yer alan dört sorudan biri iğnenin orucu bozup bozmayacağına dairdi ve bu soru öteden beri Başkanlığa sıkça soruluyordu. Heyetçe hazırlanan, "Oruç, malum olan müftirat-ı selaseden biriyle fasit olduğu gibi dimağa, cevfi batne, buruna, kulak ve emsali menafiz-i tabiiyeden veya cerhle açılan gayritabii menfezlerden bir şeyin duhul ve vusulüyle de fasit olursa da tedavi ve kuvvet için mücerret derinin altına veya damara alet-i mahsusa ile bir madde zerk olundukta

o maddenin aynen cevfi batne vusulü malum olmadıkça dâhilde eseri hissolunsa bile oruç fasit olmaz." şeklindeki mütalaaya aynı zamanda bir hekim olarak aza Hasan Fehmi Gökalp şöyle bir şerh düştü: "Vücuda zerk edilen madde kanın deveranı sebebiyle beden her tarafına ve cevfi batın azasına da vasil olur; böylece oruç bozulur." (5 Haziran 1948 tarih ve 208 sayılı karar)

Fehmi Gökalp'in şerh düştüğü kararlar arasında, Heyet'in, Fransızcadan Türkçeye yapılması düşünülen kitaba ilişkin 18 Mart 1948 tarih ve 84 sayılı mütalaası, talakla ilgili 27 Mayıs 1948 tarih ve 195 sayılı kararı ile vefatları duyurmak üzere minarelerden sala okumanın mahiyetine ilişkin 16 Eylül 1948 tarih ve 290 sayılı mütalaası olduğunu da bir cümleyle belirtmek isterim.

Gökalp'in şerh düştüğü kurul kararlarından biri.

Haziran 1940'tan itibaren Diyanet'te görev yapan Dr. Gökalp, 1948'de Müşavere Kurulu azalığına tayin edilmeden önce de Kurulca oluşturulan bazı ilmî komisyonlarda yer alabilmiştir. Mesela Şah Veliyyullah Dehlevî'nin Hücetullahi'l-Baliğa adlı eserinin Reislikçe tercüme ettirilerek yayınlanması konusunu değerlendirmek üzere Eylül 1940'ta oluşturulan komisyonda, o yıl itibarıyla Sicil Müdürü olan Dr. Hasan Fehmi Gökalp de yer almıştı. Yine o yıllarda, değerlendirilip derecelendirilmesi için bilhassa vaiz ve dersiamlar tarafından Reisliğe sıkça gönderilen ve Müşavere Heyetini bir hayli meşgul eden icazetname tetkikinde yeni bir metot geliştirmek üzere

Şubat 1944'te Reis Muavini A. Hamdi Akseki başkanlığında oluşturulan ve daha çok Müşavere Heyeti azalarının yer aldığı 8 kişilik özel komisyonda da sicil müdürü Fehmi Gökalp bulunuyordu.

Dergi makalesi: Hasan Fehmi Gökalp'in yayımlanmış tek bir makalesini bulabildim. "Orucun Sıhî Faydaları" başlıklı bu yazı da görev yelpazesi gibi bir ilginçliğe sahip. Şöyle ki Başkanlık 1956 yılında bir dergi çıkarma teşebbüsünde bulunmuş ve o yılın ramazanına denk gelen Nisan 1956'da Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası (Ramazan Nüshası) adıyla bir dergi çıkarmıştı. Devamı gelmeyen ve tek sayıda kalan bu 64 sayfalık dergide 12 yazara ait 16 makalenin en kapsamlısı (11 sayfa) Gökalp'in sözü edilen makalesi idi. Derginin gündemi ramazan ve oruç olunca bu başlıkta bir makaleye de yer verilmesinin yerinde olacağı ve böyle bir konunun hem Müşavere Kurulu azalığında bulunmuş hem de bir tıp doktoru olan Hasan Fehmi Gökalp tarafından kaleme alınmasının uygun olacağı düşünülmüş olmalıdır. Yayın tarihine nazaran Gökalp'in, bu makalesini Diyanet'teki görevinden ayrılışından sekiz yıl sonra, Eskişehir Verem Hastanesi baştabibi iken yazdığı anlaşılmaktadır. Kanaatimce düzeyli, nitelikli bir makaleyle karşı karşıyayız. Fehmi Gökalp, makalenin girişinde sağlıkla ilgili bazı genel bilgilerden sonra, başlıklar hâlinde birtakım

Başkanlık 1956 yılında bir dergi çıkarma teşebbüsünde bulunmuş ve o yılın ramazanına denk gelen Nisan 1956'da Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası (Ramazan Nüshası) adıyla bir dergi çıkarmıştı. Devamı gelmeyen ve tek sayıda kalan bu 64 sayfalık dergide 12 yazara ait 16 makalenin en kapsamlısı (11 sayfa) Gökalp'in makalesi idi.

tıbbi konuları ele almış ve ele aldığı konulara ilişkin hadis-i şeriflere yer vererek İslami prensiplerin insan sağlığı açısından önemine dikkat çekmiştir. Orucun bir perhiz, bir diyet olmadığına altını çizerek aralarındaki farka dikkat çeken Dr. Gökalp, diyetlerin daha çok hasta kişilere yönelik olduğunu hatırlatarak sağlıklı insanlar açısından orucun önemine şöyle değinmiştir: "Senenin en kısa veya uzun günlerine tedricen rastlayan Ramazan-ı Şerif orucu biz Müslümanlara ayn-ı nimet ve ayn-ı hayat olduğundan bunu en büyük bir şükranla eda etmeliyiz." Uzun uzadıya tanıtma imkânımız olmadığından makaleden birkaç alıntı yapmakla yetiniyoruz. Şöyle diyor:

"Dinimizin emrettiği oruç bizi, bedenimiz ve ruhumuz için zararlı birçok tehlikeden koruyan mübarek bir terbiye sistemidir."

"Bütün ibadetlerimizi ve vazifelerimizi gönüllerimizden taşan bir hürmetle seve seve yaparak Allah'ın nimetlerine şükranımızı fiilen eda edersek ücretini kat kat göreceğimiz ve bedenen ve ruhen daima saadet ve selamete erişeceğimiz muhakkaktır."

"Oruç sayesinde insan ciddi ve halis olur. Riya ile asla münasebeti olmayan bir ibadetimiz varsa o da oruçtur."

"Oruç, insanı her türlü bedenî, ruhi zararlardan ve ifratlardan koruyan bir kalkandır."

"Biliyoruz ki modern hekimlik, tedavi etmekten ziyade

insanları her türlü hastalığa karşı korumakla mükelleftir. Çünkü korumak, hastalıkları tedavi etmekten daha kolay ve daha faydalıdır. Bu tabii kaide, ilahi birer emir ve ibadet hâlinde dinimizde de vardır.”

“Bütün gün oruç tutarak Allah’ın emirlerine itaat gösteren bir Müslümanın iftar sofrasında kendine hâkim olmaması doğrusu çok acı-nacak bir haldir.”

“İbadetlerin ve orucun farz olmasının asıl hikmeti, Allah’ın emirlerine itaatle kulluk ve vazife zevkini tatmak ve böylece ruhlarımızı riya ve gösterişlerden temizleyerek ahlakımızın samimiliğini arttırmak ve kendimizi bizzat Allah’ın vikayesine tevdi için nefisle mücadele etmektir.”

Gökalp, orucun beden sağlığı yanında ruh sağlığı ve nefis terbiyesi açısından taşıdığı öneme de makalesinde işaret ederek oruçlular için önemli birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Gökalp, makalesinin son kısmında bazı hadis meallerine yer vererek Peygamberimizin sağlık konusundaki emir ve tavsiyelerinin önemine dikkat çekmiştir.

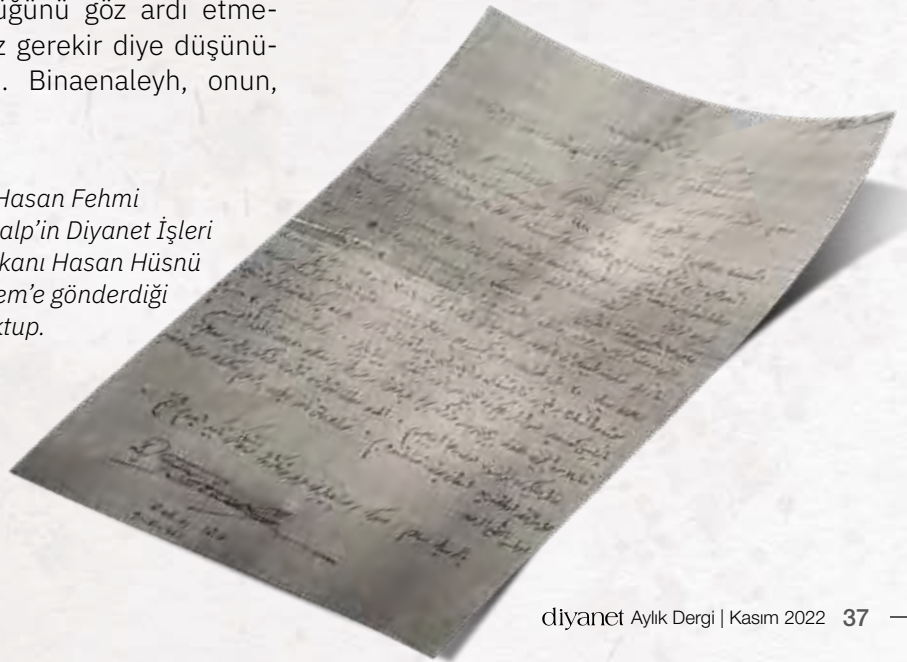
Sonuç yerine: Dinî yükseköğrenim yanında, başta hukuk olmak üzere değişik alanlarda da eğitim görüp Başkanlık teşkilatında görev almış çok sayıda kişi vardır. Ancak daha önce de ifade etmeye çalıştığım gibi hem ilahiyat hem de tıp eğitimi alıp da memuriyetinin bir safha-

sını Müşavere Kurulu başta olmak üzere Başkanlıkta geçirmiş tek kişi Dr. Hasan Fehmi Gökalp’tir. Nitekim 1936 yılında resmî bir talep üzerine dersiamlardan uhdelerinde doktorluk ve mühendislik görevi bulunanların tespitine ilişkin Reislikçe hazırlanan raporda, Süleymaniye Medresesi mezun dersiamlardan olup o sıralar maaşını İçel vilayetinden alan Dr. Hasan Fehmi’den başka doktor olmadığı, mühendis ise bulunmadığı kaydedilmiştir. Bu durum sonraki yıllarda da değişmemiştir.

Bu gayet isabetli ilk tecrübenin 1940’larda yaşanmış olması da ayrıca önemlidir. Şu var ki o yıllarda zaten beş üye ile çalışan Kurulda, sırf bunlardan biri tıp uzmanı olsun diye Fehmi Gökalp’in Müşavere Kuruluna getirildiğini ileri sürmek de isabetli olmayabilir. Bununla birlikte, Fehmi Gökalp’in Kurul azalığı için hazırlanan teklif yazısında imzası bulunan dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki’nin ileri görüşlülüğünü göz ardı etmememiz gerekir diye düşünüyorum. Binaenaleyh, onun,

doktorluk mesleğini icra ederken mümeyyiz olarak Diyanet İşleri Reisliğine geçişinin, bir süre sonra da Müşavere Kurulu azalığına getirilişinin, bu görevinin sadece bir yıl sürmüş olmasının, 90 lira aylıklı Müşavere Kurulu azalığından bu defa 80 lira aylıklı Sinop Memleket Hastanesi dâhiliye uzmanlığına tayininin gerekçelerini tam öğrenemiyoruz. 1940’lı yıllar için sıkça telaffuz edilen “ahval dolayısıyla” gerekçesini ileri sürmemiz için de bir dayanağımız bulunmamaktadır. Bu vesileyle burada ifade etmemizin yerinde olacağını düşündüğümüz husus ise 1940’larda yaşanmış bu örnekten de hareketle günümüz şartlarında Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri ve Kurul uzmanları arasında ilahiyat yanında bir yan dal olarak tıp, astronomi, matematik, mühendislik gibi disiplinlerde uzmanlık elde etmiş kişilerin bulunmasının büyük bir önemi haiz olduğudur.■

Dr. Hasan Fehmi Gökalp’in Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem’e gönderdiği mektup.

DİJİTAL DİNİN YENİ GÖRÜNÜMLERİ!

Doç. Dr. Şevki IŞIKLI

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Dinî gruplar önce internet sitelerinde ve YouTube'da buluştular. Etkileşimli internetle birlikte sosyal medya platformlarda, daha çok da Facebook'ta bir araya geldiler. Şimdi de Metaverse'te buluşmanın yollarını arıyorlar. Facebook'un adının Meta olarak değiştirilmesi ve Metaverse Projesi'nin kullanıcılarla paylaşılmasının ardından dinî topluluklar, çeşitli motivasyonlarla metaverse yapılar inşa etmeye başladılar. Kullanıcılar zaten dinî bilgiyi

yaymak, sevap kazanmak, ibadete motive etmek, internet ortamında dinî gruplar oluşturmak ve geleneksel dinî yaşamı dijital kültüre adapte etmek gibi amaçlarla YouTube ve Facebook'u kullanıyorlardı. Sanal gerçeklikte buluşan ve sanal evrene yerleşen topluluklar, dijital gelecekte din ve dindarlar açısından önemli bir rol oynayacaklar. Bununla birlikte dijitalleşme-din ilişkisinin, dinî topluluklar ve dinin kendisi için iyi bir karşılama olup olmayacağı konusunda bazı çekinceler var.

Manevi motivasyonu yüksek kullanıcıların internet, sosyal medya ve Metaverse'ü nasıl kullandıkları, internet tabanlı teknolojilerin dinî pratikler için başka hangi biçimlerde kullanılabileceği de araştırılmaya devam ediliyor. Birçok uzman, dijital din başlığı altında, bir yandan teknolojikleşme, dijitalleşme, sanallaşma gibi gelişmelerin dini nasıl etkilediğini araştırırken diğer yandan iman, inanç, ibadet, maneviyat gibi dinî olgular için dijital potansiyelin nasıl kullanılabileceğini araştırıyor.

Meta yetkilileri, 2021 yılında, dinî topluluklarla yürüttükleri çalışmalar hakkında bir rapor yayımladılar. Rapor; inanç topluluklarının müntesip toplamak, irşat ve tebliğ yapmak, yardımlaşmak ve dayanışmak için Facebook potansiyelinden nasıl yararlandığını anlamamıza katkı sunuyor. Metaverse ve sosyal platformların dinî içerikler ve dindar kullanıcılarla

karşılılaşması elbette sürpriz değil. Rapora göre Meta'nın "dinî cemaatler için sanal bir ev olmayı" ve "camilerin, kiliselerin, sinagogların ve diğer dinî yaşam biçimlerinin Metaverse'e yerleşmelerini" memnuniyetle karşıladığı anlaşılıyor.

Metaverse'te bir cami inşa etmeden, namaz kılmadan hatta hac yapmadan önce bireysel kullanıcılar, dinî gruplar ve cemaatler, online Kur'an okuma, online tefsir dersleri, online dua halkası, online hutbe ve canlı vaaz gibi etkinlikleri internet üzerinden yapmaya başlamışlardı zaten. Dinî içerikli paylaşımlarda bulunan sosyal medya platformlarının takipçileri, dinî sitelerin ziyaretçi sayıları, her geçen gün zaten artıyordu. Metaverse mabetler, bu ilgiyi arttırdı.

Metaverse'teki dinî topluluklar

Metaverse'teki sanal dinî topluluklar, minimalist inanç beyanlarına sahipler. Müslümanlık, Hristiyanlık, Yahudilik ya da Budizm gibi sayfalar dolusu yazılı ya da yazısız amentüleri yok. İnançları, rehberlik ilkeleri sayıca çok az, birkaç tane. Az sayıdaki amentü, kullanıcıları daha az sınırlıyor, mezheplerin özel yorumlara dayanan akidelerinin aksine, girişi kolaylaştırıyor.

Dinî çoğulculuk, hiçbir zaman gerçek anlamıyla toplumlara egemen olmadı ancak sanal dünyanın genel karakteri, tüm inançların aynı ekranın arkasındaki sanal dünyada

bir arada, hepsi de kullanıcıya eşit mesafede, tam olarak bir tık uzakta, bir Metaverse Evreni'nde konumlandırılmayı mümkün kılmış durumda. Sanal dinî topluluklara giriş; gerçek dinî gruplara gizli, uzun süreli ve bazı durumlarda deneme-test aşaması ve bir çeşit ritüel içeren girişlerinden farklı. Aslında sanal cemaate giriş, hiçbir yasal veya etik yükümlülük getirmeyen kısa bir metni onaylamakla, çoğu zaman da sadece takip et veya katıl butonunu tıklayarak ve herhangi bir kimlik belgesi beyan etmeksizin gerçekleşiyor.

Tarikat ve cemaatlerdeki gizli ritüeller ve hiyerarşik örgütlenme, aday müntesiplerde veya cemaat dışı toplumda merak, şüphe, endişe, bilinmezlik, gizem, korku veya belirsizlik duygusunu tetikleyebiliyor. Sanal dinî topluluklarda ise verileştirme, dijital gözetim, büyük veri çalışmaları gibi bir dizi dijital ekosistem özelliği yüzünden her şey açık seçik, göz önünde, aleni, şeffaf, bir tür dijital dürütslük, dijital açıklık içinde gerçekleşiyor.

Sanal ve gelenseksel dinî gruplara giriş

Metaverse, sanal dünya ile fiziksel dünyayı etkileşime sokan bir gelecek teknolojisi. Bunu, sanal uzayda, gerçek dünyadaki deneyimleri aynı biçimde deneyimleme vadedinde görüyoruz. Mini örnekleri yapıldı, bunun mümkün olduğu gösterildi. Fiziksel dünyada, kullanıcının bedeni üzerinde yerleştirdiği, duyu organlarını harekete geçiren

giyilebilir teknolojiler üretmek, sanal dünyada ise kullanıcının bir arayüzle giriş yaptığı sanal mekân tasarımlarıyla yapıyor. Sanal gerçeklik gözlükleri, artırılmış ses kulaklıkları, kasklar, bedene ve başa yerleştirilen uyarıcı veya algılayıcı elektrotların hepsi birer giyilebilir teknoloji. Kullanıcılar, bu giyilebilir teknolojilere, sanal evrende tasarlanmış mekâna bir avatarla girdiğinde yaptığı sanal hareketleri gerçekmiş gibi hissedebilmek için ihtiyaç duyuyorlar. Avatar, elini suya soktuğunda eldeki teknolojik eldiven, eldeki sinirlere ıslaklık duyumu oluşturmak için elektriksel uyarıcılar gönderir. İnsan fiziki evrene, beş duyu organıyla ve doğarken girer ve tüm yaşamı boyunca burada kalır, istese de çıkamaz. Bu fiziki evrenin içinde, bir bilgisayar ekranının ardındaki çipte inşa edilen ve saklanan fiziki evrenin dijital kopyası olan Metaverse'e ise biyolojik bedenin üzerine giydiği VR teknolojileri girer, istediği zaman elbiselerini çıkarıp bu sanal evrenden çıkabilir. Sanal evren; metafizik, mistik veya manevi teknikler kullanarak girilen bir yer değildir. Fiziki evrenin sanal ikizidir. Sanal gerçeklik teknolojileri giyilerek girilebilen bir evren.

Metaverse, kurumsal dinler için bir avantaj mı?

Meta gibi şirketler, çeşitli nedenlerle, öncelikle de para kazanma amacıyla dinî topluluklarla ilgileniyorlar. VR Church'ün papazı So-

to'ya göre Meta, VR kiliseleri, gerçek fiziksel kilise topluluklarından daha fazla destekliyor. Öte yandan bazılarına göre Metaverse'ün özgün, tekil ve yenilikçi dinî oluşumlar için mümbit bir alan olacağına dair öngörüler gerçekçi bulunmayabilir. Şöyle ki gerçek dünyadaki güç ve iktidarın, sanal evrene yayılımının yol açtığı tekelleşme yüzünden, büyük teknoloji şirketleri muhtemelen küçük ve özgün dinî topluluklardan ziyade daha büyük kâr elde edebilmek için "ana akım dinî topluluklara" odaklanabilir. Bu tekelleşme, kurumsallaşmış dinler için kendilerini yeniden üretecekleri bir üçüncü dünya anlamına gelir. Bireysel kullanıcılar için dijitalleşmenin efsunlu ümidi, maneviyat ve ruhun gelişimi için denetimsiz, özgür, özgün ve benzersiz bir imkâna kavuşmaktır. Kurumsal dinler, geleneksel yapılarının ve işlevlerinin bir kısmını gerçek dünyada bırakarak yüklerinden soyunarak dönüştükleri dijital din olarak Metaverse'te de egemen olacaklarsa bu ümit oldukça zayıf kalacaktır.

Terim içi çelişki ama gerçek: Maneviyat teknolojileri

Metaverse evreni genişleyip çeşitlendikçe birçok manevi ve dinî topluluk da orada gezinmeye başlayacaktır. Din ve maneviyat talep eden kullanıcılar, teknoloji şirketlerinden sürükleyici ve kuşatıcı teknolojiler geliştirmelerini bekleyeceklerdir. Küresel

dijital teknoloji şirketleri; katılım, abonelik ve reklamlar yoluyla kârları ve canlılığı ön planda tutarlar. Kâr amacı gütmeyen bu tür teknolojilerin geliştirilmesi için dinî toplulukların, cemaatlerin veya diğer yatırımcıların harekete geçmeleri gerekecektir. İkisini bir arada kullanmak, mevcut müktesebat göz önüne alındığında zor olsa da geliştirilecek maneviyat teknolojileri, kullanıcıların ruhsal gelişimlerini sürdürebilecekleri birer teknolojik sığınak anlamına gelebilir. Dindar kullanıcıların internet tinselliğine duydukları acil ihtiyaç ve sanallığın emperyal yayılımı, güçlü dinî kurumları ve aktörleri, teknoloji-din işbirliğine zorlamaktadır. Bir dinin veya inancın müntesiplerinin sanal evrende buluşması ve sanal evrende kendini yeniden üreterek geliştirmesi için teknolojik alt yapıya ve vizyona sahip olmaları gerekir.

İlk sanal mabetler

Metaverse'teki sanal dinî topluluklar, kısa zaman önce kurulduklar ve Covid-19 pandemisi boyunca istikrarlı biçimde büyüdüler, popülariteleri hızla arttı. Meta'nın Metaverse'ü duyurmasının ardından teknoloji siteleri, televizyonlar ve diğer medya organları, özellikle ticaret, iletişim, yaşam tarzı ve dinî pratikler açısından konuyu aşırı ilgiyle gündeme taşıdılar, gündemde tuttular. İlk Metaverse uygulamalarını hızla haberleştirdiler, tartıştılar.

Metaverse’te inşa edilen ilk kiliselerle ilgili bilgiler çok hızlı yayıldı. Örneğin sanal kilise VR Church, haftalık 200 dijital müntesibin katıldığı haftalık toplantılara ev sahipliği yapıyor, evlerinden çıkamayan Hristiyan aileler için vaftiz etme ve günah çıkarma ritüellerini gerçekleştiriyor. VR Church; engellilik, yaşlılık veya kronik hastalıklar nedeniyle kiliseye gidemeyen insanların evine dört başı mamur bir sanal kilise getirmeyi, dinî duygular ve din hizmeti sunma olarak kabul ediyor. Burada kilise sanal fakat avaturlarıyla kiliseye giren, dua eden Hristiyan kullanıcılar gerçektir. Kilise sanal fakat avaturlarıyla veya kendi seçtiği bir karakterle kilisede dua yapan, ayin yöneten, günah çıkaran, vaftiz eden papaz gerçektir. Bu gerçeklik, ekranın ardında olsa da bir gölgenin üzerinde gerçek bir fiziksel nesnenin bulunma zorunluluğu kadar ikna edicidir.

Metaverse’teki VR mabetler, Hristiyanlık veya Müslümanlıkla sınırlı değildir; diğer din ve inançlardan kullanıcılar da kendi mabetlerini inşa etmeye başladılar. Meta’nın geçen yıl yayınladığı rapora göre, Metaverse’ün sanal evreninde kurulan ve kendisini “kullanıcılara sosyal meditasyon sunan manevi bir topluluk” olarak tanıtan EvolVR’in etkinliklerine çok kısa bir süre içinde 42 bin kullanıcı katıldı. Chicago’daki Am Shalom Sinagogu, müntesiplerine VR kulaklıkları hediye etmeye,

Metaverse’te arazi satın almak ve sanal bir sinagog inşa etmek için 10 bin dolarlık kripto para satın almaya karar verdi. Meta ayrıca yakın zamanda ramazan ayında Müslüman içerik oluşturucularla ortaklık kurdu ve onlara ramazan ayı boyunca gündelik yaşamlarını, ibadet ve ritüellerini kaydedebilecekleri Ray-Ban Stories akıllı gözlükler verdi. Görüntüler, siyahi Müslüman deneyimi hakkında sürükleyici bir belgesel oluşturmak için kullanıldı.

Metaverse mabetler için olası riskler nelerdir?

Gerçek cemaat ve dinî kurumların, Metaverse’e daha yüklü yatırımlar yaparak sanal dinî özgürlüğü manipüle etmeleri, zaman içinde sanal kurumsallaşma ile ana ilginin ibadet ve hizmetlerden para kazanma amacına doğru evrilmeleri, kişisel din ve kişisel maneviyat için sanal evreni bir fırsat olarak görenler için bir risktir.

Sanal topluluklar, resmî denetimin dışında kalırlar. Fiziki topraklar üzerinde kurulan devletler, online toplulukların etkinliklerini denetlemekte zorlanıyorlar hatta şimdilik bu konuda tümüyle yeteneksizler. Çünkü sanal oluşumları, Metaverse’ün küresel ülkesindeki devlet dışı örgütlemelerdir.

Sanal dinî topluluklar, hiçbir yere hesap verme sorumluluğu taşımazlar, geleneksel mezhepleri tanımak zorunda hissetmezler, mezhepten ba-

ğımsız inanç grupları gibi görünürler. Özellikle resmî dinî kurumlar, gerçek bir cemaat veya takikattan ziyade, kolektif olarak faaliyet gösteren kayıtdışı internet örgütlenmeleri gibi görmek gerekir.

Sanal dinî toplulukların liderinin gerçek kişiler hatta yetişkin kişiler olması gerekmez. Ekran arayüzünün arkasında gerçekten kimlerin olduğunu bilmeye gerek de duyulmaz. Bu, gerçeklikle bağını korumak isteyen kullanıcılar için şüpheli bir durum yaratır.

Metaverse’ün din politikası belirleyici olabilir

Metaverse yatırımcılarının Metaverse’teki dinî ve maneviyatçı topluluklarda kaçınılmaz bir artış gördükleri açıktır. Örneğin EvolVR’in kurucusu Nickel’a göre sorun, sanal mabetlerin albenisinde değil, Metaverse altyapısına sahip şirketler tarafından bu topluluklara nasıl davranılacağıdır. Metaverse’ün bu konuda bir seçeneği yok. İnsanlar dinî ve maneviyatçı topluluklar inşa etmeye devam ediyorlar. Göreceğimiz şey Metaverse’ün dinle barışan bir tutum mu yoksa dinî toplulukların varlığını ve gelişmesini zorlaştıran bir tutum mu sergileyeceğidir.

Sonuç olarak şu söylenmelidir: Dijitalleşme ve Metaverse, dinin genel görünümünü değiştirmektedir. Bu değişime karşı direnç, kurumsal dinlerden, cemaatlerden, gruplardan ve Meta’nın kendisinden gelecektir. ■

MARİFETULLAH

Dr. Lamia LEVENT ABUL
DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

“Marifet kendine ve Hakk’a ait şeyleri bilmendir.”

Cüneyd-i Bağdadi

Sufiler, Hak Teâlâ'nın kenz-i mahfî yani gizli bir hazine olduğunu ve bilinmek için kâinatı ve insanı yarattığını söylerler. Yani yaratılışın amacı marifettir. Ancak O, gizlinin en gizlisi olduğundan kenz-i mahfî olarak kalmıştır. Bu sebeple marifetle sufilerin kastettikleri Hak Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının zuhurundan elde ettikleri bilgidir. Sufiler ilk dönemlerden itibaren sahip oldukları bu tecrübi bilgiyi marifet, irfan, yakın, ledün ilmi, hâl ilmi, bâtın ilmi gibi isimlerle ifade ederler. Marifet; tanımak, bilmek ve ikrar etmektir. Sufiler marifeti, Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında manevi tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi anlamında kullanırlar. Marifet, ilim manasına gelmekle birlikte özel bir bilgi türünü ifade eder. Akılla elde edilen genel ve tümel bilgiye ilim, kalple elde edilen tikel, özel ve ayrıntılı bilgiye ise marifet adı verilir. İlim kelimesi marifetin yerini her zaman tutamaz çünkü ilmin karşıtı cehil, marifetin karşıtı ise inkârdır. Ancak hatırdaki tutulması gereken önemli bir husus da marifetin mukaddimesinin ilim olduğudur. Sufiler ilimsiz marifetin muhal, marifetsiz ilmin vebal olduğuna inanırlar. (İslam Ansiklopedisi, Marifet, c. 28, s. 54.)

Hak Teâlâ, insanı kendisini tanınması ve bilmesi için yaratmıştır: “Ben insanları ve cinleri bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/56.) İslam âlimleri bu ayet-i kerimede “bana ibadet etsinler”den kastın “beni tanısınlar, bilsinler” olduğunu ifade ederler. Bu sebeple sufiler, insan için en yüksek ilmin marifet olduğunu söylerler. Yani Hak Teâlâ hakkındaki bilgidir ki bunu marifetullah olarak tefsir ederler. Hucviri'ye göre bütün hâllerde ve zamanlarda kul için en önemli şey Allah Teâlâ'yı tanımaktır. İnsan, Allah Teâlâ'nın zatı hakkındaki bilgiyi bilemez ancak O'nun esma ve sıfatları hakkındaki bilgiyi bilebilir. Nitekim “Allah'ı hakkıyla takdir edemediler.” (Enam, 6/91.) ayet-i kerimesinde bu husus haber verilmektedir. Kulu hidayete erdiren ve onun kalbini hakikate açan Allah Teâlâ'dır. Hz. Ali'ye marifet hakkında sorduklarında “Allah'ı Allah ile tanıdım. Allah'tan başkasını da Allah'ın nuru ile tanıdım.” demiştir. Allah Teâlâ bedeni yarattı ve

Hat: Emin Barın / Kat-ı: Ayşe Uysal Kiraz

onun hayatını ruha havale etti. Kalbi yarattı ve onun hayatını da nefesine yani kendisine havale etti. Böylece hayatı ve diri kalmayı tümü ile kendisine havale etmiş oldu. Cenab-ı Hak “Allah bir kimsenin kalbini İslam’a açarsa o kimse Rabbinden bir nur üzere olmaz mı?” (Zümer, 39/2.) buyurarak kalbin bizzat kendisinin elinde olduğunu buyurdu. Kulun kalbinin açılması, kabz ve bast hâlleri ona ait olduğundan başkasının bu konuda kula rehberlik etmesi mümkün değildir. “Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde ziynetli kıldı.” (Hucurat, 49/7.) ayetinde de buyurduğu üzere O, hem imanı sevdirmeye hem de süsleme işini bizzat kendisine izafe etmiştir. Şu hâlde Hakk’ı tarif olmaksızın marifetinden nasip almak aczden başka bir şey değildir. Bundan dolayı Hucviri, Allah hakkındaki marifetin, sürekli olarak hayret içinde kalarak Hakk’ın inayetini beklemek olduğunu söyler. (Hucviri, Keşfu’l-Mahcûb, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1996, s. 397-401.)

Marifetullahın ledünni ilim olduğunu söyleyen sufilere göre marifet, tahsille, çalışarak yani kesbederek elde edilen bir ilim değildir. Marifet Cenab-ı Hak’ın dilediği kullarına lütfettiği vehbi bir bilgidir. İmam Gazali’ye göre bütün ilimler Allah’ın nezdinden gelmesine rağmen ilimlerin bir kısmı insanların talim etmesi vasıtasıyla öğrenildiğinden ona “ledünni ilim” denilemez. Bilakis ledünni ilim, hariçten gelen ve bilinen bir sebep olmaksızın kalpte açılıp inkişaf eden

ilimdir. Kul, ibadet ve riyazete devam ederek Hak Teâlâ’nın marifet lütfuna mazhar olur. “Bize itaat uğrunda çalışıp gayret gösterenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz.” (Ankebut, 29/69.) ayeti bu hakikate işaret eder. “Bildirdiği ile amel eden kimseye Allah Teâlâ bilmediğinin ilmini ihsan eder.” sözünde ifade edildiği üzere ibadete devam etmekle kalpte oluşan her hikmet, keşif ve ilham yoluyla kula ihsan edilir. Allah Teâlâ, kuluna müşkülât ve şüphelerden çıkmak için tahsil etmeksizin bir ilim öğretir. Enfal suresinin 29. ayet-i kerimesinde hak ve batılı birbirinden ayırmak için verileceği söylenen “Furkan”, bu ilmi ifade eder. (Gazali, İhya-i Ulûm’id-Din Arslan Yay. İstanbul 1993, s.51-52.)

İlm-i ilahi olan marifetle kişi Hakk’ın tecellilerine mazhar olup her türlü afetten selamete erişir. Risale müellifi Kuşeyri, marifeti haiz olan kişinin sıfatlarını şöyle sıralar: “Bir kimse Hak Sübhanehu ve Teâlâ’yı önce sıfat ve isimleri ile tanıır. Sonra Hak ile olan muamelesinde sıdk ve ihlas üzere olur. Sonra kötü huylardan ve bu huylara ait afetlerden temizlenerek arı hâle gelir. Daha sonra Hakk’ın kapısında uzun uzadıya bekler ve daimi hâlde kalbi ile itikâf hâlinde bulunur.” Kul, bu mücadelesinin sonucunda ise Cenab-ı Hak’tan gelen lütuflara mazhar olur. Üstat Kuşeyri bu lütuflara mazhar olan kişiyi arif ve yaşadığı hâli ise marifet olarak tanımlar: “... Allah Teâlâ’dan güzel bir teveccühe nail olur. Allah onun bütün hâllerinde

“Ledünni ilim, hariçten gelen ve bilinen bir sebep olmaksızın kalpte açılıp inkişaf eden ilimdir. Kul, ibadet ve riyazete devam ederek Hak Teâlâ’nın marifet lütfuna mazhar olur.”

sıdk üzere olmasını sağlar, o kimseden nefsin hevacis ve havatırı kesilir. O kimse kendisini Allah’tan başkasına davet eden hiçbir şeye kulak veremez duruma gelir. Böylece kul halka yabancı, nefsinin afetlerinden beri ve uzak olur. Allah’tan başkası ile sükûnet ve huzur bulma durumundan temizlenir sırren ve ruhen Allah Teâlâ’ya münacata devam eder. Her lahza Allah’a dönüşü tahakkuk ettirir. İlahi kudretin tasarruflarının ne şekilde cereyan ettiğine dair sırları Hak Sübhanehu ve Teâlâ’nın tarifi ve talimi ile alır. İşte böyle kimseye arif denir. Onun bu hâli ise marifet ismini alır.” (Abdulkerim Kuşeyri, Kuşeyri Risalesi, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 2003, s. 398.)

Kaşani’nin de ifade ettiği gibi marifete erişmenin yolu öncelikle kişinin kendi hakikatini ihata etmesi, leh ve aleyhindeki şeyleri bilmesi ile mümkün olur. Çünkü kendini bilen Rabbini bilir. ■

Abdullah ÖZKAN:

“Hatimle motosiklet turumda en çok hudut karakollarını ziyaret ettiğimde etkilendim.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Medyada “Motosikletli İmam” olarak gündeme geldiniz. Motosiklet kullanmaya ne zaman başladınız ve motosiklet sizde nasıl tutkuya dönüştü?

Yalova İmam Hatip Lisesinden mezun olduktan sonra Yalova Adalı Hafız Ahmet Hızal Kur’an Kursu’nda Mahmut Ekşi Hocamızda hafızlık eğitimi aldım. Diyanet İşleri Başkanlığımızın düzenlediği hafızlık yarışmasında Türkiye birinciliği nasip oldu. Elhamdulillah. Bu derecenin vesilesi ile başkanlığımızın takdim ettiği hediyeyi kullanarak kendime küçük bir motosiklet aldım. Bu motosiklet de benim ilk motosikletim oldu. Başkanlığımızda imam hatip olarak göreve başladıktan sonra klasik usul Arapça dersi aldım. Ancak ders aldığım yer, görev yerime 40 kilometre mesafedeydi. Dolayısıyla derslerime gidip gelirken motosikleti kullanıyordum. Motosiklet kullanma macerası böyle başladı diyebilirim.

Her sene 15 Temmuz’da şehitlerimiz için motosiklet üzerinde Türkiye’yi dolaşarak hatim okuyorsunuz. Bu proje nasıl ortaya çıktı ve ne şekilde gelişti? Projenizin detaylarından söz eder misiniz?

Motosiklet kullanmak, gerçekten çok keyiflidir. Ancak motosiklet sürüşünde Kur’an-ı Kerim tilavet ettiğimde çok daha anlamlı hâle geldiğini, güzel manevi duygular yaşattığını tecrübe ettim. 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ terör örgütünün devletimize karşı kalkıştığı hain darbe girişimine yönelik Sn. Cumhurbaşkanımızın önderliğinde kahraman milletimizin hep birden kenetlenip bizzat bu kalkışmayı engelleyerek destan yazdığı bu aziz günü unutturmamak için “Şehitlerimize Hatim ile Türkiye Motosiklet Turu” projesini bir farkındalık projesi olarak hazırladım. Motosiklet üzerinde, ülke sınırlarımız boyunca Kur’an-ı Kerim okumaya karar verdim. Hatimleri, görev başındaki emniyet ve güvenlik güçlerimize manevi bir güç olması niyetiyle okudum.

Bu projeyi her yıl temmuz ayının ilk iki haftasında gerçekleştiriyorum. 2017 ve 2018 yıllarında bireysel olarak; 2020, 2021 ve 2022 yıllarında İstanbul Müftülüğü himayesinde ve İstanbul Valiliğinin destekleriyle gerçekleştirdim. Bir hatim ortalama 2 bin 500 kilometrelik bir rotada tamamlanıyor. Hatim turunu her yıl 15 Temmuz günü sabah vaktinde Niğde’de medfun şehit Ömer Ha-

lisdemir'in kabrinde nihayete erdiriyorum ve hatim duasını orada yapıyorum.

Bu yıl "Malazgirt'ten Bu Yana Manevi Muhafaza" başlığı ile Muş'un Malazgirt Meydanı'ndan tilavete başlayıp Hakkârî'ye devam ettim. Oradan tüm güney kara sınır hattımız boyunca giderek Niğde'de hatmi tamamladım. Hatim turunu bitirdikten sonra Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Erbaş Hocamız tarafından makamlarında kabul edildim.

Motosikletinizle hatim okuyarak Türkiye'nin her yerini dolaşıyorsunuz. Bu zamana kadar unutamadığınız bir anınızı bizimle paylaşır mısınız?

2018 yılında düzenlediğim hatim turunda hem şehitlerimiz kabirlerini ziyaret etmişim hem de güney kara sınır hattımız boyunca hatim okumuştum. Bu sebeple ilk defa Hakkârî'nin sınır bölgesi olan Derecik ilçesine gittim. Oradaki arkadaşlarımız beni sınırın sıfır noktasında bir hudut karakolunun önüne götürdüler. Kapıda nöbet tutan yiğit askerimiz misafir olduğumu anlayınca "Nereden geliyorsun?" diye sordu. "İstanbul'dan." diye cevap verdiğimde durakladı, gözleri doldu ve "Ben de memleketim İstanbul'dan buraya görevim için geldim. Uzun zamandır burada vazifedeyim, memleketimi ve ailemi çok özledim, bizi ziyaret etmen çok duygulandırdı, çok sevindim, Allah razı olsun." deyince ben de çok etkilendim. Orada anladım ki şehitlerimizin kabirlerini ziyaret edip onları yâd et-

**Bu yıl
"Malazgirt'ten
Bu Yana Manevi
Muhafaza"
başlığı ile
Muş'un Malazgirt
Meydanı'ndan
tilavete başlayıp
Hakkârî'ye devam
ettim. Oradan
tüm güney kara
sınır hattımız
boyunca giderek
Niğde'de hatmi
tamamladım.**

mek tabii ki çok önemli ama bugün aziz vatanımızda devletimizin himayesinde güvenle ve rahatça yaşayabiliyorsak bu, vazifesi başında bulunan tüm güvenlik güçlerimiz sayesinde. Bu yüzden vazi-

fedeki güvenlik güçlerimizi ziyaret etmenin de şehitlerimizi ziyaret etmek kadar kıymetli olduğunu fark ettim ve sonrasındaki tüm hatim turlarında hudut karakollarımızı, üs bölgelerimizi, özel harekât karakollarımızı ziyaret ettim. Bu yıl düzenlediğim tur tarihleri Kurban Bayramı'nı kapsıyordu. Dolayısıyla bayramı "biz bayram yapabilelim diye bayramından vazgeçen kahraman yiğitlerimizle" birlikte Güneydoğu'daki karakollarda geçirdim. ■

Öz Geçmiş

Abdullah Özkan, 1989'da Yalova'da doğdu. 2007 yılında Yalova İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra Yalova Adalı Hafız Ahmet Hızal Kur'an Kursu'nda hafızlığını tamamladı. 2010 yılında Kuveyt'te, 2019 yılında Çeçenistan'da düzenlenen Dünya Hafızlık Yarışmalarına katıldı. 2010 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında imam hatip olarak göreve başladı. 2014-2018 yıllarında İstanbul Süleymaniye Camii'nde Şeyhulkurra Mehmet Sevinç Hoca'da aşere-takrib-tayyibe eğitimini alarak kendisinden icazet aldı. Aynı esnada ilahiyat fakültesini tamamladı. Ardından İstanbul Haseki Reisülkurra Abdurrahman Gürses Dini İhtisas Merkezinde dinî musiki bölümündeki eğitimini tamamladı. Bursa, Kocaeli ve İstanbul'da çeşitli görevlerin akabinde Dolmabahçe Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii'nde 5 yılı aşkın süre müezzin kayyım olarak vazifede bulundu. Sonrasında yapımı tamamlanarak yeni açılan Taksim Camii'ne imam hatip olarak atanan Özkan, yaklaşık bir yıl burada vazifede bulunduktan sonra İstanbul Haseki Reisülkurra Abdurrahman Gürses Dini İhtisas Merkezine eğitim görevlisi olarak atandı ve buradaki görevine devam ediyor.

BÜYÜK ÂLİM VE MÜCADELE ADAMI YUSUF KARADAVİ'NİN ARDINDAN

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Türk okurların daha çok Kardavi nisbe- siyle yakından tanı- dığı son dönemin zir- ve ilim, fikir, irşat ve eylem eri Yusuf el-Karadavi 26 Eylül 2022 tarihinde dar-ı beka- ya irtihal etti. İslam dünyası onun vefatıyla, sadece çok iyi yetişmiş ihatalı bir âlimi hatta allameyi değil aynı za- manda Müslümanların siyasi sosyal sorunlarıyla ve kimlik problemleriyle de yakından ilgilenen bir mürşit, bir mü- cahit ve davetçiyi kaybetmiş oldu.

Bu büyük mücahit âlimin eserlerinin ve çabalarının ana mihverini bize iki kavramla özetle dediğinizde ben, şu iki kavramı öne çıkarırdım:

a. İctihat ya da İslam'ın sü-rekli yenilenip değişen haya- ta dokunup onu yönetmesi,

b. İslami uyanışın problemleri ya da daha açık ifadeyle Müslümanların ve İslamlaş- manın içinde bulunduğu kriz ve geri kalış sebepleri.

Onun aziz hatırasını yâd etme sadedinde burada, merhum hocamızın kimi çağdaş meseleler hakkında değişik yerlerde yayımlanan makalelerinden ve kültürel, sosyal, siyasi ve iktisadi konularda pek çok kimsenin zihnini meşgul eden sorulara verdiği cevaplardan derlenen Likâât ve muhâverât havle kadâya'l-İslâm ve'l-asr (Kahire 1994), İslam hukunun evrenselliğini ve sürekliliğini incelediği Şerâ-tü'l-İslâm hulûdühâ ve salâ- huhâ li't-tatbîk fî külli zemân ve mekân (Beyrut 1397) ile aşırılıklar ve denge denklemi-nde İslami bilinçlenme ve

uyanışı incelediği es-Sahve-tü'l-İslâmiyye beyne'l-cühûd ve't-tetarruf (Katar 1402) isimli kitapları ekseninde bu iki konuyla ilgili yaklaşımlarının çok küçük bir özetini tak- dim edeceğim.

A. İctihat

Merhum Karadavi'ye göre icthâh, dinî bakımdan bir yükümlülük, pratik hayat bakımından da bir zorunluluktur. Bu sebeple günümüz Müslümanları iki türlü bir icthâh anlayış ve uygulamasına muhtaçtırlar:

Bunlardan birincisi, el-ictihâ- dü'l-intikâh yani seçme ve tercih icthâhidir ki bu, mu- azzam fıkıh mirasımız için- den İslam'ın temel hedefleri ile insanların menfaatlerini gerçekleştirmeye en yakın ve çağın şartlarına en uygun

görüşleri seçmek biçiminde olur. Bu seçim de:

a. Ya dört mezheple sınırlı kalınarak yapılır. Mesela zekât konusunda Şafilerin fakire hayat boyu yetebilecek kadar verme içtihadını, Hanefilerin toprağın yetiştirdiği bütün ürünlere zekât düşeceği içtihadını ve Malikilerin gönlü İslam'a ısındırılmak istenilen kimselere (müellefe-i kulûb) hisse ayırma işinin devam ettirilmesi içtihadını tercih etmek gibi.

b. Ya da dört mezhebin dışındaki kalan müctehitlerin görüşleri arasından yapılır. Mesela Müslüman hanımların ve nesillerin geleceğinden endişe edilmesi hâlinde ya da ihsan (iffetli) olma niteliğini araştırılmama durumunda ehl-i kitap kadınlarla evlenmenin kısıtlanmasında Hz. Ömer'in (r.a) içtihadını benimseme, sadece mehir belirlenmeden yapılan bir nikâhtan sonra zıfafa girilmeden meydana gelen boşamalarda değil bütün boşamalarda kadına müt'a denen gönül alıcı bir hediye verilmesinin gerekliliği konusunda Atâ b. Ebî Rabâh'ın görüşünü benimseme, "Aşırı kızgınlık (iğlâk) hâlinde yapılan boşama geçerli değildir." anlamındaki hadisten (Buhari, Talâk, 11.) hareketle aşırı sınırlılık hâlindeki boşamayı geçerli saymama hususunda seleften bazılarının görüşünü benimsemek gibidir.

Müslümanların bugün muhtaç olduğu ikinci tür içtihat ise el-ictihâdü'l-inşâi denen, kurucu ve meseleyi ilkten ele alıp yeni bir hüküm ortaya koyma içtihadıdır. Bu çaba

mesela tüp bebek, organ ve doku nakli gibi tıbbi konularda, uluslararası ilişkilerde, ve ekonomi-finans alanında yeni yeni karşılaşılan gelişmeler gibi çağımızda ortaya çıkan problemlerde söz konusu olacaktır.

1. İctihadın ilkeleri

Karadavi'ye göre günümüz dünyasında dikkate alınacak içtihat ilkeleri şunlardır:

a. Kat'iyat alanından uzaklaşmak. Zira içtihat, delili zanni olan hükümlerde geçerlidir. Dolayısıyla kat'iyi zaniye, muhkemi müteşabihe dönüştürmek isteyen heva sahibi insanlara kapılmamız gerekir. Çünkü bu takdirde güvенеbileceğimiz bir ilke, başvuracağımız bir kaynak kalmaz.

b. Zanni olanı da kat'i hâle dönüştürmemek, görüş ayrılıklarının bulunduğu bir konuda hemen kolayca icma iddiasında bulunmamak. Geçmişte bazı âlimlerin içtihatları karşısında çağdaşlarının yaptığı gibi her müctehide karşı "icma kılıcını" çekmek doğru değildir. Bu noktada İmam Ahmed b. Hanbel'in şu sözü hiç unutulmamalıdır: "İcmanın varlığını iddia eden kimse kuşkusuz yalan söylemiş olur. Nereden biliyor icma olduğunu? Belki insanlar ihtilaf ettiler de o bilmiyor."

c. Korkudan kurtulmak. Bu kurtuluş, önce yaptıklarına daima hazır fetvalar isteyen yöneticilerin korkusundan, sonra taklitçi ve donuk fikirli ulemanın baskıcı korkusundan olacaktır.

d. İçinde yetiştiğimiz fikrî ortama ve müctehidin hata edebileceği riskine rağmen gönülleri içtihadı açmak, müctehidin çalışma alanını daraltmamak. Çünkü o da beşerdir, masum değildir. Ona cesaret vermek içtihadın devamlı olmasını da sağlar.

2. İctihadın şartları

Bu noktada Yusuf Karadavi, fıkıh usulü kitaplarında etraflıca ele alınan içtihat şartları yani müctehitte bulunması gerekli nitelikleri de kendi değerlendirmesiyle şöyle belirler:

a. İlmî-kültürel şartlar: Arap dilini bilmek, Kitap ve sünneti bilmek, hakkında kesin icma olan konuları bilmek, fıkıh usulünü, kıyas ve istinbat yollarını tanımak ve nihayet İslam'ın gözettiği maksatları ve sahip olduğu temel ilkelere bilmek.

b. Bunların yanında müctehit, çağının insanını da yakından tanımalıdır ki kendi fildişi kulesinde yaşayıp gerçeklerden habersiz fetva ve hüküm vermesin veya geçmişte kalan bir dönem ve toplumda uygulanan hükümleri "Zamanın, mekânın durum ve örfün değişmesine bağlı olarak fetva da değişir." kuralını göz ardı ederek yeni bir dönem ve topluma tatbik etmesin.

c. Vacip ile objektif gerçekleri bağdaştırmak. Daha açık bir ifadeyle İslam'ın asla vazgeçilemez kesin inanç, amel ve ahlak esasları ile içinde yaşanılan hayatın görmezden gelinemeyecek gerçekliklerini bir arada değerlendir-

mek. Tıpkı sahabe-i kiramin yaptığı gibi. Sahabenin içtihadı, hayatın gerçekleri çerçevesinde idi. Allah'ın dinini hakıyla kavramış olmaları, o hayat problemlerini İslam'ın; gerçeklik, kolaylaştırma, şeriatın ve kulların menfaatlerini birlikte kollama nitelikleri taşıyan özgün fıkhıyla çözümlemelerini sağlıyordu.

d. Dinin gereklerini yerine getirmek ve tepki çekmeyen bir hayat tarzını benimsemek. Allah'tan korkarak fetva vermek ve fetva verirken Allah Resulü'nün (s.a.s.) makamında bulunduğu bilincine sahip olmak. Böylece kişi, hevasına uymaz, dünyası karşılığında dinini satmaz.

Bu şartların, el-müctehid fi's-şer' olan yani karşılaşılan bütün meselelerde içtihat etmekle yükümlü olan bir müctehitte bulunması gerekli şartlar olduğunu söyleyen merhum Karadavi şöyle devam eder:

Bundan ayrı olarak bir de el-müctehid fi'l-mes'ele diye nitelenen "konu müctehidi" vardır. Belli bir alanla sorumlu olan bu müctehit, genel ilmî niteliklerle donandıktan sonra alanıyla ilgili bilgilere erişmiş ise bu, onun o alanda içtihat etmesi için yeterlidir. Çünkü çoğunluğun tercih ettiği görüşe göre içtihat bölünebilir. Dolayısıyla, mesela bir iktisat uzmanı, konuyla ilgili varit olan bütün nasları bildikten, içtihat ile ilgili hususları, istidlal yollarını ve delillerin tearuz etmeleri durumunda devreye alınacak olan tercih prensiplerini kavradıktan sonra uzmanlık

sahasıyla ilgili bir problemde içtihat edebilir.

Çağımızın müctehit âlimlerinden biri olan Yusuf Karadavi'nin bu içtihat çağrısı ne yazık ki bazılarınca İslam'ı hayata kurban vermek olarak nitelendirilmiştir. Oysa o, İslam hukukunun bütün zaman ve coğrafyalarda sürekli olarak uygulanmaya en elverişli hukuk sistemi olduğunu ispat etmek amacıyla kaleme aldığı Şeriatü'l-İslam isimli kitabında bu yaklaşımın bütünüyle karşısında olduğunu haykırmıştır. Günümüzde İslam hukukunun uygulanması için gerekli şartları açıkladığı üçüncü bölümdeki ana başlıklara bakmak bile onun İslam-hayat bağlamında nerede durduğunu görmeye yetecektir. Söz konusu başlıklardan birincisi "Bir Bütün Hâlinde İslam'a Dönmek" iken ikincisi "İçinde Yaşadığımız Hayat Vakıasının Kiskacından Kurtulmak", üçüncüsü ise "Batı'ya Uydu Olmaktan Kurtulmak" tır. Bu bahsi onun şu cümleleriyle bitirelim:

"Eğer biz İslam'ı gerçekten uygulamak istiyorsak mutlaka riayet etmemiz gereken bir başka şart daha vardır. O da toplumumuzun bugün her türlü maddi görüntüleri, sosyoekonomik kurumları, fikir cereyanları ve psikolojik telakki ve temayülleriyle, içerisinde yaşadığı hayatın kiskacından azat olup kurtulmaktır. Şunda hiç şüphe yoktur ki içinde yaşadığımız bu yapı ve kurumların, akım ve temayüllerin çoğu, İslam'ın dünya görüşüne ve onun hukukuna

aykırıdır. Toplumumuzdaki İslam'a ters bu hayat tarzı, Müslümanlarca teslimiyetle kabul edilebilecek ve boyun eğilecek bir kader ve oldu bittiler olamaz! Asla olamaz! Böyle bir düşünce, zafiyetin ve sapmanın eseridir. Müslümanları buna sürükleyen şey, çeşitli yöntemleri, sinsî adımları ve becerikli yandaşlarıyla emperyalizmdir.

Biz, her türlü münkerat ve maskaralığıyla hâlihazırdaki durumu, reddi imkânsız bir kader, kuvvet ve pençesinden kurtulunması çaresiz bir oldu bitti kabul eden, kanun koyucuların ve ıslahatçıların, mevcut durum karşısında muhayyer değil, elleri kolları bağlı olduklarını benimseyen cebriyeci görüşü kesinlikle reddediyoruz. Yine biz, en mühim vazifesi, her türlü bozukluk ve sapkınlığı ile sırat-ı müstakimden ayrılmış olan hâlihazırdaki hayat sistemini meşru göstermek olan, bu eğri büğrü yaşanan hayata dinden destek lütfeden, gönüllerde ve akıllarda bunun meşruiyetini yerleştirmeye gayret eden ve bu yolda muhkem nasları kurban eden, değişmez temel din esaslarını değiştiren, caiz olmayan durumlara cevaz vermek için lazım gelen fetvaları veren meşruiyetçiliği de kesinlikle kabul etmiyoruz.

Çünkü dinin görev ve fonksiyonu, insan hayatını ideal ve örnek seviyeye erdirmektir; yoksa insan hayatının içinde bulunduğu süflî vaziyetine göre yön değiştirmek değildir. Dinin görevi, hayatı kendi hak/doğru istikametine gö-

türmektir; yoksa hayat ker-
vanı nereye giderse onunla
birlikte yürümek değildir.

Birçoklarının türküsünü söy-
ledikleri “gelişmeye ayak
uydurmak”tan maksat dinin
idare ve irşat mesajından fe-
dakârlık yaparak yönetilir ve
başından çekilir bir duruma
düşmesi değildir. Bu, her-
hangi bir ölçü tanınmadan,
hayatın kontrolsüz gidişi de-
mektir. Böylelikle hayat, den-
gesini, istikrar ve istikametini
yitirerek kör devenin çöldeki
yürüyüşü gibi şaşkın bir şe-
kilde yürüyecektir!

Bize düşen, mevcut durumu
şeriat ufkuna yükseltmektir;
yoksa mübarek İslam huku-
kunu yaşanan hayatın mev-
cut uçurumuna düşürmek
değil! Görevimiz, insanların
mevcut hayat olgularını, Al-
lah’ın şeriatına boyun eğdir-
mek ve insanların işlerini,
yaşayışlarını ona tabi olacak
bir keyfiyete ulaştırmaktır.
Zira İslam şeriatı, Allah’ın
kelimesi ve sözüdür; Allah’ın
sözü ise, evet o ise, yüce ve
üstündür.”

B. Müslümanların ve İslamileşmenin içinde bulunduğu kriz ve geri kalış sebepleri

Karadavi bu kriz ve geri kalışı
iki esas noktaya bağlamakta-
dır:

1. İslam’ı iyi tanımamak,
2. İslam’ın şeklî yönlerine ta-
kılıp kalmak.

Müslümanların geri kalışında
ona göre “İslami hareket”in
de kısmi sorumluluğu var-
dır. Bu sorumluluk özeleştirir
zayıflığı ve iç bölünmüşlük-

lerden kaynaklanmaktadır.
İslami hareket önderleri, ya-
pılanların doğruluğunu tespit
ve sorgulamada sadece ken-
dilerini dinlemekte, mensup-
ların öneriler getirmesine ve
tenkitler yöneltmesine fırsat
vermemektedir. Oysa İslami
hareket, sadece kendilerinin
değil, bütün ümmetin, hatta
ümmetin gelecek nesillerinin
malıdır.

Bu yüzden hareket kuvvetli
yönlerini de ibret almak için

**Karadavi’nin,
es-Sahvetü’l-
İslamiyye
beyne’l-cühûd
ve’t-tetarruf
isimli kitabına
bakmak yerinde
olacaktır.
Müslüman
toplumların
ve özellikle de
gençlerin içinde
buldukları
fıkrî ve amelî
krizi tahlil edip
çıkış yolları
teklif etmesi
yönüyle bu eser,
önemli bir işlev
görmüştür.**

zayıf yönlerini de bilmek hak-
kına sahiptir. Bu da ehil olan-
ların önüne özeleştirir kapısını
açmakla olur.

Diğer taraftan bu önderler,
meşrep farklılıklarına rağ-
men İslami grupları birleştir-
meye ve uzlaştırmaya çaba
sarf etmelidir. İlim ve düşün-
ce adamları da ihtilafları de-
ğil, yardımlaşılması gereken
ittifak noktalarını öne çıkar-
malıdırlar.

Müslümanların içinde bulun-
duğu krizin bir diğer sebebi
de akli ve ilmî olmaktan çok
duygusal yönelişlerin hâkim
olmasıdır. Duygusallığın ne-
ticesi olarak ise şu zafiyetler
ortaya çıkmaktadır:

- a. Ümmetin gücünden daha
büyük kuvvetlerle zamansız
çatışmalara girmek.
- b. Kendimizi fazla beğenip
başkalarını eleştiri yağmuru-
na tutmak.
- c. Tecditten korkmak, içti-
hattan çekinmek ve ilerleme
kafilesine katılmaya heves-
lenmemek.

Sözün burasında merhum Ka-
radavi’nin, es-Sahvetü’l-İsla-
miyye beyne’l-cühûd ve’t-te-
tarruf isimli kitabına bakmak
yerinde olacaktır. Müslüman
toplumların ve özellikle de
gençlerin içinde bulunduk-
ları fıkrî ve amelî krizi tahlil
edip çıkış yolları teklif etmesi
yönüyle bu eser, önemli bir
işlev görmüştür. Bu eser-
deki tespitlerine göre taassup
ve hoşgörüsüzlük, Allah’ın
yüklemediği sorumlulukları
yüklemek, yersiz sertlik, ka-
tılık ve kabalık, insanlar hak-
kında kötü zan beslemek ve

küfürle yaftalamak (tekfir), ihtilaf ahlakına riayet etmemek, cüz'iyata takılıp kalmak, Müslümanlar arasında aşırılığın tezahürü olarak belirmektedir.

Ona göre bu aşırılığı besleyen birçok sebep bulunmaktadır ki İslam davetinin kısıtlanması, din düşmanlarının baskı ve işkenceleri gibi bir kısmı dışarıdan gelse de bunların önemli bir kısmı bizzat Müslümanların kendisinden kaynaklanmaktadır. İşte İslami uyanışın bazı problemlerle karşılaşmasına ve Müslümanların geri kalışına da zemin hazırlayan bu iç sebeplerin başlıcaları şunlardır:

Dinin hakikatine nüfuz edememek, nasları zahirî anlamlarıyla alıp maksadını göz ardı etmek, esası bırakıp teferruatta boğulmak, muhkemleri bir tarafa bırakıp müteşabihlere uymak, haramları rastgele çoğaltmak, kavram kargaşası içine düşmek, gerçeği ve sünnetullahı kavrayamamak.

Buraya kadar yaptığımız şu küçük bir özet bile çağın bu büyük âliminin, mücadele adamının, kâmil mürşit ve mütefekkirinin kıymetini bariz bir biçimde ortaya koyacaktır. Cenab-ı Hak'tan kendisine rahmet ve mağfiretiyle muamelede bulunup yerini dolduracak hayru'l-halefler ihsan etmesini niyaz ediyor, yazıyı muhterem Hayreddin Karaman Hocamızın, merhumun vefatından sonra yazdığı dizeler ile noktalıyorum:

Allâme ve Mürşid Karadavi'nin Ardından

*Bir müjdesi var bil Rabbimin dinle
Bir grup olacak daim hak dinle
Uğrunda her şeye katlanacaklar
Cihad kalem kılıç hem de beyinle*

*Karadâvî üstad bu gruptandı
Ümmetin derdiyle dertlenip yandı
Ruhtaki güzellik yüzüne vurdu
Sibğatullah bu nur ona boyandı*

*Orta yol Üstadın tuttuğu yoldu
Onun usulünde çözümler boldu
Kırmızıçizgisi vardı aşmadı
O takvâ sahibi güzel bir kuldu*

*Rahmetle yaklaştı dini sevdirdi
Sözü atlamadan gayeye erdi
Basiret firaset onda değerdî
Ağacın yanında ormanı gördü*

*Seherler bereket ırmağı oldu
Ümmetin âfâkı eserle doldu
Hem Rabbi zikretti hem yazdı Üstad
Seherler ırmağa en doğru yoldu*

*Karadâvî kulun sana âşıktı
Kalbini Habîbin kalbine taktı
Hak sözü söyledi bedel ne olsa
Bu aşkın uğruna gemiler yaktı*

*Şimdi huzurunda emir bekliyor
Kulluğu cenneti lutfeyle diyor
Bizim de duamız zannımız budur
Hayri duasına dua ekliyor.*

Prof. Dr. Hayreddin Karaman

ÖMÜR DEDİĞİN

Ayşe GÜREL

Bilecik Vaizi

Insan kusursuz bir biçimde, eşref-i mahlûk olarak yaratılmıştır. Yüce Rabbimiz “Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık.” der. (Tin, 95/4.) İnsanı insan yapan özellikler ise doğru ile yanlışı, iyile kötüyü, güzelle çirkini, faydalı ile zararlıyı, adalet ile zulmü ayırt edebiliyor olmasıdır. Rabbimiz insana birçok meziyetler bahşetmiştir. Her varlığın kendine has bir yaratılış gayesi vardır. Ragıp el-İsfehani, insanın yaratılış gayesini, “Yeryüzünü imar etmek, yeryüzünde adaleti sağlamak, Allah’a ibadet etmek.” şeklinde tarif eder.

İşte insan, dünya âleminde oyalanırken zamanın nasıl geçtiğini anlayamaz. Zaman, fark ettirmeden bizde değişiklikler başlar ve günün birinde insan izler, kendinde oluşan yeniliği. Şairin de ifadesi gibi:

*“Şakaklarıma kar mı yağdı
ne var?”*

*Benim mi Allah’ım bu çizgili
yüz?”*

*Ya gözler altındaki mor
halkalar?”*

*Zamanla nasıl değişiyor
insan!*

*Hangi resmime baksam ben
değilim.*

*Nerde o günler, o şevk, o
heyecan?”*

diyerek sorgulamanın yapıldığı çağa ulaşırız. Doğum gibi ölüm gibi yaşlılık da sünnetullahın gereğidir. Yaşlılık, hayatın “erzeli’l umur”u, yani ömrün güç çağıdır. Rabbimizin gü-

**Yaşlılık, bir
olgunluk ve
demlenme
dönemidir.
Dün ile bugün
arasında bir
köprüdür.
Geleceğe ışık
olan kandildir.
Bilge olmak,
hoşgörülü,
sevimli,
sempatik olmak
zamanıdır.
Dünyevi
hırslardan
kurtulmak,
uhrevi hayata
azık hazırlamak,
fiziksel
değişikliklerden
rahatsız
olmamaktır.**

cünün, mutlak hâkimiyetinin bir göstergesidir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur: “Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, kudret sahibidir.” (Rum, 30/54.) Rabbimiz, insanoğlunun geçeceği merhaleleri bizlere anlatmıştır Kitab-ı Kerim’inde.

Diğer bir ayette ise bize şu gerçekleri hatırlatır: “Allah, sizi yarattı. Sonra sizi vefat ettirecektir. Sizden bir kısmını da ömrünün en zayıf çağına ulaştırır. Ta ki bildikten sonra hiçbir şeyi bilmez hâle gelir. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir.” (Nahl, 16/70.)

Tefsirlerde bu durum, kuvvet ve akli meleke yönünden çocukluk dönemine bir dönüş olarak ifade edilmektedir. Bu ayette Rabbimizin kudretine de işaret vardır. O, eşyayı ve yarattıklarını dilediği gibi değiştirmeye kadirdir. Yapılan değişimlerde hep bir hikmet vardır. İnsanın maddi ve manevi fazlalıklardan arınması elzemdir. Kâinat kitabına baktığımızda canlıların sürekli bir değişim ve devinim hâlinde olduğunu müşahade ederiz. Yeni bir doğuşa, oluşuma kapı aralamaktadırlar. Edibin de söylediği gibi “Baharı gör, hazana bak, düşün ne güzel inkılaptır.” İnsanoğluna ise verilen mesajlar şunlardır; yaşayacağı bu safhalardan korkmaması, endi-

şe duymaması, bu değişim ile yeni bir dünyaya atılacak olan adımlara hazırlanmasıdır. Tıpkı anne karnında iken geçirdiğimiz evreler gibi.

Yaşlılık bizi fiziksel olarak zayıflatabilir, bazı imkânları azaltabilir. Fakat geçen zaman bizler için iman, evrenin yaratılışı hakkındaki tasavvurlarımızı kolaylaştırır. Bireyin, aşkın varlığa olan bağlılığını, güven duymayı, tevekül etmeyi, ilişkilerinin kuvvetli olmasını sağlamasında yardımcı olur. Yaşlılık, bir olgunluk ve demlenme dönemidir. Dün ile bugün arasında bir köprüdür. Geleceğe ışık olan kandildir. Bilge olmak, hoşgörölü, sevimli, sempatik olmak zamanıdır. Dünyevi hırslardan kurtulmak, uhrevi hayata azık hazırlamak, fiziksel değişikliklerden rahatsız olmamaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: “Allah yolunda (saçlara düşen) ak, kıyamet günü o insan için bir nurdur.” (Müsned, II, 210.)

Peygamber Efendimizin (s.a.s.) yaşlılara karşı özel bir ilgisi, hürmeti, sevgisi vardı. Bir gün Hz. Ebu Bekir (r.a.) gözleri görmeyen ihtiyar babasını Müslüman olmak üzere elinden tutup Allah Resulü'nün huzuruna götürmüştü. Peygamberimiz (s.a.s.) onları görünce, “Ya Eba Bekir! İhtiyar babanı niye buraya kadar getirip ona zahmet verdin? Biz onun yanına gidebilirdik.” dedi. (Heysemi, VI, 174; İbn-i Sa'd, V, 451.)

Her insan için farklı bir mana ve önem ifade eden yaşlılık özel bir dönemdir. Bu dönemin

handikaplarından biri de yalnızlık hissidir. Hâlbuki insan yalnız değildir. Asıl yalnızlık, kişinin Rabbinden uzak kalmasıdır. Yüce Allah, Rad suresinde şöyle bururur: “Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.” (Rad, 13/28.) Yaşlanma sebebiyle birtakım zorluklarla karşılaşan büyüklerimize gereken destek bu dönemde verilmelidir. İslam, bu süreçte yaşlılarımıza hak ettikleri saygı, ilgi ve alakayı göstermemizi bize vurgular. Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurur: “Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün saygınlığını kabul etmeyen bizden değildir.” (Tirmizi, Birr, 15.) Rabbimiz, İsra suresinde: “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa sakın onlara ‘öf!’ bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.” diye buyurarak büyüklerimize nasıl muamelede bulunmamız gerektiğini bizlere hatırlatır. (İsra, 17/23.)

Büyüklerle beraberken davranış kalıplarına dikkat edilmelidir. Aile ile ilgili problemler,

onların yanında tartışılmamalıdır. Çünkü bu, onlara karşı bir nezaketsizliktir. Onlar için özel olan günler hatırlanmalı, gönül alıcı hediyeler sunulmalıdır. Sözleri kesilmeden, dikkatle dinlenmelidir. İkramlar, önce onlardan başlayarak yapılmalıdır. Gidilecek olan davet ve gezilere büyüklerle beraber gidilmelidir. Onların hayır duaları alınmalı ve bizler de dualarımızda unutmamalıyız onları. İlim ve irfan yolunda hikmetle yoğrulmuş bir hayat ne güzeldir! Yaşlılarımız, evlerimizin bereketi, huzuru, engin tecrübelerinden yararlandığımız örnek modellerimiz ve rehberlerimizdir. Aile ile ilgili kararlarda kendilerine danıştığımız kanaat önderlerimizdir. Toplumun bağı güçlendiren ana omurgalardır. Millî, manevi ve kültürel değerlerimizi nesillere aktaran kıymetli hazinelerimizdir. Onlarla geçirdiğimiz vakitler, bizler için altın bir fırsattır. ■

YER ALTINDA SOLAN HAYALLER

| Kaan H. SÜLEYMANOĞLU

Şimdi susabiliriz. Çünkü kelimelerin her zaman erişemeyeceği, her zaman saramayacağı hüznü kıyıları vardır; yastan, sessizlikten, karanlıktan, som acıdan kıyıları... O kıyılarda, bir ömür boyu kurulan hayallerin buruk ayak izleri kalmıştır. Özene bezene büyütülmüş, sonra birdenbire solmuş umutların, yarinsız umutların izleri... Bir acının derinleştiği, başka acılarla birleşip çoğal-

dığı, insan insan çoğaldığı; haritanın üzerinde bir şehri, bir ilçeyi, bir maden ocağını onulmaz bir yaraya dönüştürdüğü anlarda, kurulmak için sırasını bekleyen bütün cümleler beyhudedir, biri hariç: “Allah’tan geldik, yine O’na döneceğiz.”

Daima böyledir: Ateş düştüğü yeri yakar. Ölüm hepimiz için mukadder ve ecelin bizi nerede, nasıl, hangi an yakalayacağını bilemeyiz. Ama bazı ateşler sadece düştüğü

yeri yakmaz. Yaktığı yerde öyle derin bir yara izi bırakır ki ona bigâne kalmak, o yokmuş gibi davranmak, sonraki günleri, ayları, yılları onsuz geçirmek mümkün değildir.

Önce haber kanallarına bütün ülkenin yüreğini ağzına getiren bir haber düşer. Ardından sessiz ve insanın içini dağlayan bekleyişler... Dualar... Niyazlar... Kurtarma ekiplerinin hummalı çalışmaları... Madenciler arkadaşlarını bekler, anneler

evlatlarını, çocuklar babalarını... Sonra toprağın metrelerce altından kara kömür yerine kara haberler çıkar yeryüzüne. Birer birer. Buna yürek dayanmaz. O andan sonra harita artık eski harita değildir. Ülke, kıyamete kadar oracığınan yaralanmıştır çünkü. Oracığı neresidir? Dün Zonguldak'tır, Kozlu'dur, Soma'dır, bugün Bartın'dır. Aslında oracığı, harita üzerinde bir noktadan ibaret değildir. Bir eşin, bir annenin, bir evladın, bir dostun, bir yârın, bir milletin kalbidir. O kalbin içindeki mezardır, o mezarın taşına işlenmiş kara yazıdır, nişanelere konup kalkan gamlı akşam kuşlarıdır, ince ince, sızım sızım damlalar hâlinde akan göz yaşlarıdır.

Şimdi üzgünüz. Ölüm, yerin metrelerce altında kendini tekrarlayadurur. Ölümüne kurulu vardiyaların sirenleri ciğerlerimizi parçalar. Yerin metrelerce altında güneşi bulmak için karanlığa kazma vuran nasırlı ellerin hatırına saatler durur. Evine helal ekmek götürmek için çırpınan yüreklerin hatırına güneş doğmaya utanır. Matem, maden ocağından çıkar; dalga dalga evlere, ocaklara, şehirlere, diğer insanların hayatlarına yayılır. Çünkü evine ekmek götürürken, helal rızık peşindeyken vefat eden insanların, hepimizin ruh dünyasında sahici bir karşılığı vardır. Emek ve alın teri mübarektir. Bunların ihlali, istismarı insanlık dışıdır. İslam dini, helal rızık peşinde çalışırken vefat edenleri, göçük altında kalarak ölenleri hükmen şehit sayar. Maden

işçileri canları pahasına yerin metrelerce altına inen, orada bizzat alın teri akıtan, o karanlık tünellerden ülkenin geleceğine aydınlıklar çıkarmaya uğraşan, evlerine ekmek götürmeye çalışan insanlar olarak kalplerimizde apayrı bir yere sahiptirler. Bir maden işçisinin sarı kaskının altında kömürle karalanmış yüzüne baktığımızda daima bir emekçi heykeli gibi vakur, dünyanın yükü kadar ağır o ifadeyi görürüz. Kalbimizde bir tel titrer. İşçilerin yorgun gözleri hepimiz adına yüklenilmiş sorumlulukları, kaderin taksimatı esnasında bizim yerimize onlara düşen alın terini, yüzümüze haykırır. O yüzlerde tertemiz hayaller, haramsız rızıklar, evde bekleyen çocuklar, eşler, sıcacık yuvalar, kahvaltılı sofraları parıldar. Ne diyordu Orhan Veli? "Yüz karası değil, kömür karası / Böyle kazanılır ekmek parası?" Boğazlar düğüm düğüm. Kömür; evleri, ülkeleri ısıtmaz her zaman. Bazen de ocakları yakar. Bir ülkenin ciğerini baştan başa dağlar. Haber kanallarına bu kez rakamlar düşer. Böyle zamanlarda pür acımasızlık kesilir rakamlar. Savaşların, salgınların ve afetlerin en kalpsiz yüzüdür bu. Ölenler rakam değildir çünkü. Rakamlardan ibaret değildir. Kırk bir babadır, kırk bir evlattır, kırk bir kardeştir, kırk bir arkadaştır, kırk bir hikâyedir. Birdenbire sona eren, birdenbire solan kırk bir çiçek.

Her şeyin ölçüsü insan mıdır bilinmez ama her şeyin muhatabı insandır. Acıların, sevinçlerin, bekleyişlerin, yokuşların,

inişlerin, gecenin, gündüzün, uzayıp giden yolların, solan güllerin, kuş uçmaz kervan geçmez dağların, birbirini tekrar edip duran çöllerin, krizantemlerin, okyanus dibindeki gölgelerin, devrilmiş duvarların, karanlık maden ocaklarının, o ocaklarda solan hayallerin muhatabı insandır. Boyna asılan iradenin, ayaklara dolanan telaşın, herkese eşit dağıtılan sorumluluğun, ciğere oturan firakın muhatabı insandır.

Şimdi eksiğiz. Eksiğiz çünkü Bartın'ın Amasra ilçesindeki maden ocağında meydana gelen patlama sonucu hayatını kaybeden işçilerin acısı yüreğimizi burktu. Her birinden geriye hüznü hikâyeler kaldı. Fikret Kansı, henüz otuzundaydı ve iki ay önce evlenmişti. Aziz Köse, beş gün önce baba olmuştu. Yasin Çelik, geçen yıl sosyal medya hesabında paylaştığı mesai fotoğrafının altına âdeta dünyadaki bütün maden emekçileri adına şu cümleyi yazmıştı: "Güneşi görebilmek için karanlığı kazıyoruz." Onların yeri hiçbir zaman dolmayacak. Tek tesellimiz, helal rızık peşindeyken vefat ederek şehitlik makamına nail olmaları ve geride bıraktıkları emanetlerine devletimizin sahip çıkması...

Allah (c.c.), bütün maden şehitlerine rahmet eylesin, cennetler hepsinin yurdu olsun, yakınlarına sabırlar ih-san eylesin. İnşallah bir daha böyle acılar yaşamayız. Ülkenin başı sağ olsun. ■

PUTPERESTLİKLE MÜCADELE EDEN PEYGAMBER HZ. İLYAS

Meryem DALĞIÇ
DİB Başkanlık Vaizi

Ilyas (a.s.) İsrailoğullarının soyundandır. Nesebi Musa'nın (a.s.) kardeşi Hz. Harun'a dayanır. Harun'un (a.s.) üçüncü kuşaktan torunu olan Hz. İlyas; uzun boylu, zayıf, iri başlı ve kıvrık saçlıydı. Yedi yaşında iken Tevrat'ı ezberlediği rivayet edilir. O, ileride putperest kavme peygamber olarak gönderilecekti. Onları tevhit inancına davet edecek ve hayırla yâd edilecekti. Kur'an-ı Kerim'de ismi, iki defa İlyas (Enam, 6/85; Saffat, 37/123), bir kez de İlyasin (Saffat, 37/130.) şeklinde üç yerde zikredilir. Arapçaya İlyas şeklinde geçen isminin aslı İbranicede Eliyah veya Eliyahu idi. Hz. İlyas'ın, Kitab-ı Mukaddes'te geçen büyük peygamberlerden İlyâ olduğu belirtilir. Zira Kur'an-ı Kerim'de anılan İlyas da tıpkı peygamber İlyâ gibi Baal putperestliğiyle mücadele etmişti. (DİA, "İlyas", XXII, 160.)

Allah'a verdikleri sözü unutmışlardı

Hız. Musa ve kardeşi Harun (a.s.) peygamberden sonra İsrailoğulları, Tevrat'a sınıksıkı sarılmamış, ona gerekli ihtimamı göstermemişlerdi. Kendilerine rehber olarak gönderilen Kitap'tan yüz çevirdikleri an, yoldan sapmışlardı. Ne zaman sırat-ı müstakimden ayrılırsalar Allah Teâlâ, onlara tekrar elçiler göndermişti. Hız. Musa'nın ardından İsrailoğullarının ba-

şına geçen Yeşu (Yûşa) peygamber ve sonraki elçiler de İsrailoğullarını puta tapma konusunda uyarılmışlardı. Ancak İsrailoğulları, puta tapan başka milletlerle karşılaşmış ve onların etkisiyle de yaptıkları ibadete putperest unsurlar karıştırmışlardı. Böylece Allah'a verdikleri sözü unutup zamanla putlara tapmaya başlamışlardı. (DİA, "Putperestlik", XXXIV, 366.) Oysa Kitab-ı Mukaddes'te Hız. Musa'ya verilen on emirden biri şöyleydi: "Benden başka tanrın olmayacak, kendine yukarıda gökyüzünde ya da yer altındaki sularda yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın." (Çıkış, 20/3-5.) Ne yazık ki! Put onların içlerinde yatan, üzeri bazen külenen ama hiç sönmeyen bir ateş gibiydi. (Ahmet Lütfi Kazancı, Peygamberler Tarihi, Ensar Yayınları, 8. Baskı, 543.) Zira geçmişte Musa, (a.s.) onları Firavun'un zulmünden kurtardığında karşılaştıkları putperest kavme özenmişler ve Allah'ın elçisinden kendilerine bir put yapmasını istemişlerdi. (Araf, 7/138-140.) Yine Hız. Musa vahiy almak üzere Tûr'a çağrıldığı vakit, Sâmiri'nin yaptığı altın buzağıya tapmaya kalkışan da aynı millet değil miydi? (Taha, 20/88.) Dolayısıyla fırsat buldukları an Hakk'tan, hakikatten sapmak onların âdetiydi. Bu kez de Baal is-

mini verdikleri bir putu ilah edinmişlerdi.

Baal tapıcılığı, kadim Ugarit topraklarından güneye, Kenan bölgesini de içine alacak şekilde geniş bir coğrafyada yer alırdı. Baal, antik dillerde "efendi", "sahip" ve "koca" anlamına gelirdi. Yontularak insan şekli verilmiş olan Baal putuna, bağlıları tarafından dağların ve tepelerin zirvelerine sunaklar yapılır, buralarda onun adına kurbanlar sunulurdu. O, Kenan ülkesinde bereket veren, yağmur yağdıran, toprağı verimli kılan, bir tanrı olarak kabul edilirdi. (Hakan Olgun, Ugarit Metinleri Çerçevesinde Baal Tapıcılığı ve İsrailoğulları'na Etkisi, Milet ve Nihal inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi, c.11 sayı, 2, s. 10, 2014.) İsrail halkı, Mısır'dan çıkarılıp Filistin'e göç ettiğinde kabilelerden biri Baalbek'e yerleşmişti. Günümüzde Lübnan'ın Beka vadisinde yer alan tarihî şehir Baalbek'in, ismini Kenanlilerin baş tanrısı Baal'den aldığı rivayet edilir. Bu belde halkının başında bulunan zalim kral, Baal ismini verdiği bir put yaptırmış halkını da ona tapmaya zorlamıştı. (DİA, "Baalbek", V, 9.) İsrailoğullarının Baalbek'e yerleşmeleri, onları Baal kültü ve ritüelleri ile tanıştırmış ve bu inançtan etkilenmeye başlamışlardı. Neticede Yeşu peygamberin vefatının ardından da Allah'a verdikleri sözü unutup kendisine dahi hayrı dokunmayan bir putu ilah edinmişlerdi.

Kavmini tevhit inancına davet etmişti

Yüce Allah, kullarının kendisini unuttuğu, Baal putperestliğinin en yaygın olduğu dönemde onları uyarsın diye İlyas'ı (a.s.) bu millete peygamber olarak gönderdi. Allah'ın Elçisi, Baal putuna tapan Kral Ahab ve kavmini tevhit inancına davet etti. (Hayat Rehberi Kur'an, DİB Yayınları, s.434.) Onun ilahi daveti Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredildi: "Kuşkusuz İlyas da elçilerimizden biriydi. Kavmine, '(şirk ve günahattan) sakınmayacak mısınız? En güzel yaratana, sizin de geçmişteki atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp Baal'e mi taparsınız?' dedi." (Saffat, 37/123-126.) Ancak kavmi hâlâ yontulan bir ağaç parçasının, şekil verilen bir taşın ya da eritilip dökülen bir maddenin ilah olamayacağına bir türlü inanmamıştı. Her şeylerini ona borçlu olduklarını zannediyorlardı. Oysa dikildiği yerden bir adım dahi ileri gidemeyen, hiçbir şeye gücü yetmeyen bir taş nasıl ilah olabilirdi ki? Buna mukabil İlyas (a.s.) onlara; kadiri mutlak, tek ve en güzel olan Yüce Yaradan'ı tanıttı. Allah Teâlâ'nın isimlerinden, sıfatlarından, hikmetlerinden bahsetti. Gece gündüz akli ve naklî delillerle putun, cansız bir varlık olduğunu anlattı. Tüm bu misaller ve uyarılar onların iman etmesine yetmedi. Elbette bununla yetinmediler, her inkârcı gibi onlar da peygamberlerini yalancılıkla itham ettiler. (Saffat, 37/127.)

Şirk cehaletin, aczin ve tembelliğin eseri olup bir yönüyle insanın kendini aldatmasıdır. Elbette böyle bir aldanişla insan, kendi fitratına ve benliğine yabancılaşmış ve boş kuruntular içinde tüm imkân ve potansiyelini israf etmiştir.

Putperest kavme göre Baal, yağmur yağdıran bir bereket tanrısıydı. Onların inkâr ve isyanları neticesinde Cenâb-ı Hak da İlyas'a (a.s.) üç yıl yağmura hükmetme mucizesi verdi. Bu süre zarfında yağmur yağmayınca kuraklık ve kıtlık baş gösterdi. İlyas (a.s.) kavmine, "Eğer siz hak yolda iseniz putunuza dua edin size yağmur yağdırsın. Yağdırmazsa batıl yolda olduğunuzu kabul edin ve onu terk edin. Ben de üzerinizdeki belanın kaldırılması için Allah'a (c.c.) dua edeyim." dedi. Ümitleri kesilinceye kadar yalvardılar, netice alamadılar. İlyas'a (a.s.) dönüp "Biz yanılmışız, buyur sen Rabbine dua et." dediler. Allah'ın elçisi ellerini kaldırdı, rahmet yağdırması için Yüce Yaradan'a yalvardı. Nihayetinde yağmur yağdı, her şey yeniden canlandı. Baalbek'i tekrar bolluk ve bereket kapladı. Ancak sıkıntının ardından refaha kavuşan İsrailoğulları, yine sözünü tutmadı. (Taberi, Camiu'l-beyan, XXIII, 58-61; A. Lütfi Kazancı, Peygamberler Tarihi, 544.) İlahi çağrıya bir kez daha kör ve sağır kaldılar, putperestlikten ayrılmadılar. Bu yüzden onlar, mutlaka cehenneme konulacaklar arasında sayıldılar. (Saffat, 37/127.) Hz. İlyas, kavminin inkârına ve küfürdeki inadına çok üzüldü. Rabbine sığındı, başka bir diyara gitmek üzere milletinden ayrıldı. Böylece İlyas'tan (a.s.) yüz çeviren İsrailoğulları da hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğradı.

Şirk en büyük günahdır

Şirk, Allah'a ortak koşmaktır. Allah'ın varlığına inanmakla birlikte O'nun tek olduğunu, kabul etmemektir. Allah katında şefaathçi olması ümidiyle Allah'tan başka varlıkları ilah edinmektir. (Yunus, 10/18.) Onlara dua ederek onlardan medet ummak, yardım istemektir. (Araf, 7/192-198.) Dolayısıyla tüm bunlar sadece Allah'a ait olan bir hakkı başka varlıklarda da görmeye teşebbüs etmektir. Bu yüzden Cenab-ı Hak, şirkin büyük bir zulüm ve haksızlık olduğunu beyan etmiştir. (Lokman, 31/13.) Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "Seni yarattığı hâlde Allah'ın bir dengi olduğunu kabul etmek, Allah katında en büyük günahdır." buyurmuştur. (Buhari, Tefsir, Furkan, 2.) Allah, kendisine ortak koşulmasını asla affetmeyecek (Nisa, 4/48.) ve şirk koşanların amellerini de boşa çıkaracaktır. (Enam, 6/88.) Nitekim Sevgili Peygamberimiz, (s.a.s.) bu şekilde bağışlanmadan ölenlerin cehenneme gireceğini ifade etmiştir. (Müslim, İman, 150; Hadislerle İslam c.1, s.636.) Ne kötü şeydir Allah'ı (c.c.) tanımamak, O'nu inkâr etmek! Şeytanı dost edinmek ve cehennem azabını hak etmek.

Peki, bu kadar apaçık delillere, gönderilen elçilere rağmen Âdemoğlu niçin kendisini yaratan, çeşitli nimetlerle donatan Rabbinden yüz çevirir? Fıtratında var olan yüce bir varlığa inanma duygusunu, hiçbir şey yaratmayan ve

kendileri de yaratılmış olan putlarda arar! Şüphesiz putperestliğe meyletmenin pek çok sebebi vardır. Fakat en önemli sebep putperestlerin, Allah'ı şanına yaraşır biçimde tanıyamamalarıdır. (Enam, 6/91.) Bazıları ise peygamberlerini buldukları konumdan farklı konumlara çekerek onlara başka fonksiyonlar yüklemiş ve tevhidi koruyamamıştır. Bir kısmı da tevhit inancını benimsemiş ancak zamanla düşünce tembelliğine kapılmıştır. Kâinata meydana gelen olayların arkasındaki gerçek Yaradan'ı unutmuş, görünen tabiatı ve tabiat olaylarını kendi kendinin sebepleri kabul etmiştir. İnsanlar; korku, şüphecilik, kibir, inat ve taklidin yanı sıra servet, makam ve şöret gibi dünya nimetlerini hayatın tek amacı hâline getirmiş, neticede şeytanın aldatıcı özendirilmelerine kapılmaları da şirke düşmelerinin önemli sebepleri arasında yer almıştır. Şirk cehaletin, aczin ve tembelliğin eseri olup bir yönüyle insanın kendini aldatmasıdır. Elbette böyle bir aldanişla insan, kendi fıtratına ve benliğine yabancılaşmış ve boş kuruntular içinde tüm imkân ve potansiyelini israf etmiştir. (DİA, Şirk, XXXIX, 195-197.)

Allah'ın (c.c.) övgüsüne mazhar olan peygamber

Bütün peygamberler gibi Hz. İlyas (a.s.) da Allah Teâlâ'nın kendisini seçtiği ve doğru yolu gösterdiği kulları arasında zikredildi. Tıpkı Hz. İb-

rahim, Hz. Musa, Hz. Harun ve Hz. Muhammed (s.a.s.) gibi onun risalet vazifesi de kavminin putperest inançlarıyla mücadele etmekle geçti. Böylece İlyas peygamber kendisinden sonra gelen insanlar arasında hayırla, güzellekle ve övgüyle anıldı, ismi ebedileşti. Cenab-ı Hak bu hususu Yüce Kitabında şöyle zikretti: "Onun hakkında, 'İlyas'a selam olsun!' ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı." (Safat, 37/129-132.)

İlyas peygamberin duası

İlyas'ın (a.s.) şöyle dua ettiği rivayet edilir: "Maşallah, maşallah, hayrı Allah'tan başka kimse getirmez. Maşallah, maşallah, Allah'tan başka kimse kötülüğü bertaraf edemez. Maşallah, maşallah, her ne nimet varsa Allah'tandır. Maşallah, maşallah, Allah'a tevekkül ettim, Allah bana yeter, o ne güzel vekildir." (Hayat Rehberi Kur'an, DİB Yayınları, s.435.)

Sevgili Peygamberimiz de (s.a.s) bu hususta bizlere şöyle dua etmemizi tavsiye etmiştir. Hoşa giden bir şeyin görülmesi hâlinde "maşallah la kuvvete illa billah" (Allah'ın dilediği olur, bütün güç ve kudret O'na aittir.) denir. Sabah kalkıldığında veya akşam yatmadan önce de "Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz." şeklinde dua edilir. (Beyhaki, Şuabü'l-İman, IV, 90; Ebu Davud, Edeb, 101.) ■

Okuma yolculuğunda alışlagelmiş şeylerle karşılaşmak insana her zaman daha konforlu gelmiştir. Peki, bildiklerimizi hem içerik hem de biçimsel olarak altüst eden bir yazarla karşılaştığımızda onu nasıl okumalıyız?

Halid Ziya UŞAKLIGİL

Sade okurken değil, bir musikî parçasını dinlerken, bir levhayı temaşa ederken de bize terettüp eden bir vazife vardır; eserin ruhuna nüfuz etmek onda ne kadar boş kalmış yerler varsa onları kendi tahayyülümüzün yardımıyla doldurmak lâzımdır ki eserden beklenen tesir husule gelebilsin.

Bu nazariye böylece tespit edilince en evvel hâtıra gelen yeni neslin birçok şairini nasıl okumalı ve onların ilk bakışta anlaşılmasına hükmedilen yazılarının ruhuna hulûl edebilmek için ne yapmalı diye bir sual irad olunabilir. Bunda yapılacak iş hayalin kabiliyetlerini şairin hizmetine vakfetmektir. Eğer hayalde matlûb olan kabiliyetler mevcut değilse yahut onları kullanmak için ihtiyarı icap eden külfetlere katlanılmazsa bu şaire değil, okuyana atfolunacak bir kusurdur.

Kendisine yeni bir çığır arayan bir sanatkara tesadüf edilince her şeyden evvel yapılacak müsaade ona sanatta bir yenilik aramak salâhiyetini bahşetmektir. Onun tecrübelerinde bizi irkilten, alışılmış kaidelerden uzaklaştırarak ürküten şeyler görünce hemen muhalif bir vaziyet almayarak, çıkacak neticeyi bekleyip müsamaha ile başlamak ve insaf ile sabır hasletlerini en geniş mikyasta faaliyete geçirmek icap eder, ta ki hakikaten gösterilmeye çalışılan yenilikten bir netice almak, en iyi niyetlerle, bizi tatmin edecek bir fayda beklemek isteniyorsa bu arzu tahakkuk edebilsin.

(Halid Ziya Uşaklıgil, Sanata Dair, cilt: 1, Haz. Eren Yavuz, Büyüyenay Yay., İstanbul: 2019. s. 246.)

Hatice BİLDİRİCİ

Okuru ya da izleyeni olduğumuz her sanat eseri bizden açık yüreklilik ve samimiyetle anlaşılmayı murad eder.

Okuma serüveni; bazen sığındığımız bazen içinde durup nefes aldığımız, inişli çıkışlı, düşmeli kalkmalı, tutkulu öfkeli hatta bazen yorgun düşüp yavaşladığımız bazen telaşla hızlandığımız bir yolculuk. Bizden emek ve zaman isteyen bu serüven, açık yürekliliğimiz ve samimiyetimiz oranında sahih.

Okuma yolculuğumuzda kafamızı karıştıracak düzenimizi bozacak, huzurumuzu kaçırarak metinlerden uzak durmayı isteyebilir, okuduklarımız bizi, biz de okuduklarımızı onaylayalım; güvenli alanımızda huzur bulalım diyebiliriz. Ancak yeniyi merak dürtüsü ve keşfetme iştiağı bizim fitratımızda mündemiçtir. Mündemiç diyorum, çünkü bu dürtü ve iştiağımız güvenli alanımızı muhafaza ve müdafaa etmek, rutinimizi korumak adına üstü örtülü kalabilir. Okuma seyrimizde bildiklerimizi hem içerik hem de biçimsel olarak altüst eden bir yazarla karşılaştığımızda yani burnumuzun ucu yeniye değdiğinde onun üstüne gitmek, mündemiç duran dürtü ve iştiağımızın örtüsünü kaldırmak kanaatimce Cemal'e karşı vebalimizdir.

Sadece edebî metinde değil her türlü sanat eserinde emekle, aşinalıkla elde edilebilecek incelikler var. Onlar da bizim merak dürtümüz ve keşif iştiağımız gibi eserin içinde mündemiç dururlar. Eleştirel düşünme melekemiz ve estetik algımız belli bir yetkinliğe ulaşmışsa, karşılaştığımız eser gözümüze tuhaf görünse de onu tartıp doğruyu, iyiyi, güzeli almalıyız çünkü insanı insan yapan medeniyet, farklı bir tehdit değil fırsat görenlerin elinde çiçeklenir.

EDEBİYATIMIZDA MEVLİDİN YERİ

| Mustafa Mirza DEMİR

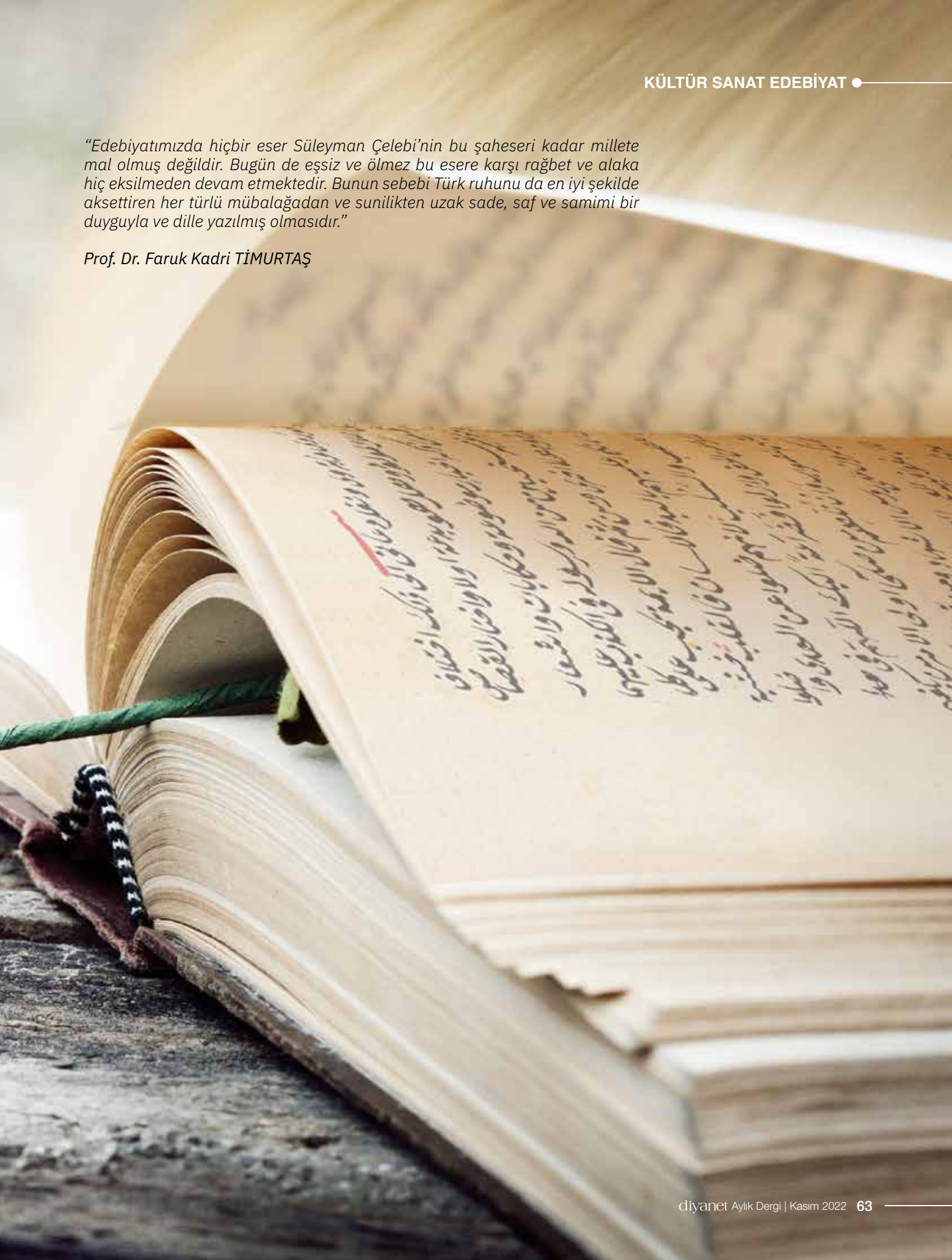
İnsanlığı iki cihan saadetine ve mutlak nizama ulaştırma amacıyla inen yüce kitabımız Kur'an-ı Hakîm'i anlatmak ve yaymak için âlemlere rahmet olarak gönderildi Fahr-i Kâinat (s.a.s.) Efendimiz. Hem saadet asrını soluyan, onun dizinin dibinde yetişen sahabesi hem de kendisinden sonra yaşayan ümmeti çok sevdi onu... Allah'ın rahmetine, sevgisine ve kurtuluşa giden yol, yine O'nun resulüne uymaktan geçiyordu zira. İslam ile şeref bulan bütün gönüller, kıyamete dek insanlığın tek rehberi olan Allah'ın kutlu elçisine tabi olup onu, kendi canlarından aziz bildiler.

Allah Resulü'ne yürekten duyulan hürmet, sevgi, aşk ve muhabbet, Müslüman toplumların edebiyatını derinden etkilemiştir. Asr-ı saadet döneminde Kâb b. Züheyr (Kaside-i Bürde şairi), Kâb b. Malik, Hasan b. Sabit, Abdullah b. Revaha gibi isimlerin Peygamber Efendimizi öven şiirler yazıp söylemesiyle de Arap edebiyatına tesir etmeye başlayan ve ilerleyen zamanda Müslüman olan bütün milletlerin edebiyatına sirayet eden bu muhabbet, klasik Türk İslam edebiyatının da omurgasını oluşturmuştur. Peygamber aşkı; siyer-i nebi, gazavat-ı nebi, mucizat-ı nebi, hilye-i şerif, naat, şemail, miraciye, kırk hadis, yüz hadis ve bin hadis tercümeleri gibi muhtelif türlerin meydana gelmesine neden olmuştur. XI. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında en seçkin örneklerine rastladığımız naat-ı şerifler, âdetâ güzellikte birbirleriyle yarışır. Naat yazma geleneği, zamanla bütün şairler arasında uyulması gereken bir

“Edebiyatımızda hiçbir eser Süleyman Çelebi'nin bu şaheseri kadar millete mal olmuş değildir. Bugün de eşsiz ve ölmeyen bu esere karşı rağbet ve alaka hiç eksilmeden devam etmektedir. Bunun sebebi Türk ruhunu da en iyi şekilde aksettiren her türlü mübalağadan ve sunilikten uzak sade, saf ve samimi bir duyguyla ve dille yazılmış olmasıdır.”

Prof. Dr. Faruk Kadri TİMURTAŞ

kaide hâlini almış, böylece şairler Hz. Peygamber'i tarif ve tavsif ederken kendi kültürel birikim ve maharetlerini sergileme imkânı da bulmuşlardır. Ayrıca yazılan naatlar bestelenerek camilerde, dergâhlarda okunmuş ve hüsn-i hat yazılarıyla levhaları tezyin etmesi suretiyle de başka sanat dallarının doğmasına vesile olmuştur. Yusuf Has Hacı, Ahmet Yesevi, Ali Şir Nevai, Mevlana, Yunus Emre, Fuzuli, Nabi, Şeyh Galip, Arif Nihat Asya, Sezai Karakoç gibi şairler ve daha niceleri, risaletpenah Efendimize duydukları aşk ve muhabbetle mısralarını ölümsüzleştirmiştir.

İslamiyet ile birlikte önce Arap edebiyatında sonra bütün Müslümanların edebiyatında örnekleri görülen edebî ve dinî türlerin içerisinde mevlidin de önemli ve ayrıcalıklı bir yeri vardır. Edebiyatımızda en başarılı temsilcisi olarak hiç şüphesiz, Süleyman Çelebi'nin (ö.1422) XV. yüzyılda kaleme aldığı "Vesiletü'n-Necat" (Kurtuluş Vesilesi) adlı eseri akıllara gelmektedir. Peygamber Efendimizin doğumunu ihtiva ederek yazılan, halk arasında Mevlid-i Şerif ve Mevlid-i Nebi gibi isimlerle anılan bu eser o kadar çok benimsenmiştir ki "mevlit" dendiğinde Vesiletü'n-Necat kastedilmektedir. Aslında Türkçe yazılan daha eski eserlerde mevlide benzer türlerin varlığına rastlanılır. Çarhname de bunlardan sadece biridir. İfade ve tarz benzerliğinden ötürü Süleyman Çelebi'nin, XIV. yüzyılda Ahmed Fakih tarafından kaleme alınan Çarhname adlı

eserin etkisinde kaldığını düşünenler olsa da genel kanaat Vesiletü'n-Necat'ın, edebî bir tür olarak mevlidin ilki olarak kabul edildiği yönündedir. (İsminde mevlit kelimesi geçmediği hâlde İslam dünyası edebiyatının ilk mevlidi olarak hadis âlimi İmam Tirmizi'nin

"Şemal'üş-Şerif" adlı eserini zikredenler de mevcuttur.)

"Doğma, dünyaya gelme, doğum yeri ve zamanı" gibi anlamlara gelen Arapça kökenli mevlit kelimesi, özelde Hz. Peygamber'in bu dünyayı teşriflerini; edebiyatta ise onun doğumunda ve sonrasında meydana gelen mucizeleri, hayatını ve vefatını, etrafıca ve samimi bir üslup ile anlatan mesnevi tarzı metinleri ifade eder. Özellikle dinî hassasiyete sahip şairler ve tasavvufi çevreler tarafından kaleme alınan ve bir nevi Hz. Peygamber'in şefaatine nail olabilmek için ona salatüselam getirmenin en edebî ve faziletli yolu olarak görülen mevlitlerin ekseriyeti manzum eserlerdir. Bu türün ilk ve en seçkin örneği olan, Anadolu ve Balkanlar başta olmak üzere geniş bir İslam coğrafyasında büyük bir teveccüh gören Süleyman Çelebi'nin eseri, tabii olarak çok fazla taklit edilmiş, Türk edebiyatında derin ve sürekli bir tesiri olmuştur. Bu eserde çağdaşlarının aksine Arapça ve Farsça kelimelere, tamlamalara fazla yer verilmemiştir. Eski Anadolu Türkçesi ile sade, anlaşılır ve külfetsiz bir dille yazılan bu eserin, edebî sanatlarla da tezyin edildiği; farz, vacip gibi birçok dinî mefhumun tasavvufi remizlerle birlikte girift ve başarılı bir şekilde işlendiği, okudukça müşahede edilir. Eser, bu nedenle tam bir "sehl-i mümteni" örneği olarak kabul edilmiştir.

XV. yüzyılda Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı mevlidin geniş kitlelere ulaşmasıyla aynısını yazmaya çalışan ve

Eski Anadolu Türkçesi ile sade, anlaşılır ve külfetsiz bir dille yazılan bu eserin, edebî sanatlarla da tezyin edildiği; farz, vacip gibi birçok dinî mefhumun tasavvufi remizlerle birlikte girift ve başarılı bir şekilde işlendiği, okudukça müşahede edilir.

benzerlerini yazanların, meşhur esere ekleme/çıkarma ve nazire yapanların sayısı hızla artarak devam eder. Öyle ki XVI. yüzyıl ortalarında yazıldığı bilinen Latifî tezkiresinde, Çelebi'nin bilinen mevlidinden başka, yüz kadar daha mevlidin varlığından bahsedilir. Daha sonra yazılan tezkire ve biyografiler de tarandığında karşımıza mevlit adı altında çok fazla eser çıkmaktadır. Bunların bazıları isimli bazılarıysa isimsiz eserlerdir.

Süleyman Çelebi'nin "Vesiletü'n-Necat"ından başka mevlit yazan yetmiş kadar şair tespit edilmiştir. Bu şairlere ve eserlerine örnek verecek olursak Kerimi'nin "İrşâd" adlı mevlidi (yazılışı 863), Ahmedi Mevlidi (y.877), Akşemseddinoğlu Hamdullah Hamdi'nin "Ahmediyye" adlı eseri (y.900), Hevayî'nin "Mevlid-i Hayr-ı Enbiya" adlı eseri, Visali Ali Çelebi Mevlidi, Necibi Mevlidi, Muradi Mevlidi ve Derviş Dede Mevlidi bunlardan sadece bazılarıdır. Bunların içerisinde, Çelebi'nin eseri gibi sehl-i mümteni olarak görülmesi de edebî dili ve üslubu açısından Hamdullah Hamdi'nin Ahmediyye'si kıymet görmüştür. Şemseddin Sivasi'nin kaleme aldığı mevlit ise tasavvufi remizler bakımından çok zengindir. Türkçe yazılan toplamda iki yüz civarı mevlidin bulunduğu, yapılan çalışmalar neticesinde bu mevlitlerin bir kısmının Çelebi'nin eserine neredeyse aynısı denecek kadar çok benzediği, bir kısmının bazı motiflerle ayrıldığı, bazılarının da tamamen farklı eserler olduğu görülmektedir. (Süleyman

Çelebi, Vesiletü'n-Necat:Mevlid, Necla Pekolcay, Ankara 1993, s. 38.) Yukarıda da belirttiğimiz üzere onun eserine benzer şekilde ve sade, anlaşılır ifadelerle başka metinler yazanlar olduğu gibi onun eserinden bazı bölümleri kendi mevlidine ekleyenler, o bölümlerin sonuna ya da ayrıca yazdıkları kendi metinlerine bazı hikâyeler ilave edenler de vardır. Mevlit metinlerinin sonunda zamanla yer edinen (Geyik, Güvercin, Kesikbaş, Yahudi'nin Müslüman Oluşu ve Deve gibi...) bu hikâyeler, daha sonra "mevlit hikâyeleri" adı altında müstakil bir çalışma sahasının doğmasına neden olur.

Edebiyatımızda ortaya çıkan mevlit yazma geleneğinde Süleyman Çelebi'nin tesiri büyüktür. Peygamber aşkının tezahür ettiği Türk şiirinde de mevlidin yansımaları görülmektedir. Ayrıca Tahir Alangu, Ahmet Ateş ve Necla Pekolcay gibi isimlerden itibaren üniversitelerimizin edebiyat fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ve ilahiyat fakültelerinin Türk İslam Edebiyatı anabilim dallarında mevlitler üzerinde yapılagelen akademik çalışmalar sürmektedir. Genelde bütün mevlit metinlerini kapsayan bu ilmî faaliyetlerin, özellikle Vesiletü'n-Necat üzerinde yoğunlaştığı görülür. Önceki asrın başından günümüze değin yapılan akademik çalışmaların en önemlileri olarak ise Tahirülmevlevi, "Rebiülevvel ve Mevlid-i Şerif" ve Köprülüzade Mehmed Fuad, "Mevlit Merasimi" isimli çalışmalar zikredilebilir. Farklı dillere çevrilen Süleyman Çelebi'nin

mevlidi, Türkiye, Türkî Cumhuriyetler ve Balkanlar başta olmak üzere bütün İslam coğrafyasında ve Müslümanların yaşadığı topraklarda hâlen büyük rağbet görmektedir. Dinî hayatın ve edebiyat/şiir dünyasının derinine nüfuz eden Mevlid-i Şerif, camilerde, mescitlerde, dergâh ve tekkelerde, köy odaları ve konaklarda gerek şiir olarak gerekse bestelenmiş kasideler tarzında okunmaya devam etmektedir. Gönüllerin sultanı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dünyayı teşrifleri olarak kabul edilen her yıl rebiülevvel ayının 12. gecesi Müslümanlarca eda edilen Mevlit Kandili başta olmak üzere sair kandil geceleri, doğum, vefat, sünnet ve evlilik, hatim, hacı ve asker uğurlama gibi merasimlerin vazgeçilmezi olarak kabul görmektedir.

Sonuç olarak merhum Süleyman Çelebi, Peygamber Efendimizin şefaatine nail olabilmek ve mahşerde onunla haşredilmek ümidiyle (ve bir rivayete göre) Bursa Ulu Cami'de vaaz eden bir vaizin, "Allah katında bütün peygamberler eşittir." sözüne istinaden çıktığı fikrî ve manevî yolculuktan "Vesiletü'n-Necat" adlı bir şaheserle dönmüştü. Dili sade ve Türkçeydi, akıcıydı, akılda kalıcıydı. Samimi ve halis bir niyetle yazılmıştı, gönüllere hitap ediciydi. Kendisinden önce ve sonrasında çok fazla benzerinin kaleme alınmış olmasına rağmen bizlere miras olarak bıraktığı mevlidi, günümüzde hâlâ yaşamaktadır. ■

MUCİZE NEDİR?

Kafama takılan soru, mucizenin ne olduğu. Baktığımızda her olanın bir sebebi bulunmakta. Sebepsiz gibi gördüğümüz şeylerin de bilmediğimiz bir sebebinin olacağı ifade ediliyor. Siz buna ne diyorsunuz?

Bu çok eski bir tartışma. Aklın öncelendiği, insanın aşırı özgüvene evrildiği ve dinin tartışmaya açıldığı her dönemde bu tür iddialar gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Bu sorunun temelinde, evrendeki işleyişin zorunlu veya olumsal olup olmadığı yatmaktadır. Yani olgu ve olayların meydana gelişinde sebep sonuç arasındaki ilişki zorunlu mudur, değil midir?

İyice kafam karıştı. Sebep sonuç, zorunlu veya olumsal... Nedir bunlar hocam?

Aslında kelimelerin anlamlarını biliyoruz, konuyu anlamak için sistemi kavramamız gerekiyor. Hayata baktığımızda her olayın veya olgunun bir sebebinin olduğunu görürüz. Söz gelimi “ateşin elimizi yakması” olayında ateş sebep,

yanma sonuçtur. Bu örnekte aksini düşünmemiz biraz zordur. Peki, aksi meydana gelirse nasıl izah ederiz? Bazıları bunun aksinin meydana gelemeyeceğini, gelenlerin de başka bir sebebe bağlı olduğunu söylerler. Onlara göre sebep sonuç ilişkisi zorunludur. Bazıları ise sebep veya sonuçtan biri olmadan da bir olgu veya olayın meydana gelebileceği görüşündedirler. Yani bir olayın olması kadar olmaması da mümkündür. Buna olumsuzluk denir. İslam düşüncesinde ise Allah'ın yaratmasıyla peygamberlerin elinde gerçekleşen sebebi veya sonucu olmayan olağan dışı olaylara mucize denir.

Aslında olay doğadaki işleyişle alakalıdır. Neden dinî boyuta taşınır?

Doğru, olay doğanın işleyişiyle alakalı. Ancak peygamberlerin duyulara hitap eden mucizelerinin doğa olaylarıyla alakalı olması ve bazı din karşıtlarının bunu reddetmesi, meselenin dinî boyuta taşınmasına neden olmuştur. Öte yandan sebep sonuç ilişkisinin zorunlu olduğunu iddia edenler ya Tanrı'yı sınırlandırmakta ya da yok saymaktadırlar. Çünkü doğada zorunlu bir sebep sonuç ilişkisi varsa dışarıdan tanrısal müdahale yok demektir. Bu durumda ya Tanrı doğaya baştan kurallar koymuş ve çekilmiştir ya da Tanrı aslında hiç yoktur. Sebep sonuç ilişkisi düzeni ise ezeli olarak vardır veya ken-

diliğinden meydana gelmiştir. Bugün birinci iddiayı savunanlar deistlerdir, ikinci iddiayı savunanlar ise ateistlerdir. Bu da tartışmayı dinle alakalı hâle getirmektedir.

Aslında dertsiz başımıza dert açmışız?

Gündelik hayatı dikkate alırsak öyle. Ama insan sadece gündelik hayatı yaşayan bir varlık değil, geçmişin düşüncesini devralan ve gelecek kaygısı taşıyan bir varlıktır. Bu ikisinin, yaşanan hayatta buluşması, “Ben niçin varım? Geçmişim nasıldır? Yarın ne olacak? Ölüm bir gerçek, peki sonrası var mı, varsa nasıl? Geçmişteki insanlar bu konuda ne düşünmüşler, bugün nasıl bir açıklama yapılabilir?” Bu sorular sürekli olmasa da zaman zaman kafamıza takılmaktadır. Çünkü insan geleceğe yönelik plan ve projeler yapar, gerçekleşmesi yönünde çaba gösterir ve kaygı taşır. Gerçekleşmesi hususunda bütün sebepleri göz önünde bulundursa bile öngörmediği bir gelişme olabilir. İşte bu öngörülemeyen gelişme, insanın kafasını en çok meşgul edendir. Nitekim bugün insanlar sebebinin veya kaynağını tespit edemedikleri birtakım olaylarla karşılaşmaktalar ve adına UFO demektedirler. Bunun anlamı “kaynağı ve sebebi tanımlanamayan/anlaşılamayan olaylar” demektir. Hatta bunların, uzaylılar veya gizli güçler olabileceğine dair bir sürü yorumlar yapılmaktadır. Ne olduğu ve kaynağı bilinmediğine göre yapılan yorumlar da çoğu zaman boşlukta kal-

maktadır. Mucizeye karşı çıkanlar ilginç bir şekilde çoğu boşlukta kalmış bu yorumları kolaylıkla benimseyebilmektedirler.

Evet, mucize daha mantıklı bir açıklama.

Mucize, olağan dışı olmakla birlikte doğanın içinde bir olaydır. Her doğa olayının yaratıcısı Yüce Allah olduğu gibi bunun yaratıcısı da O'dur. Kur'an gibi doğrudan akla hitap eden mucize belki bunların dışındadır ama bu da "Allah'ın kelamı" olması hasebiyle mucizedir. Duyulara hitap eden mucizeler ise tamamıyla doğanın içinde ama doğa yasalarına aykırı gerçekleşen olaylardır. Hz. Musa'nın ağaçtan olan asasının yılan olması, buna en çarpıcı örnektir. Burada sebepsiz bir sonuç gerçekleşmektedir. Normalde yılan, başka bir yılanın yumurtasından ürer. Ağaçtan yılan üremez. Olayın mucize olması da bundandır. Yüce Allah üstün kudretiyle dilerse ağacı yılan yapabilir ve yapmıştır. Ateşe atılan Hz. İbrahim'in yanmaması da bir mucizedir. Burada da sonuç gerçekleşmemiştir. Normal şartlarda ateş insanı yakar. Bu yüzden elimizi ateşe tutamayız. Hz. İbrahim'in yanmaması Yüce Allah'ın, ateşin yakmasını engellemesi dolayısıyladır. Öyleyse mucizeler bütünüyle Allah'ın kudretine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Zaten evrende bulunan sebep sonuç ilişkisini kuran ve yürüten de Yüce Allah'tır. O dilerse bunun tersini meydana getirebilir. İnsanlık tarihi boyunca bütün ilahi din mensuplarının inandığı gerçeklik budur.

Bu tür gelişmeler bizim gelecek plan ve projelerimizi geçersiz kılmaz mı?

Mucizeler ve kerametler, nadirattan olaylar olup evrendeki doğal işleyişi tamamıyla geçersiz kılmazlar. Bunlar Allah'ın varlığını hatırlatan işaretlerdir. Aslında ibret gözüyle bakan için bütün olgu ve olaylar birer işaretlerdir. İnsan bazen her şeyi ben yapıyorum ve ben biliyorum havasına girer, işte o noktada mucize gibi üstesinden gelemeyeceği olaylar, gücünün sınırlarını ona gösterir. Öte yandan mucizeler, peygamberliğin son bulmasıyla bitmiştir. Daha sonraki olağan dışı olaylara keramet ve benzeri olaylar denilebilir. Bunlar da genel işleyişi bozacak çoklukta olmaz. Zaten istikamet sahibi Allah dostları üzerlerinde keramet gerçekleşmesinden kaçınırlar, olanları da gizlemeye çalışırlar. Çünkü onlardan istenen keramet göstermek değil, istikamet üzere yaşamaktır. Nitekim "mucizevi sofa" isteyen havarilerine Hz. İsa, "Allah'tan korkun!" diye ikazda bulunmuştur. (Maide, 5/112.)

Zaten insanlar olağandışı tarafına takılıyorlar ve anlamakta zorlanıyorlar.

Doğru, çünkü bu olaylar çok nadir gerçekleşir ve sebep sonuç ilişkisi dışında meydana gelir. Zaten İslam düşüncesinde normal olaylara âdetullah veya kısaca âdet, mucize ve keramete ise harikun li'l-âde yani "âdeti bozan" olaylar denilir. Bunlara mucize denmesi benzerini getirmekten insanı aciz bırakma-

sı dolayısıyladır. Bu yüzden anlaşılması zordur. Bu zorluk alışıl gelmiş olaylara aykırı düşmesindedir. Değilse akla ve mantığa aykırı değildir. Zaten âdetullah periyodik olarak tekrar eden anlamındadır.

Bu takdirde mucize tekrarlanamaz mı demektir?

Evet, tam da öyle. Periyodik devam eden olgu ve olaylar, bir özelliktir yani sebep sonuç ilişkisi içinde bir gelişmedir. Her saat, her gün her ay ve her yıl dünya dönmektedir. Bu periyodik hâl, onun dönmesini mucize olmaktan çıkarır, alıştığımız ve kanıksadığımız bir olay hâline getirir. Hâlbuki mucize ve keramet bir kere gerçekleşir ve tekrarı olmaz. Tekrar gibi görünende bile farklılık bulunur. Söz gelimi Hz. Musa'nın asası üç kere yılan olmuştur. Birincisinde hayye veya cânî denilen küçük yılan, ikincisinde sü'bân denilen büyük yılan, üçüncüsünde ise büyücülerin bütün aletlerini yutan bir yılan. Ayrıca her üçünün amacı da farklıdır. Birincisi Hz. Musa'yı inandırmak, ikincisi Firavuna meydan okumak, üçüncüsü ise büyücülerin yaptıklarını boşa çıkarmak içindir. Bu olaydan sonra asa bir daha yılan olmamıştır. Zaten asa kendiliğinden değil Allah'ın kudretiyle yılan dönüşmüştür. Dolayısıyla asanın yılan olma gibi bir özelliği yoktur. Sonuç itibarıyla mucize ve keramet Allah'ın yaratmasıyla gerçekleşen, alışıl gelmiş sebep sonuç ilişkisine aykırı olarak ortaya çıkan/yaratılan olağandışı (hârikun li'l-âde) olay veya olgudur. ■

KAFKASYA'NIN HÜRRİYET KIVILCIMI

ŞEYH MANSUR

Koray ŞERBETÇİ

Kafkasya... Tarih boyunca efsaneler diyarı olarak tanımlanan, coğrafyası çok eski tarihlerden başlayarak bu güne gelene kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapan bir diyar. Elbette böyle bir diyar tarihin her döneminde birçok büyük devletin ilgi odağı olmuştur: Medler, İskitler, Romalılar, Emeviler, Moğollar, Osmanlılar ve Ruslar.

Bunca büyük gücün ilgisini kendisine çeken Kafkasya, hem coğrafi yapısının kendine has özellikleri hem de içinde barındırdığı toplulukların çok çeşitli yapısıyla bambaşka bir tarihî coğrafyadır.

Bu coğrafyanın kuzeyinde XV. asırdan itibaren dünya siyaset sahnesinde boy gösterme telaşında olan bir millet kendisini göstermişti: Ruslar...

Ruslar, Steplerle Kuzey Buz Denizi arasında sıkışıp kaldıkları sürece büyük bir devlet olamayacaklarının farkına varmışlardı. Bu durumu millî bir siyaset hâline getiren Çar I. Petro, hedefi belirlemişti: Sıcak denizlere açılmak!

İşte bu planın bir parçası olarak Rusya XVIII. asırda Kırım'ı ilhak ettikten sonra gözünü Kafkas topraklarına dikmişti. Rusların Kırım ve oradan da Gürcistan'a uzanması Kafkasya için tehlikeli günlerin geldiğine işaretledi. Bu sebeple süratle harekete geçmek gerekiyordu. O güne kadar kimseye boyun eğmeyen Kafkasya'nın çocukları,

elbette Ruslara karşı da harekete geçecekti. Ama mesele hareketin birliktelik içerisinde ve tek gaye etrafında şekillenmesiydi.

İşte tam o sırada zuhur eden bir lider bunu kolaylıkla başardı. Ruslara Kafkasya'da o kadar kolay ilerleyemeyeceklerini gösterecek bir savaşıydı: Yani Şeyh Mansur'dan başkası değildi.

Çocukluğu ve eğitimi

Bugünkü Çeçenistan'da Suncanehriyle Goy çayı arasındaki Aldı köyünde takvimler kimine göre 1722'yi kimine göre de 1748'i gösterirken dünyaya gözlerini açtı. Asıl adı Uçermak idi. Ruslar bu ismi Uşurma olarak telaffuz ettiklerinden kaynaklardan günümüze böyle ulaştı.

Uçermak yani geleceğin Şeyh Mansur'u ilk eğitimini Kur'an rahlesi önünde aldı. Çocukluğunda babasından Kur'an-ı Kerim dersi aldığı ve Kur'an'ı ezberlediği rivayet edilmektedir.

Ama yoksul olduğu için düzenli eğitime devam edememiş, küçüklüğünde koyun ve kaz çobanlığı yapmıştır. Ama eğitimden uzak hâli çok sürememiş, 13-14 yaşına geldiğinde Dağıstan'a tahsil görmeye gitmiş ve burada Nakşibendi tarikatına intisap etmiştir. İslami eğitimini tamamladıktan sonra irşat faaliyetleri için köyüne dönen Mansur'un ünü Aldı Camii'nde imamlık yaparak verdiği etkili vaaz ve hutbeleriyle dalga dalga tüm Kafkasya'ya yayıl-

maya başladı. Şeyh Mansur'un yanındaki müritlerle birlikte köyleri dolaşmaya başladı. Şeyh Mansur'un vaazları ve müritlerinin zikirleri onların her gittiği yerde büyük bir coşkuyla karşılanmasına sebep oldu.

Gazavat hareketi başlıyor

Şeyh Mansur'un vaaz ve hutbelerinde ele aldığı ana konu; bütün Kuzey Kafkasyalıların birleşmesi, birleşmedikleri takdirde bunun Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine aykırı olacağı ve Allah'ın bu yüzden Ruslar'ın memleketlerini işgal etmesine izin vereceği, halkların özgürlüklerini yitireceği ve dinsiz, vatansız hâlde yaşayacaklarıydı. Yani o, sadece dinî hükümleri anlatmıyor, Kafkasyalılara özgür olmadıkları sürece dinlerini de hakkıyla yaşamayacaklarını öğütleyerek bir yandan da yaklaşan işgale karşı bir kurtuluş savaşı başlatıyordu.

Kısacası Şeyh Mansur'un 1785'te Aldı Köyü'nde birdenbire tarih sahnesine çıkması ve köy köy gezerek her yerde "gazavat" anlatması büyük bir tarihî kırılma olmuştur. Zira çok kısa zamanda şöhreti bütün Kafkasya'da yayılan sadece Şeyh Mansur'un ismi olmamıştı. Asıl yayılan onun yüreklerde ve zihinlerde tutuşturduğu iman ve bağımsızlık ateşiydi. İşte bu durum Rusları cidden tedirgin etmişti. Bu tedirginliğin sonucu Şeyh Mansur'un üzerine asker sevk edilmesi olacaktı. Rus istilasının başlayacağı duyulunca civarda

yaşayan toplumların ortak görüşüyle ve büyük bir güven duygusuyla cihadın lideri seçildi. Böylece Şeyh Mansur, Sunja, Terek ve Kuban nehirleri arasındaki bölgede yaşayan toplumlari İslam bayrağı altında Ruslara karşı birleştirmeyi ve harekete geçirmeyi başarmış oluyordu. Dahası Anadolu'dan bile Kafkasya'ya Mansur'un yanına cihada gidenler oldu.

Şeyh Mansur gazavat hareketi

Şeyh Mansur, Rusların doğduğu topraklara yani günümüz Çeçenistan'ına saldırması üzerine, doğduğu köy olan Aldı'da Ruslara karşı "gazavat" ilan etmişti. Çeçenistan, Dağıstan ve Kabarday halkına gönderdiği bir beynamede işgalcilere düşmanlığını açıkça bildirdi. Bunun yanında işgalcilere karşı durmanın yanı sıra onların hareket tarzına en ufak bir benzerliğin dahi haram olduğunu sert bir şekilde dile getirmişti.

Şeyh Mansur, Kuzey Kafkas halklarını birleştirerek gazavata girişti. Bu hareket bölge halklarını heyecanlandırmış ve onun etrafında birleşmelerine sebep olmuştu. Görünen o ki bu savaş, Ruslara pahalıya mal olacaktı. Nitekim 8 Temmuz 1785'teki Aldı Savaşı'nda Şeyh Mansur, Albay Pierre komutasındaki 7 bin kişilik Rus birliğini imha etmiş, ardından 15 bin kişilik bir birlik ile Terek nehrini aşarak Kızılyar-Mozdok hattını ele geçirmişti.

Osmanlı Devleti ile Şeyh Mansur'un elbirliği etmesi, küçük kabile hesaplarını da yerle bir etti. Tereddütte olan pek çok Kafkas kabilesi de Şeyh Mansur'un gazavat hareketine katıldı.

Şeyh Mansur, mücahitleriyle Terek boyunca ilerleyerek Karginski tabyasını aldıysa da iyi korunan kaleyi ele geçiremedi. Ardından Mozdok ile Vladikafkas kalelerini birleştiren Kumkale'yi aldı. Ama gelgelelim karşısında düzenli Rus birlikleri vardı. Bu durumda kimi zaman yaptığı gibi gayri nizami savaşın gereği olarak geri çekilmek gerekiyordu ve öyle de yaptı. Ancak sürekli takviye olan Rus kuvvetleri onu zorluyordu. Tam bu sırada Kızılyar'a yaptığı yeni saldırıda ağır bir yenilgiye uğradı. Bunun üzerine bazı aşiretler onu terk etti, kendisi de Çeçenistan'ın iç kesimlerine çekildi.

Bu fırsatı değerlendiren Çarnaibi General Potemkin, önemli bir kuvveti Kabarday'a Mansur'un üzerine yolladı. Tatartup'ta meydana gelen savaşta Mansur yenilerek geri çekildi ve Kabarday'ı terk etmek zorunda kaldı. Ardından bütün Kabarday halkı Ruslar'a boyun eğdi.

Ama Şeyh Mansur, savaşın uzun süreceğini elbette biliyordu. Bu sırada hazırlıklarını tamamlamaya koyuldu. Türli ihanetlere rağmen yeniden harekete geçti ve bir Rus birliğini pusuya düşürerek mağlup etmiş mücadeleyi bırakmadığını göstermiş oldu. Bu arada Ruslar kendisine barış teklif etti. Ama Şeyh Mansur ilahi bir görev üstlendiğini, bunun ancak Allah'ın takdiriyle mümkün olabileceğini bildirerek bu teklifi geri çevirdi.

Şeyh Mansur bir yandan işgalci kuvvetlerle sıcak savaşı sürdürürken öte yandan da Rusların kara propagandaları ve onlarla işbirliği içindeki birtakım çevrelerin ihanetiy-le savaşıyordu.

Tam bu esnada Şeyh Mansur'a İstanbul'dan Sultan I. Abdülhamid'den saat ve dürbün gönderildi. Bu semboller Ruslara karşı bir işbirliği alametiydi. Şeyh Mansur da Temmuz 1787'de hanlıklara gönderdiği mektupta Osmanlı Devleti'nden asker ve askerî malzeme geldiğini belirtip Güney Kafkasları Ruslardan korumak için birlikte hareket etme talebinde bulundu. Ayrıca sadrazama yolladığı mektupta Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açtığını duyduğunu, bundan çok memnun olduğunu ve padişahla görüşmek istediğini bildirdi.

Osmanlı Devleti ile Şeyh Mansur'un elbirliği etmesi, küçük kabile hesaplarını da yerle bir etti. Tereddütte olan pek çok Kafkas kabilesi de Şeyh Mansur'un gazavat hareketine katıldı.

1787 senesinden 1791 yılına kadar Şeyh Mansur ve mücahitleri işgal komutanı General Potemkin'in birlikleri karşısında canını dişine takarak mücadele verdi.

Bu noktada Anapa Kalesi, Osmanlıların Kafkasya'daki varlıklarının odak noktasını oluşturuyordu. Eğer Osmanlılar, burayı kaybedecek olurlarsa artık Şeyh Mansur'un

bayraktarlığını yaptığı ve Kafkasya'nın bağımsızlığını hedefleyen gazavat hareketine de destek verilmesi söz konusu olamayacaktı. Osmanlı padişahı her ne kadar İslam halifesi olarak Kafkasya Müslümanlarının manevi lideri olsa da işgale karşı askerî destek olmadığı takdirde gazavat hareketinin de zamanla zayıflayacağı kesindi. Bundan dolayı Ruslar, savaşı Anapa Kalesi'ni ele geçirme hedefine kilitlediler. Rusların başlattığı ilk saldırı büyük bir hezimetle sonuçlanınca Osmanlılar ve Kafkasyalı mücahitlerin morali yükseldi.

Ama yapılan hatalar sonucu Osmanlı birlikleri ve Kafkasya mücahitleri Anapa Kalesi'ne çekilmek zorunda kaldılar. Şeyh Mansur, Anapa kalesinde kuşatma altındayken de tüm Kafkasya'ya cihat çağrıları yaptı.

Bu sırada General Gudoviç'in kumanda ettiği Rus ordusu, üçüncü genel saldırısında kaleyi düşürdü. Takvimler 1791'i gösterirken Şeyh Mansur, kalenin düşmesiyle kale kumandanı Mustafa Paşa ve yardımcıları Battal Paşa'nın oğlu Tayyar Paşa ile birlikte esir alındı.

Esaret günleri

Şeyh Mansur 6 Haziran 1791'de Rusya'nın o dönemki başkenti olan Petersburg'a götürüldü. Hatta kimi kaynaklara göre çariçenin onu görmek istediğini ve bu maksatla Mansur'a sarayın sütunları arasında gezinmesi

emredildiğini ve pencerenin altından ileri doğru yürürken çariçenin onu seyrettiğini ileri sürmektedir.

Ardından da çariçe II. Katerina'nın emriyle Şeyh Mansur, Şisselburg kalesindeki zindana atıldı. Zindanda esaret hayatı sürerken kale komutanı Albay Kolubakin verdiği bir rapora göre Şeyh Mansur yakalandığı bir hastalık sonucu 13 Nisan 1794 günü öğleden sonra saat ikide ölmüştü.

Şeyh Mansur mücadelesi sürecinde belki tüm Kafkas kabilelerini Ruslara karşı birleştirmeyi başaramadı ama Rusların karşısına dikilen ve uzun yıllar onların ilerlemesine engel olacak akımın temellerini atmış oldu.

Elbette Şeyh Mansur "gazavat" hareketini başlatmadan önce de bölgede Ruslara karşı bir direniş vardı. Gelgelelim bu direniş, hemen her boy ve kabilenin kendi başına düzenledikleri baskınlar şeklinde gerçekleşiyordu. Birbirinden kopuk bu akınlar ne istilayı durdurabiliyor ne de ortak bir kimlik oluşturabiliyordu.

Fakat Şeyh Mansur'un Nakşibendi yolu içinde teşkilatlandırdığı gazavat hareketi Ruslara karşı direnişi daha etkili hâle getirmişti. Bunun yanında Şeyh Mansur, Kafkasyalıların bölünmüş etnik ve kabile yapısını hem coğrafi birlik hem de mukadderat ve din birliği ile pekiştirmenin öncüsü olmuştu. ■

PARMAKLARIM NE ZAMAN ÇIKACAK?

Bu cümle, öfkesini kontrol edemeyen bir babanın 6 yaşındaki çocuğuna ait. Yıllardır hayalini kurduğu arabayla eve gelen baba, küçük oğlunun yeni arabasını çizdiğini görünce çok sinirlenir, kendine hâkim olamaz ve oğlunun parmaklarına kırılıncaya kadar vurur. Acılar içinde kıvranan çocuğun parmakları hastanede doktorlar tarafından kurtarılamayınca kesilmek zorunda kalır. Küçük çocuk parmaklarının olmadığını fark ettiğinde babasına bu soruyu sorar: “Baba parmaklarım ne zaman çıkacak?”

Öfke gelir göz kızarır, öfke gider yüz kızarır.

Olaydan sonra yaşanan vicdan azabını tahmin etmek zor değil elbet. Öfke o kadar güçlü bir duygudur ki kontrolümüzden çıktığı andan itibaren tafefisi imkânsız zararlar verir hem bize hem de çevremize. Bu duyguyu tanımak, anlamaya çalışmak ve kontrol becerisini kazanmak, sağlıklı ve kaliteli bir hayat için hepimizin öncelikli görevi arasında yer alır.

Güncel araştırmalar ve bilim alanında ortaya çıkan yeni görüntüleme sistemleri sayesinde beklenmedik olaylar karşısında vücudumuzun nasıl tepki verdiğini, her duygunun bedenimizi nasıl yönlendirdiğini görebilmek ve anlayabilmek artık çok daha kolay. Bilim insanlarının bize sunduğu bilgilere göre, öfke hissedildiğinde kan akışı bir silahı tutmayı veya düşmana vurmayı kolaylaştıracak şekilde ellere yönelir, kalp atışı hızlanır, hormonların hızlı bir şekilde salgılanmasıyla birlikte ani harekete yönelecek güçte enerji ortaya çıkar. İşte bu enerji kontrol edilemez ve doğru yöne kanalize edilmezse öfke patlamaları ve saldırgan davranışlar kişiye hâkim olur.

İslam düşünürlerinden İbn Miskeveyh de “Ahlaki Olgunlaştırma” adlı eserinde, nefsin hastalıklarının tedavisine yer verdiği bölümde,

öfke hakkında bilgiler verirken öfkenin fizyolojik etkisini benzer ifadelerle dile getirir: “Öfke, nefsin bir davranışı olup öç alma arzusuyla kalpteki kanın galeyana gelmesine sebep olur. Bu davranış şiddetli olursa öfke ateşi alevlenir, kalpteki kanın galeyanı artar, sinirleri ve beyni karışık, kara bir duman kaplar. Bu sırada aklın durumu kötüleşir ve çalışması zayıflar. İbn Miskeveyh daha sonra eserinde öfkeli bireyin bu durumunu Sokrat’a ait bir örnekle pekiştirir. Sokrat’a göre fırtınaya tutulan ve dağ gibi dev dalgalara kapılmış geminin kurtulma ümidi, öfkelenmiş ve kızmış insanınkinden daha fazladır. Çünkü bu durumdaki geminin tayfaları, onu kurtarmak için çeşitli yollara başvurabilirler. Öfkeyle tutuşan bir nefsin ise hiçbir yardımcısı yoktur. Ona verilen öğüt ve öfkesine karşı söylenen yatıştırıcı sözlerle onu akla uydurmaya çalışmak, yanan ateşe atılan odun gibi sadece alevini artırır.

İmam Gazali de öfkeyi insanın en temel zaaflarından biri olarak gösterir ve İhya adlı eserinde şeytanın insanda görmekten en çok hoşlandığı özelliklerden birinin öfke olduğunu, hatta öfkeli bir bireyle şeytanın, tıpkı bir çocuğun topla oynaması gibi oynadığını ifade eder.

Kontrol edemediğimizde öfkenin bize ve ilişkilerimize nasıl zarar vereceği konusunda bu temel bilgilere sahip olmak bireyde bir farkındalık oluşturur. Farkındalık, hayatımızı sadece alışkanlıklar doğrultusunda yaşamaktan bizi uzaklaştırır ve bilinçli davranışlara yol açar.

Nereden başlamalıyız?

Öfke duygusunu anlamaya çalışarak kontrol becerisini kazanmak isteyen kişinin ilk sorduğu sorudur bu. Başlangıç için ilk adım elbette kişinin kendisini tanımasıdır. Peygamber Efendimiz, bir hadisinde, hepimizin farklı mertebelerde yaratıldığını söyler bize: “İnsanoğlu farklı farklı mertebelerde yaratılmıştır. Kimisi nadi-

ren öfkelenir, çabuk yatışır; kimisi çabuk öfkelenir çabuk yatışır, bazıları çabuk öfkelenir zor teskin edilir ki en şerhileri bunlardır. En hayırlıları ise nadiren öfkelenip çabuk yatışanlardır.” (Tirmizi, Fiten, 24.) Bu hadis, yaratılış itibarıyla hangi mizaca yatkın olduğumuzu fark etmemizi sağladığı gibi önemli bir mesaj da barındırır: “Hayırlı bir kişi olmak istiyorsan nadiren öfkelen ve çabuk sakinleş!”

Doğuştan getirdiğimiz özellikler, kişilik yapımız, olaylar karşısında nasıl tepki vereceğimize dair önemli ipuçları verse de öfke duygusunun davranışlara yansıyan kısmı daha çok öğrenmeyle gerçekleşir. Her ne kadar bunu kabul etmek bize zor gelse de küçük bir testle gerçeği görebilmek mümkündür. Eğer amirimize öfkelenip ast üst ilişkisi çerçevesinde hiçbir cevap vermiyor, farklı faktörlerin etkisiyle kendimizi kontrol edebiliyor ama bizden daha zayıf kişilere öfkelendiğimizde bu kontrolü sağlayamıyorsak bizim öfke probleminiz değil, davranış probleminizin olduğu çok açıktır. Bir yerde öfkesini kontrol etmeyi başarabilen kişi diğer yerlerde de bu başarıyı gösterebilir.

Öfke kontrolünde kendimizi tanımak, zaaflarımızı bilmek kadar önemli bir nokta, öfke duygusuna verdiğimiz anlamda gizlidir. Öfkeyi hayatımızdan çıkması gereken bir duygu olarak tanımlamak, hiç öfkelenmemeyi kendimize hedef olarak belirlemek, bu mücadeleyi baştan kaybetmektir. Öfke bir duygudur, yok sayılamaz. Öfkenin olumsuz bir duygu olarak algılanması, kontrol edilemeyen, saldırgan davranışlarla ilgilidir. İmam Gazali'nin öfkeyi, “insanoğluna verilen bir lütuf” olarak değerlendirmesi bu anlamda önemli bir tanımlamadır. Gazali'ye göre öfke duygusu, muhtemel tehlikelerden ve fesattan kendisini koruyabilmesi için insana Allah tarafından verilmiş bir nimettir. Önemli olan bu duyguyu

nerede nasıl kullandığımız, bu duygunun etkisiyle hangi hikâyeler yazdığımızdır.

Öfkelenip başarısız olduğu bir şey yok!

Sahabe, Peygamber Efendimizin öfke yaşantısını anlatırken bu cümleyi kullanıyor. Peygamberimiz, nadiren öfkelenir, öfkelenmeye vesile olacak davranışlara girmez ama öfkelenildiğinde de kazanan taraf olurdu.

Öfke duygusundan başarı hikâyesi çıkarabilmek, olumsuz duyguları fark edip doğru şekilde yönetebilmekten geçer. Dünyaca ünlü basketbolcu Michael Jordan'ın ismini muhtemelen duymayan

yoktur. NBA'in resmî sitesine göre oybirliğiyle tüm zamanların en büyük basketbolcusu seçilen Michael Jordan, lise ikinci sınıfta, çok arzu etmesine rağmen okul basketbol takımına alınmaz. Antrenörü onun bu konuda yetenekli olmadığını, boyunun kısa olduğunu, takımında kendisine yer olamayacağını söyler. M. Jordan'ın morali çok bozulur, eve gidip ağlamaya başlar. Hayalleri yıkılmıştır. Durumu fark eden annesi, neler olduğunu sorar. “Takıma giremedim, bana küçük olduğumu söylediler.” der. Annesi bunun üzerine kolunu oğlunun boynuna dolar, “Bak oğlum, önemli olan takımın içinde senin ne kadar küçük olduğun değil, senin içinde ne kadar büyük takım olduğudur!” Bu cümle, antrenörüne kızıp her şeyden vazgeçmek yerine, Jordan'ı dünyanın en ünlü basketbolcusu yapmıştır.

Mutsuzluğumuz, sıkıntılarımız, öfkemiz, bizi harekete geçirmeye çalışan uyarı levhalarıdır. Yol tecrübemiz, yeterli malzememiz ve sağlam bir irademiz varsa bu işaretleri hedefe götüren adımlar olarak görebilmek bize farklı ve yeni kapılar açar. Hayattaki en önemli şey kazançlardan yararlanmak değildir, bunu herkes yapabilir. Asıl önemli olan kayıplarımızdan, olumsuz olarak tanımladığımız durumlardan kurtulup daha iyiye, daha güzele ulaşmaktır. Asıl başarı da bu değil midir? ■

İKİ CİHAN YOLDAŞI

Nagihan AYDIN

İstanbul Beylikdüzü Kur'an Kursu Öğreticisi

Anlatılan, yazılan, okunan ve gözden geçirilen insan kadar hikâye var yeryüzünde. Her biri ayrı renk ve kokuda izler bırakıyor ardında. Görünürde bize benzer hikâyelerle karşılaşmak mümkün olsa da tıpkı ormanı oluşturan ağaçlar gibi özünde asla birbirinin aynı değiller. Aynı zaman diliminde farklı, farklı zaman diliminde ise birbirinden habersiz akıp giden mütecanis oluşumlar hayatın ortak paydası belki de. Doğumla başlayan adımlarımız, bir sürekliliği ve akıp gitmeyi beraberinde getiriyor; her an yepyeni bir nefes serinliğinde tazelenen ırmağın devamlılığı gibi. Yürümek eyleminde olan insan da farklı yaşamların kıyısından geçerken hayretle o adımlarına kavuşuyor. Biraz sevinç, biraz hüznün, biraz çoğalma ve biraz da eksilmekle her kıyı kendi hudutlarını çiziyor.

Hayalet bir koridorda yürüyen şeffaf insan topluluğunda kimse diğerinin hikâyesine tam olarak vâkıf değil aslında. Kalın çeperlerle çevrili suretlerimizin birbirine

değdiği yerde, eriyen tüm fazla yanımızla kavuşuyor ruhlarımız. Cisimleşip görünür olunca sınırların birbirine geçtiği çizgide birlikte yürümeye başlıyoruz. Kimiyle son nefesimize kadar aynı yolda yürüyor kimiyle de bir sebeple yollarımızı ayırıyoruz. Yollar ayrılrsa da ruhlarımızın birlikte, aynı sona doğru yol aldıkları da oluyor elbette. Fatma Teyze'yle karşılaşmamızın tezahürü tam olarak böyle.

Kursuma geldiği ilk gün utanmış bir tavırla yanıma yaklaşmış Kur'an-ı Kerim öğrenmek istediğini söylemişti. Genç yaşlarda hayat gâilesi yüzünden bir türlü sıra ona gelmemiş. Daha sonra yaşının ilerlemiş olmasından sebep, cesaretini toplayıp bir hocanın yanına giderek talebini dile getiremediğinden, çok az okuma yazması ile ancak Yasin suresini Türkçesinden okumaya gayret ettiğinden, namaz surelerini de daha ilkokul yaşlarında ezberlediği hâliyle okuduğundan bahsetti. Öğrenmeye engel olan yaşlılık hâllerini teker teker saydıktan sonra derin bir ne-

fes alıp, "Ne dersiniz hocam, ben de öğrenebilir miyim?" diyerek ağlayan gözlerle yüzüme bakmıştı. Hiç düşünmeden "Elbette öğrenebilirsiniz." dedim. Her ikimiz de o güzel yolculuk için niyetlerimizi kuşanıp yola koyulduk.

Derslere geldiği ilk günler, çekingen tavırları dikkatimden kaçmadı. Daha önce topluluk içinde okumamış olması, kendinden yaşça küçük olanların yanında yanlış yaparım kaygısıyla beliren ürkek hâli öyle masumdu ki... Ben, sesleri biraz daha gür çıkartalım diye telkin ettikçe onun sesi sanki daha çok içine çekiliyordu. Her geçen gün artan gayreti, sabır ve dualarıyla süslenen öğrenme isteği, gün geçtikçe yerini güzel bir heyecana bırakmıştı. Düzenli olarak katıldığı dersler sayesinde kısa zamanda gözle görülür bir ilerleme kaydetti. Kur'an-ı Kerim öğreniminin yanında, namaz dualarını ve surelerini de büyük bir özveriyle doğru şekilde ezberledi. Nihayet Kur'an-ı Kerim okumaya geçtiği gün gözyaşlarını tutamayıp "Bana iki cihan yoldaşımı

verdin hocam.” deyip boy-
numa sarılmıştı. Yıllar önce
eşini kaybetmenin verdiği
hüzünle hayatta tek başına
kalmanın, bütün zorluklarla
yalnız mücadele etmenin ne
demek olduğundan bahset-
mişti sonra. Eşini kaybedince
çocukların okulu ve düğü-
nü derken yılları hüzünlü bir
koşuşturmayla geçmiş. Oğlu
ve kızı farklı şehirlerde yuva
kurup gitmişler. Her hafta ol-
masa da ayda bir ziyaretine
geldiklerinden, torunlarıyla
hasret giderdiğinden de bah-
setti. Eşinin vefatıyla oluşan
manevi boşluğu bir türlü dol-
duramadım. Nitekim uzun
yıllar yalnız yaşamının ver-
diği bu boşluk her hâlden
okunuyordu.

Biz o gün bu gündür hiç kop-
madık. Birbirimizi hep aradık.
Dualar ettik. Yine bir gün te-
lefonum çaldı. Fatma Teyzem
arıyordu. Telefonu açtığımda
yine kendini tutamayıp ağla-
maya başladı. Nasılsın diye
sorduğumda başladı anlat-
maya. Hocam, evde tek ba-
şıma kaldım. Virüs sebebiyle
çocuklarım ve torunlarım da
ziyarettime gelemiyor. Çok
zamandır komşularıyla bir
çay dahi içemedim diye ka-
rantina günlerini yalnızlığını
katlayacak bir tonda anlatı-
yordu, yılların verdiği birikim-
le. Titreyen sesiyle devam
etti sözlerine: “Yan komşum
da hastalıktan vefat etti. Ara-
da onunla dertleşirdik. Hiç
olmazsa bahçede karşılaşır,
duvar dibinde sohbet eder,
seslerimizi duyardık. Birbiri-
mizin sevdiği yemekleri pişi-
rince davet eder ya da evleri-
mize götürür, ikram ederdik.
Dünya ile münasebetini o da

tamamlayıp ardına bakma-
dan gitti. Ama hocam, sen
bana öyle bir şey öğrettin ki
artık kendimi hiç yalnız his-
setmiyorum. Kıldığım her
vakit namazının ardından
bana hediye ettiğin Kur’an-ı
Kerim’i açıp okuyorum. Vefat
eden anne babamın, eşimin,
tüm sevdiğim ve komşu-
mun ardından dualar ediyorum.
Her harfinde senin sesi-
ni ve yüzünü hatırlayıp sana
da dua ediyorum. Bu dünya-
da en güzel yoldaşa kavuş-
mama sen vesile oldun.”

Bu karşılaşma sonrasında
anladım, yolları var edenin ve
birleştirenin bin bir hikmet-
le bunu yaptığını. Gençlikte
olan varlık hâllerinin, anın
içinden geçerken bu varlık-

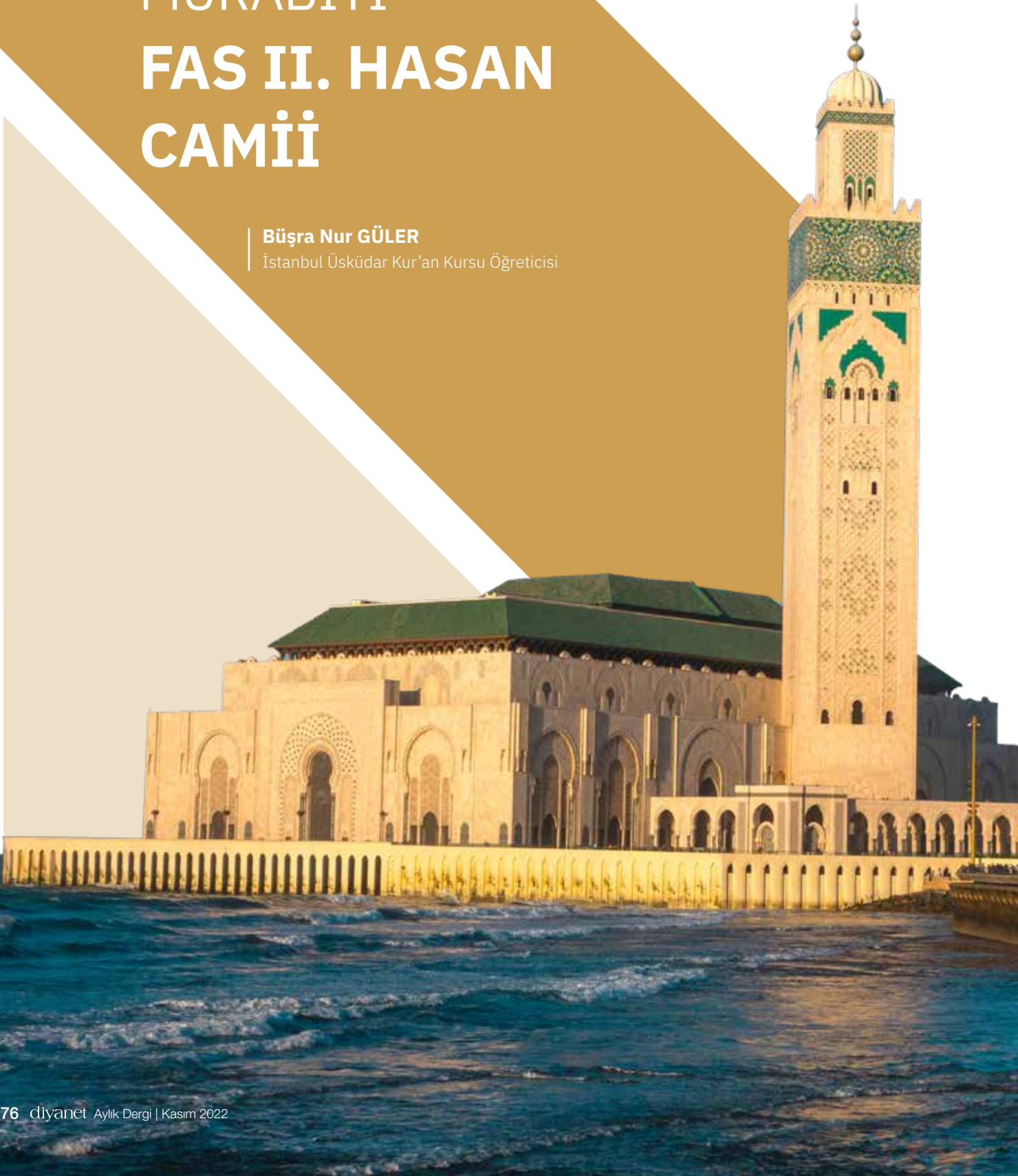
lara alışkanlık gösterip sürekli
devam edeceği hissine kapı-
larak şükür azalttığını hatta
hatırlamayı bile zorlaştırdığını.
Yanımızda olanların kıymeti-
ni idrak etmenin ehemmiye-
tini. Yolda olmanın zahmet
ve emek istediğini. Her an
mutlak sona hazır olmayı şiar
edinmeyi. İnsanın kusursuz
bir döngüde rengârenk çiçe-
ğe durup meyve verdikten
sonra yine toprağın rengine
bürüneceğini. Şimdi yürüdü-
ğüm ömür koridorunda kar-
şılaştığım her pencerede ayrı
bir yaşıma selam veriyorum.
Geçmiş olana tecrübe, gelecek
olana ibret makamından bakı-
yorum. Ömür yolunda hayreti-
miz daim ola. ■

BİR OKYANUS MURABITI FAS II. HASAN CAMİİ

Büşra Nur GÜLER

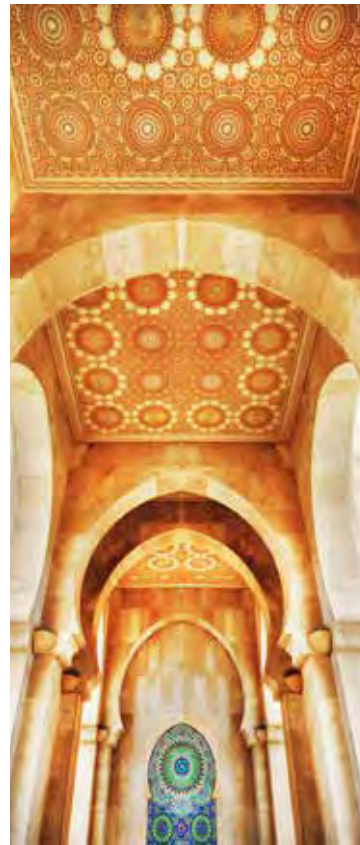
İstanbul Üsküdar Kur'an Kursu Öğreticisi

Fas'ın kuzeybatısında, Atlas Okyanusu kıyılarındaki Darülbeyza, Orta Çağ'daki adıyla Enfâ, fethinden sonra Berberî asıllı Murabıtlar (1056-1147) ve Muvahhidler (1130-1269) döneminde medeniyete dair önemli bir varlık gösterememiş, şehri askerî bir liman ve Afrika-Avrupa deniz ticaretinde önemli bir kavşak hâline getirenler Meriniler (1196-1465) olmuştur. Bu dönemde İspanya ve Güney Avrupa'dan gelen öğrencilerin de eğitim gördükleri Fas, Endülüs'ten iltica eden âlimlere kucak açarak önemli bir ilim merkezi hâline gelmiş, Endülüs mimarisi de bir miras olarak bu topraklarda etkisini göstermiştir. Aragon, Kastilya ve Cenova krallıklarının daimî temsilcilerinin bulunduğu şehir, Merinilerin zayıflamasının ardından Müslüman denizciler tarafından idare edilen küçük bir şehir devleti olarak tarihinin en müreffeh günlerini yaşamıştır. XV. yüzyılda coğrafi keşifleri ve yayılcı politikalarıyla öne çıkan Portekizliler tarafından tamamen tahrip edilen Enfâ, denizden görülebilmesi için beyaza boyanmış bir bina ile işaretlenmiş ve Portekizli denizcilerce Casa Branca/ Beyaz Ev olarak ünlenmiş, sonraki yüzyılda Portekizliler tarafından yeniden imar ve iskân edilen şehir Avrupalılarca Casa Blanca/ Kazablanka olarak anılmıştır/ anılmaktadır.

İspanya, Portekiz ve Fas'ı büyük ölçüde etkileyen büyük Lizbon depremi (1755) Portekizlilerin şehri terk et-

mesine sebep olmuş, takip eden yıllarda şehir Sidi Muhammed b. Abdullah tarafından yeniden imar edilmiş, adı Darülbeyza olarak Arapçaya çevrilmiştir. XVII. yüzyılda hâkimiyeti ele almış Filaliler'in emiri Sidi Muhammed b. Abdullah'ın Darülbeyza'ya bir İslam şehri görünümünü kazandırmak ve tarihinde bir beyaz sayfa açmak arzusu, şehrin Avrupa deniz ticareti açısından stratejik konumda olması sebebiyle yarıda kalmış, Avrupalıların şehre yerleşmeleri misyonerlik faaliyetlerini beraberinde getirmiştir. Eğitim, sağlık ve hayır işleri görünümünde bölgeye nüfuz eden bu yeni güç 1912'de şehrin Fransız himaye idaresine girmesine yol açmış, şehrin tarihi 1956 yılındaki bağımsızlık ilanına kadar Fransa ile birlikte yazılmıştır. (İbrahim Harekât; "Fas", DİA, XII, 188-190; Muhammed Razûk, "Darülbeyza", DİA, 516-518.)

II. Hasan Camii

Tarih boyunca şehri kuran, manevi hayatına yön veren ve kimlik kazandıran temel unsur olarak mabet, yalnızca mimari anlam ve bütünlüğe sahip bir yapı değil, şehrin temel dinamiği olmakla bir sembolizm de içerir. II. Hasan Camii, Kral II. Hasan tarafından ülkenin en işlek limanı olan Darülbeyza'ya, İslam coğrafyasının en batısı konumundaki uç noktasına, Atlas Okyanusu kıyısına, Fransız himayesinden sıyrılmış millî bir irade ile Fas topraklarındaki İslam hâkimiyetinin simgesi olarak yaptırılmıştır. II. Hasan'ın "...O'nun arşı su üzerindeydi..." (Hud, 11/7.) ayetinden ilham alarak tasarlattığı, "kıyamete kadar şeref duyulacak, Yaratanı, muhkem yerden göğe bakarak, cennetini ve okyanuslarını düşünerek ibadet edilecek" sözleriyle hayal ettiği bu benzersiz cami, 1986-1993 yılları arasında inşa edilmiştir. 1993 yılının Mevlid-i Nebi gününde coşkunu bir kalabalıkla ibadete açılan mabet, dünya medyasına "İslam'ın yeni feneri" manşetleriyle taşınmıştır. II. Hasan'ın inşa esnasında Hz. Peygamber'in "Kim Allah rızası için bir mescit yaparsa Allah da ona cennette onun gibi bir ev yapar." (Müslim, Mesacid, 24.) hadisine sıklıkla vurgu yapmasının yanı sıra, 1986'da Fransa'nın desteğiyle Fildişi Sahili'nde Afrika'nın en büyük katedralinin yapılacağından haberdar olması, ekonomik güçlükler içerisindeki ülkenin bu devasa yapının maliyeti

problemini öteleyebilecek ve anlamlandırarak diğer bir gereğini oluşturmuş olmalıdır.

İnşa edildiği dönemde Afrika'nın en büyük camisi olan, doğal kara çıkıntısının birbirine bağlanıp dolguyla bir platform oluşturularak dörtte üçü okyanus üzerinde olmakla yaklaşık dokuz hektarlık bir alana oturan, su üzerinde âdeta "yüzen" II. Hasan Camii, konum, tasarım, kullanım ve estetik değeriyle yeryüzü meşitlerinin abidevi bir örneğidir. Fas'ın geleneksel mimarisi ve kültürel zenginliğinden ilham alan Fransız mimar Michel Pinseau tarafından tasarlanan, Muvahhid, Murabit, Merini, Endülüs ve modern dönem mimarisinin mükemmel bir imtiazı olarak karşımıza çıkan II. Hasan Camii, mimari elemanların tezyinî hususiyet kazanarak binanın bütün süslemesine temel teşkil ettiği anlayışın bir örneğini oluşturur. Beton ve mermerden yapılmış dış cephe, titanyumdan mamul devasa kapılar ve pencereler artık sadece bir unsur değil, birer sanat eseridir. Mermer,

granit ve sedir ağacı gibi temel sarf malzemelerinin neredeyse tamamı Fas kökenlidir, ihtişamlı avizeler ve beyaz granitler ise Venedik'ten ithal edilmiştir.

İlk safta namaz kılmanın faziletine atıfla 200 x 100 metre boyutlarıyla enine uzun inşa edilen cami, 60 metre yüksekliğe sahip olup mihrap duvarına dik üç sahnadan oluşur. Yetmiş yedi mermer sütun üzerinde yükselen ve ibadet merkezini oluşturan bu alanda diğerlerinden daha geniş olan orta sahn kırk metre, yan sahnlar ise yirmi yedi metre yüksekliğindedir. Merkezî alanın her iki tarafında ahşap asma katlarla oluşturulmuş kadınlar mahfili bulunur. Kubbenin yerini geleneksel Fas seramik karolarından daha güçlü ancak oldukça hafif, yeşil renkli dökme alüminyum kiremitlerle kaplanan, gün ışığında ya da bulutsuz akşamlarda yıldızlar altında ibadete olanak sağlamak için istenildiği takdirde beş dakika içinde açılabilen üç bin dört yüz metrekare genişliğinde, yaklaşık bin ton ağırlığında bir çatı almıştır. Zemin ağırlıklı olarak mermer ve granitle döşenmiş, okyanus üzerindeki platformun bir kısmı ise umuma kapalı ve kraliyete mahsus olarak, ibadet edenlerin okyanusu görebileceği şekilde camdan yapılmıştır. Caminin on metreye ulaşan okyanus dalgalarından zarar görmemesi için iki dev dalgakıran inşa edilmiş, temele sirayet eden suyun temizliğini sağlamak için şehrin kanali-

zasyon şebekesi yeniden düzenlenmiştir.

İç mekân, avlu ve minarenin temel bezeme ögesini bir mozaik tarzı olan, yeşil ve turkuaz ağırlığı göze çarpan, çiçek ya da çokgen geometrik şekilli zelicler oluşturur. Tavanların ahşap oyma örtü sistemlerindeki zengin boya ve kakma unsurlar, dış ve iç cephede yoğunlukla görülen

oyma stükolar ile at nalı kemerler, renk münavebesiyle döşenmiş mermer zeminler, mermer sütunları birbirine bağlayan çok dilimli kemerler, mukarnasın tezyinî eleman olarak hâkim olduğu yapıyı abidevi bir hâle getirmiştir. 210 metre yüksekliği ile inşa edildiği dönemde dünyanın en yüksek minaresi unvanını taşıyan kare kaideli minare, yapı, bezeme ve ihtişamıyla geleneksel Mağrib mimarisinin izlerini taşır. Sahile otuz kilometre kala okyanustan ve dahi bütün şehirden görülen bu devasa minarenin alemi otuz ton ağırlığındadır. Depreme ve rüzgâra dayanıklılığını sağlamak için modern teknolojinin bütün imkânlarının seferber edildiği minarenin uç noktasından geceleri yansıtılan lazer ışınları, otuz kilometreye kadar kible yönünü aydınlatır. Binlerce işçi, zanaatkâr ve sanatkârın el izleri, ülkenin her bir köşesinden Müslümanların katkı ve dualarıyla inşa edilen II. Hasan Camii, iç mekânda yirmi beş bin, dış mekânda ise seksen bin kişinin aynı anda ibadet edebildiği merkezî alanının dışında, yaklaşık beş bin metrekare alana sahip yarım daire tasarımlı medresesi,

konferans salonları, geniş kütüphanesi, müzesi, avluda bulunan kırk bir çeşmesi, estetik tasarımlarıyla öne çıkan abdesthane ve hamamları ile bir mabet olmanın yanı sıra öğrenme, toplanma ve kaynaşma mekânı olarak toplumun bütün ihtiyaçlarına cevap veren bir külliye vasfını taşımaktadır. (Renata Holod, Hasan-Uddin Khan, *The Mosque and the Modern World*, s. 55-63; Khan, "Identity, Authenticity and Power: The Mosque of Hassan II", s. 8-9; Jennifer Roberson, "The Changing Face of Morocco under King Hassan II", *Mediterranean Studies*, s. 57-87.)

Bir okyanus murabıtı

Cami mimarisinde klasik formlardan kaçınmanın oldukça zor olduğu savına dayanan tarihselci mimari anlayışa göre, II. Hasan Camii bir tarihselci cami olarak tanımlansa da özellikle mabetler/mescitler geleneksel mimarisi ile küreselleşme ve hızlı şehircilik nedeniyle

kimliğini kaybeden şehirlerle/yapılara mukabil, tarihe, o toprakların değerlerine dair bir anımsatma, bir hafıza, bir zihniyet temessülü de içerir: Toprakları üzerinden, Fenikelilerin, Romalıların ve Bizans'ın geçtiği Mağrib-i Aksa'yı/ Fas'ı fetheden İfrîkiye valisi Ukbe b. Nâfi', Kuzey Afrika'nın fethini tamamlayıp da karanın sonunda Atlas Okyanusuyla karşılaşınca kıyıda şöyle seslenir: "Rabbim! Eğer şu deniz olmasaydı küfür ehliyle savaşmak için Zülkarneyn'in yaptığı gibi nice ülkeler fethederdim." (İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib fî ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, I, s. 27.) Kazablanka'yı/Darülbeyza'yı İslam'a boyamak isteyen Sidi Muhammed b. Abdullah Bulvarı karşısında bir okyanus murabıtı olarak II. Hasan Camii, devasa minaresinden yükselen ezanlarla, İslam'ın bir alemi hüviyetiyle gönülleri fethederek Ukbe b. Nâfi'in ruhuna Fatihalar okutmaktadır. ■

KİTAPLIK

SANAT AHLÂKI

| Ayşe KIZILAY

ahlak ilişkisini anlayabilmek için sanat tanımlarını ve kuramları bilmek yerinde olacaktır.

İkinci bölümde “Ahlâk” başlığı altında ahlakın tanımı, düzeyleri, sanat ahlak ilişkisi ve meslek ahlakları alt başlıklar olarak yer alıyor. Yaran’a göre ahlak, erdemli bir birey ve iyi bir toplum olma-ya yönelik kurallar ve öğütler bütünüdür. Ahlakın en fazla beslendiği kaynak ise dindir. Sanat ve ahlak arasındaki ilişki her dönem farklı şekilde algılanmıştır.

Sanat ve ahlaka dair kapsamlı bir girişin akabinde üçüncü bölümde, “Sanat Ahlâkı” başlığı altında sanat ve ahlak ilişkisi hususunda teorik tartışmalara yer veriliyor. Sanat ve ahlak ilişkisi çerçevesinde aşırı ahlakçılık ve aşırı özerkçilik olarak tanımlanan iki zıt görüş tüm ayrıntılarıyla ele alınıyor. Aşırı ahlakçılara göre bir sanat eserinin estetik değeri, ahlaki değeri ile belirlenebilir. Aşırı özerkçi gruba göre ise sanat, sanat içindir ve bir sanat eserinin estetik değeri onun ahlakiliğinden bağımsız değerlendirilmelidir. Son zamanlarda aşırı görüşlerin yerine ölçülü ahlakçılık ve ölçülü özerkçilik olarak tanımlanan ılımlı görüşler tercih edilmektedir. Ölçü-

lü özerkçiliğe göre bir eser, sanatsal ve ahlaki açıdan ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Ahlakilik temel değil ikincil kriterdir. Ölçülü ahlakilik ise eserin ahlak olmasının sanat eserinin değerini artırdığını savunmaktadır. Eleştirel bir bakışla da değerlendirilen dört görüş içerisinde ölçülü ahlakçılık, yazar tarafından ahlak sanat ilişkisi konusunda daha uygun bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Sanat ahlakının, sanatçı, sanat eseri ve sanatsever olmak üzere üç ana bileşenden oluştuğu görüşü doğrultusunda dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde sanatın temel öğelerinin ahlak ile ilişkisi ele alınıyor. Sanatçıda, sanat eserinde ve sanatseverde bulunması gereken özellikler alt başlıklar şeklinde sıralanıyor.

“Sanatsal Yaşam Ahlâkı” başlıklı son bölümde ise ahlakın estetik bir biçimde yaşanması üzerinde duruluyor. Yazara göre sanatsal yaşam sanatı, hayatımızın her anını sanatsal bir tarzda yaşamaktır.

Sanat ve ahlak ilişkisini gözler önüne seren bu eser, ele aldığı konuları, sanatın her alanından örneklerle desteklemesi, konuyu çok yönlü ele alması sebebiyle okuyucuya zengin bir içerik sunuyor. ■

Dünyanın başlangıcından günümüze kadar insanlar, etik ve estetik değerlerle yaşamıştır. Ahlak kavramıyla ifade edilen etik, iyi ve kötüyü; sanatın temeli olan estetik ise güzel ve çirkini anlamlandırır.

İnsanlara her daim iyiyi ve güzeli anlatma gayreti içinde olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Prof. Dr. Cafer Sadık Yaran’ın kaleme aldığı Sanat Ahlâkı adlı eserle sanat ve ahlak ilişkisini enine boyuna ele aldı. Yazara göre ahlak, iyilik ve sevginin teminatıyken sanat; güzellik, huzur ve mutluluğun kaynağıdır.

Sanatın tanımıyla başlayan birinci bölümde sanat kuramları, sanatın türleri ve sanatın estetik ile ilişkisi başlıklar hâlinde işleniyor. Sanatın ne olduğunu bilmeden neyin sanat eseri olarak değerlendirileceğini bilmek mümkün değildir. Bu nedenle sanat ve

Hilal Demir'in sunumu ile

Din ve PSIKOLOJİ

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380

POL: DİKEY (V)

SEMBOL: 27.500

FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422

POL: YATAY (H)

SEMBOL: 30.000

FEC: 3/4

JSD YAYIN

yeni bölüm

Pazartesi

16.00

DIYANET TV

“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar.
Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin.”

(Ahzap, 33/56.)

FIYATI: 10 TL